VOOR DEN DIENST.

RAPPORT

BETREFFENDE DE GODSDIENSTIGE VERSCHIJNSELEN TER SUMATRA'S WESTKUST, SAMENGESTELD DOOR DEN AMBTENAAR VOOR DE BEOEFENING DER INDISCHE TALEN Dr. PH. S. VAN RONKEL.

BATAVIA. — LANDSDRUKKERIJ
1916.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
2289 4148

RAPPORT

BETREFFENDE DE GODSDIENSTIGE VERSCHIJNSELEN TER SUMATRA'S WESTKUST, SAMENGESTELD DOOR DEN AMBTENAAR VOOR DE BEOEFENING DER IN- :=: :=: DISCHE TALEN Dr. PH. S. VAN RONKEL. :=: :=:

BATAVIA — LANDSDRUKKERIJ
1916.

RAPPORT betreffende de godsdienstige verschijnselen ter Sumatra's Westkust.

Aanleiding tot het onderzoek.

In het begin van het voorgaande jaar werd vernomen, dat er pogingen tot godsdienstzuivering werden verricht te Pandai Sikè'. Daar werd gepredikt, dat de tijd der tarikat's voorbij was en alleen de „agamo tjiè" mocht beleden worden, daar werd tweedracht verwekt, daar zoude de orthadoxie met haren kafirhaat en haar weerzin tegen regeering van ongeloovigen welhaast tot verzet tegen het bestuur kunnen leiden, daar was immers de groote godsdienstoorlog der zgn. padri's begonnen! Een plaats van gevaar dus!

Wat was die „agamo baroe", die nieuwe godsdienst, en wie waren 't, die de nieuwe richting propageerden? Waren de berichten altijd juist, bezaten de berichtgevers de tot zuiver oordeelen noodige kennis van zaken, was de strooming wel nieuw, lag hier een gevaar voor den vooruitgang des volks, bestond hier werkelijk reden tot inmenging van bestuurszijde? Op deze en dergelijke vragen een op feitenkennis gegrond, beslist antwoord te geven was voor de bestuurders in dit gewest geen gemakkelijke taak. Meer gelegenheid om met inlanders over deze zaken te spreken dan de met velerlei werk soms overladen bestuursambtenaren hebben, meerdere kennis ook van den islam en zijne belijdenis hier te lande dan de niet speciaal tot die wetenschap opgeleide bestuurders bezitten, schenen vereischt om het probleem te doorgronden, en zoo juist als mogelijk was op te lossen.

Buitendien werd wenschelijk geacht, de godsdienstige stroomingen in het gouvernement Sumatra's Westkust in 't algemeen van deskundige zijde te doen waarnemen. De in dit gewest meer dan elders bestaande antithese van Godsdienstige Wet en de nationale Adat, benevens de verhouding van de onder den naam „kamadjoean" bekende progesssistische, in West-Sumatra sneller dan waar ook op dit groote eiland opbloeiende beweging tot den algemeenen, universeelen of den speciaal Indonesischen islam, die twee factoren noodden reeds eenigen tijd tot onderzoek en competente beoordeeling. Zoo werd dan, nadat van bestuurswege op de bovenbedoelde urgentie was gewezen, steller dezes bij besluit van den Directeur van Onderwijs en Eeredienst dd°. 19 Juli I^e 12351 opgedragen een studie te maken van de godsdienstige stroomingen in het gouvernement Sumatra's Westkust.

Over de middelen, om tot het beoogde doel te geraken, de lieden van

verschillende soort, van wie de gewenschte inlichtingen werden verkregen (hetzij door opzettelijke ondervraging, hetzij door langdurigen, schijnbaar niet met dat doel uitgelokten en onderhouden omgang), de plaatsen, waar uitbreiding der kennis en der relatiën werd gezocht, daarover werd verslag afgelegd in de aan den Departementschef ingediende driemaandelijksche rapporten, zoodat schrijver dezes meent genoemde zaken niet in dit verslag te behoeven vermelden. 't Zij hem vergund slechts de uitkomsten te doen kennen, waartoe herhaaldelijke ontmoetingen met op den voorgrond tredende personen, omgang met eenvoudigen en onwetenden en lectuur van historische bescheiden hem ten aanzien van de zaak in questie hebben gebracht.

De termen van het probleem.

Aangezien geenerlei beweging een op zichzelf staand verschijnsel is, doch deel uitmaakt van een geheel van oorzaken en gevolgen, moest ook hier een historische methode gevolgd worden. Althans voor zooverre ten deze van historie sprake kon zijn. Immers, waar monumenten ontbreken en schriftelijke aanteekeningen niet talrijk zijn, nemen veelal oncontrôleerbare legende en van geslacht tot geslacht verbasterende overlevering de plaats van geschiedkundige boekstaving in, en kan uit de spaarzame gegevens slechts een benaderende schets der historie gegeven worden.

Historische methode vereischt.

Noch de Pandai Sikè'-zaak, noch de opleving des islams sedert enkele jaren, noch het réveil der intellectuels gedurende de laatste maanden staan op zich zelve. Zonder haar historisch verband in het oog te vatten kan men deze en soortverwante zaken niet naar hare waarde en beteekenis schatten. Antithese van Wet en Adat, synthese van beide in nationalen zin, harmonistiek van onislamisch erfrecht met rechtzinnige wetsopvolging, verzoening van wereldgodsdienst met volksbelijdenis en stam-bewustzijn, al de in dit gewest van even oprechten godsdienstzin als overtuigde adat-trouw zoo eigenaardige symptomen bewegen zich in een door de historie geworden dubbelreeks: de islam en zijne invoering en receptie in dit land, en de met het volk gegroeide, uit zijne bhoeften voortgekomene, met zijne wenschen en eischen groeiende of verdwijnende, dus ook aan zijnen godsdienst zich aanpassende of daarvoor wijkende adat.

Eene historie van beide phenomenen te geven is verre van gemakkelijk, een beeld te gewinnen van de geschiedenis van beider verhouding en beinvloeding in den loop der eeuwen schier onmogelijk.

Geschiedenis van de invoering des islams.

Trachten wij allereerst de geschiedenis der invoering des islams in West Sumatra te schetsen. Waar grafschriften, kronieken of geslachtsregisters nagenoeg ontbreken, wenden wij ons tot de oudsten, de notabelen en de volkshoofden, tot hen — weinigen uit den aard der zaak — die over deze dingen hebben nagedacht, of wetenschap zeggen te bezitten. Zij nu zeggen, dat de islam hier is ingevoerd uit Atjeh. Te Oelakan zoude de nieuwe leer 't eerst gepredikt, en van daar uit naar de Bovenlanden, namelijk naar Kapeh-Kapeh—Pamansiangan gebracht zijn. Onderzoekingen aldaar brachten aan het licht, dat de islam volgens de oude lieden en naar de berekening der leeftijden van de daar

begravene opvolgers van den eersten prediker Boerhanoeddin door dezen voor ongeveer 180 jaren zou zijn ingevoerd.

Dit is natuurlijk onmogelijk. Men heeft den tijd van de werkzaamheid des tarikatinvoerders gelijkgesteld met dien der overplanting van den islam zelven; een ook elders op Sumatra voorkomend verschijnsel.

Over de quaesties, die hiermede samenhangen, zal in dit rapport niet gehandeld worden; er worde verwezen naar de aan die onderzoekingen gewijde bladzijden, die als bijlage 1 hiernevens gaan. Dat de islam vóór Boerhanoeddin op deze kust zijne intrede heeft gedaan, is wel zeker. Even ontwijfelbaar is 't, dat de godsdienst van den Arabischen Profeet van Hindoêstan uit naar den archipel is overgebracht, en dat wel niet door zendelingen, of ijveraars voor het geloof, maar door kooplieden en gelukszoekers, die overal, waar zij kwamen, den islam, op de wijze, zooals nu nog in voor den handel pas geopende streken geschiedt, verspreidden. Het is niet vereischt in dit verslag de talrijke tijdschrift-artikelen, welke deze zaak behandelen, aan te halen. Volledigheidshalve echter moest van het feit melding worden gemaakt; buitendien beveelt de vermelding van beide feiten (de herkomst van den islam uit Voor-Indië en de werkzaamheid van Boerhanoeddin) zich aan, omdat nog steeds de gevolgen daarvan waarneembaar zijn.

Het Voor-Indische karakter van den alhier beleden islam toch blijkt — zij 't ook door beneden uitvoerig te bespreken nieuwere invloeden in steeds mindere mate — nog heden uit verschillende eigenaardigheden, zooals de onder leiding van uit Hindoestan, of uit het geheel onder Indischen invloed staande uit Medina afkomstige voorgangers opgerichte, hier nog niet opgeheven broederschappen, en de voorziening van den theologischen boekenmarkt uit Bombay en Madras.

De heilige Boerhanoeddin.

Boerhanoeddin's optreden leeft nog steeds voort in de op zijnen sterfdag te Oelakan plaats vindende devotie. Het is wellicht niet overbodig in dit verband er op te wijzen, dat de 15de Sapar geenszins een dag van samenkomst van alle moslims, nog minder een van vergadering der fanatieken, allerminst van devotie der orthodoxen is.

Zijn sterfdag.

Wie nemen aan de viering daarvan deel?

Zij die daar, dikwijls meer dan honderdduizend in getale, de bedevaart verrichten, zijn, bwust of onbewust, volgelingen van Boerhanoeddin, die behoorde tot de leerlingen van Ahmad Koesjasji, wiens mystieke orde, de Sjattaryah, door vele onderwetsch-geloovigen wordt aangehangen. Zij zijn anderen dan degenen, die de Naksjibendyah-orde omhelzende, van dezen feestdag weinig of geen notitie nemen en zich vermeien in de, in oorsprong wederom Voor-Indische, viering van den eind-Woensdag der zelfde maand Sapar, waaraan de anderen niet zoo algemeen deelnemen. Boven al dat mystieke gedoe staan de rechtzinnigen van den nieuweren tijd, de „kaoem moedo", de in Mekka geschoolde mannen, die slechts één orde, één richtsnoer, één weg ter bereiking der eeuwige zaligheid kennen: de Wet, zooals die, naar den Sjaf'ietischen ritus, in talrijke teksten neergelegd en nog talrijker com-

mentaren verklaard, door beroemde leermeesters in de hooge school des islams wordt uiteengezet en toegelicht.

Geschiedenis der Adat.

Is hetgeen wij van de invoering des islams in West- en Midden-Sumatra weten, gering, nog minder is onze kennis van de oorsprongen der Minangkabausche Adat.

Volksideeën daarover.

Vragen wij, wat de lieden zeggen, dan is 't antwoord: weinigen denken er over na, en nog kleiner aantal spreekt er over. Van die weinigen nu meenen sommigen, dat de Adat uit Atjeh afkomstig is, anderen, dat Hindoes, nl. die, welke het Moeder-erfrecht kennen, ze hebben doen aannemen door de inheemsche bevolking. Over het algemeen echter stelt men zich tevreden met de overtuiging, dat de twee in de geschriften, waarin legendaire geschiedenis en adatregelen der Minangkabauers zijn opgeteekend, de Oendang-Oendang of Tambo, vermelde wetgevers Datoe' Katoemanggoengan en Parapatih Sabatang de adatbeginselen hebben vastgelegd, laatstgenoemde ten aanzien van matriarchaat en soekoewezen, de eerste ten opzichte van den godsdienst.

Origine der adat-invoerders.

Volgens sommige Maleiers waren beide regelaars Hindoes. De overlevering kent aan Parapatih's moeder Hindoe-afkomst toe, en noemt haar Indodjati, welke naam, ook al is die vormelijk aequivalent aan het Sanskrit hindujati (Hindoegeslacht) echter weinig bewijst, daar dezelve in allerlei Maleische verhalen voorkomt, en kan beantwoorden aan een pro-type Indradjati, dat, al is Indra ook een god uit het Indisch pantheon, niets bewijst ten aanzien van Hindoe-afkomst der met dien naam aangeduide vrouwe. Meer zegt ons de titel van den helper der beide wetgevers: Tjati Bilang Pandai, immers het eerste woord van dien titel is Klingaleesch (Tamil), en in de Straits-Settlements benevens in Padang welbekend als aanduiding van Mohammedaansche, uit Britsch-Indië herkomstige wisselaars en kooplieden.

Historische getuigenissen dienaangaande.

Het loont de moeite niet nog andere — wellicht meer dan eens ter wille van de ondervragers ten beste gegevene — theorieën van Maleiers omtrent den oorsprong hunner Adat te vermelden. Geschiedkundig is uiterst weinig van de oorsprongen bekend. Wij kunnen slechts wijzen op het voorkomen van nog heden gebruikelijke adat-termen in een Sanskrit-inscriptie uit de 14e eeuw in Tanah-Datar (1), doch verhelen ons daarbij niete, hoe betrekkelijk weinig dit feit bewijst.

De oendang-oendang Minangkabau.

Voorts wijzen wij op de bovengenoemde geschriften, die gemeenlijk niet ouder dan ± anderhalve eeuw kunnen zijn. Mogen wij die tambo's, alhans wat het niet-legendaire deel daarvan uitmaakt, als kenbronnen der Adat beschouwen? Waarschijnlijk niet. De Adat in haar geheel toch vindt men in die voor een deel tendentieuse schrifturen niet opgeteekend.

Geen kenbronnen der Adat.

Hoewel een advies over adat-codificatie reeds vrij oud is (18 April 1893), zijn de bewoordingen daarin aan deze zaak gewijd, zóó treffend en is de auteur zóó boven allen competent, dat wij niet beter kunnen doen dan de passage uit het stuk van den toenmaligen adviseur voor

(1) Zie T. I. T. L. V. LV, blz. 249 en oudheidkundig verslag over 1912 blz. 51—52.

Oostersche talen en Mohammedaansch Recht (Adatbundel 1, blz. 24) hier aanhalen: „Die oendang oendang's zijn òf verzamelingen van .... adatspreuken, al of niet ingeleid met legenden omtrent de wetgevers, die het adatrecht zouden hebben ingeseteld, òf zij bevatten bijzondere, door den vorst des lands ingestelde wetten omtrent hofceremonieel, de plichten der onderdanen jegens hunnen vorst, handel, scheepvaart en dergelijke wetten, die, hoewel deels uit de adat voortgesproten, niet meer tot het gewoonterecht gerekend kunnen worden .... Instede van ons de adat van eenig land uiteen te zetten, geven die oendang oendang's ons dienaangaande een aantal raadsels op, die slechts door geduldig en gezet onderzoek naar de locale toestanden, speciaal ook raadpleging van de levende kernbronnen der adat (hoofden, ouderlingen en notabelen) oplosbaar zijn. Verschillend zijn de omstandigheden, die tot het op schrift brengen van legenden en spreuken betreffende het adatrecht leiden. Litterarische neiging van sommige hoofden doen dezen prijs stellen op het bezit van aanteekeningen van dien aard, om hunne persoonlijke ervaring te steunen en om te dienen als een soort van codex der wellevendheid. Elders doet het verval van sommige adats en van de belangstelling in en de kennis van sommige oude spreuken naar de pen grijpen om hetgeen in het werkelijke leven verdwijnt, in de herinnering vast te houden, en in dit opzicht is dus het opkomen van schriftelijke verzamelingen dikwerf een teeken, dat de daarin behandelde of bedoelde gewoontewetten ten ondergang neigen".

Ook de Adat-spreuken geen kenbron.

Geen kenbronnen der adat zijn de *tambo's* dus, vooral omdat zij zijn *geschreven* en de bepalingen daarin dus zijn *vastgelegd*. Het schrift maakte ze onecht — beneden zal de bedoeling hiervan nader blijken — en het mondelinge werd er in verstard. Want mondeling werden en worden nog steeds de adat-maximen overgeleverde, èn in de korte, meer verklaring behoevende dan gevende, adatspreuken, èn in van buiten geleerde, naar den inhoud vaak half begrepene in ouderwetsche taal gestelde paragrafen. Doch ook uit die spreuken (kato adat, papatah, patitih, pitoea) kan de Adat niet geheel gekend worden. „Men haalt ze aan — wij citeeren den adviseur van zooeven — om zijn op algemeen bekende adat berustend recht te eischen of, in de discussie tusschen handhavers der adat, om door zijne welbesprekendheid en gevatheid den tegenstander te overbluffen; ook dienen zij soms, om eene adat-kundige eene bepaalde adat, die door hem met zulk eene spreuk in verband wordt gebracht, te herinneren".

Over de geschiedenis der Adat is weinig bekend.

Zoo blijft dan, om de adat van weleer, dus tevens de geschiedenis der adat, te leeren kennen, niets anders dan het raadplegen van oudere kenners, „de hoofden, ouderlingen en notabelen" van het advies. Van begrip omtrent historische ontwikkeling der Adat kan bij die oude, ouderwetsche Inlanders natuurlijk geen sprake zijn en buitendien zijn geen twee kenners eensluidend in hunne verklaringen; hoogstens kan men van een of ander hooren, hoe *in zijn laras* volgens zijn mama⁵ en diens mama⁵ de plaatselijke adat was. Voor de geschiedenis der gedaanteverwisselingen van de Adat komen wij hier dus niet verder.

Uit de schriftelijken vorm blijkt invloed des islams op de Adat.

Er is echter éene zaak, die ons omtrent de Adat van meer dan eene eeuw geleden eenig denkbeeld kan geven, en wel dezelfde, die een beletsel opleverde voor het leeren kennen harer volle ontwikkeling en tevens hare echtheid in den uiterlijken vorm benadeelde, nl. hare schriftelijke opteekening. Voor die opteekening bediende men zich van het Arabisch schrift, waarmede de godsdienstige kitabs geschreven werden; dientengevolge moest kwistig gebruik van boekentermen en Arabische woorden ontstaan, en de echtheid der Maleisch tamboteksten worden aangetast. Maar die verbastering is leerzaam. Zij doet ons zien, dat in den tijd der opschriftstelling de nomenclatuur der Arabische kitabs, op hen, die zich bezighielden met het boekstaven der adat-schemata zoo zeer van invloed was, dat aloude Maleische uitdrukkingen door Arabische kunsttermen werden vervangen. Ook in de adatsystematiek, voor zoover die in de oendang oendang's is vermeld, blijkt de inwerking des islams.

Hoe was de islam, die destijds de Adat influenceerde?

Hoe was nu de islam van voor ongeveer anderhalve eeuw? Historische getuigenissen daarover bezitten wij niet. Uit de uit den bedoelden tijd afkomstige geschriften van de bedevaartplaats Oelakan [1] blijkt, dat de voor studie en onderwijs gebezigde boeken toen wel andere waren dan de tegenwoordig in zwang zijnde (de zeer populaire van nu bestonden toen nog niet) — maar in karakter niet daarvan afweken. In nog meerdere mate geldt dit van de liturgische geschriften, de ratib's, gebeden, formulieren en zangen. In dien tijd was ongetwijfeld de vorm des islams alhier niet verschillend van den gelijktijdigen in Atjeh, waar destijds, evenals elders in dezen archipel, alles nog bevangen was in Indische mystiek, of pas aanving onder leiding van enkele Arabische schriftgeleerden daaruit te ontwaken, om zich van het onechte, kettersche der Hindoestansche islam-receptie bewust te worden en den zuiverder vorm te aanvaarden.

Wet tegen Adat.

Onderwijs en belijdenis mogen ginds en hier vrijwel congruent geweest zijn, in één opzicht moet de receptie bij de geloovigen van Minangkabausch ras anders zijn geweest dan bij den Atjeher, en wel in haar verhouding tot, strijd tegen, of wijken voor de adat des lands. Niet in dien zin, dat in Atjeh geen volksadat zoude bestaan hebben, waarvoor de islam zich menige concessie getroostte; de daaraan gewijde schoone bladzijden in deel 1 van De Atjehers bewijzen ons het tegendeel. Doch in dit opzicht, dat de adatvorm in dit gewest een tweetal trekken vertoont, waartegen de islam, die de regeling van het leven der familie zich op den duur niet laat betwisten, zich zal blijven verzetten: het matriarchaat met zijn on-mohamedaansch erfrecht, en het soekoewezen met zijne onwettische exogamie.

Uitingen van het verzet der Wet tegen de Adat.

Langs welke wegen zich het noodwendig verzet des islams tegen deze cultuurvormen heeft bewogen in den loop der tijden weten wij niet. Vage aanduidingen geven ons de bovenbedoelde uiterlijke teekenen van reactie op de aanvallen der rechtgeloovigheid, doch duidelijke en grijpbare bewijzen daarvan leveren ons de felle uitingen der collisie

[1] Zie bijlage 1.

in de gruwelen van den burgeroorlog, die gemeenlijk als de padrioorlog aangeduid wordt.

De Padrioorlog een niet aanvaarde verzetsvorm.

Het is er echter verre van, dat de verzetsvorm der orthodoxie in de eerste decennia der 19de eeuw tegen de adat en de onder dien naam schuilgaande volksondeugden en spelen een exponent is van het karakter der rechtzinnige partij van die dagen in dit deel van Sumatra.

Het is trouwens bekend, dat de drie hadji's, van wie de beweging zou uitgegaan zijn, te Mekka een diepen indruk van de onverzoenlijke, hyper-orthodoxe, maar door het instinct des islams ten slotte niet aanvaarde, zuiveringsgeestdrift der Wahhabieten hebben ontvangen. Redenen van persoonlijken en economischen aard kunnen de van overrechtzinnige excessen vervulde gemoederen der enkelingen tot buitensporige bekeeringswoede hebben geprikkeld bij hun terugkeer in hun land, dat wel niet meer dan andere streken des archipels aan nationale ondeugden zal zijn overgegeven geweest, maar door de onvereenigbaarheid van familieleven met wettelijke reglementeering meer dan elders aan de opgewekte puritanistische hartstochten voedsel gaf.

De Padrioorlog is een te felle uiting geweest van de ergernis over het standhouden van onislamisch familieleven tegen het systeem der Wet. Evenmin als in Arabië het Wahhabitisme, is in de Minangkabausche maatschappij het rigorisme der „oerang poetiëh" aanvaard; tegen het drijven der zeloten van onverdachte rechtzinnigheid is door een deel des volks, althans door eenigen zijner hoofden, de hulp van vreemden, op eigen gebied gevestigde ongeloovigen, ingeroepen, maar toch was het beginsel der actie niet te miskennen in deszelfs juistheid en onafwendbaarheid.

En toen èn nu.

Het Padribeginsel echter steeds aanvaard.

Kon reeds de adviseur van 1893 getuigen, dat hij meermalen zeer bezadigde Minangkabausche Maleiers de beginselen der Padri's van harte hoorde goedkeuren, „al konden zij zich niet vereenigen met de roekelooze wijze, waarop zij die trachten op te dringen aan eene maatschappij, die er nog niet rijp voor was", ook steller dezes mocht uit menig gesprek met velerlei lieden in Agam, in Tanah Datar, in Limo Poeloeh Koto, in Priaman bemerken, dat bij de meesten de theoretische gegrondheid der Padri-ideeën even vast staat als de overtuiging, dat de rechtzinnige levensbeschouwing 't op den duur moet winnen, langzaam maar zeker de vermolmende adat verdringend en afschaffend.

Dat weleer de rechtmatigheid der islam-eischen werd gevoeld ook door adatvereerende Maleiers, blijkt uit de concessies, die het adatsysteem aan de Heilige Wet in die tijden heeft gedaan.

Dit blijkt zelfs uit de Adat-systematiek.

Niet zoozeer de instelling der „geestelijke" adat-ambten, de imam-, bilal-, malim-, en kali-adat wijst daarop, die ambtsbedeeling toch bestond reeds vóór den Padri-tijd; maar een sterk bewijs der zich gewonnengeving aan de eischen der Wet is de systematiek der adat.

Het een en het ander blijkt in jongere exemplaren der oendang-oendang uit het in overeenstemmingbrengen van adat-instellingen met kitab-maximen, uit het indentificeeren van op juiste maat, zuivere

weegschaal, goede weegsteenen, wijzende expressies met min of meer diezelfde bedoeling hebbende koranverzen, uit het gelijkstellen van den oorspronkelijken mos, de kato poesako, met de oude, heidensche praktijken; uit geheel den toon en de kleur der oendang[2] teksten en allermeest uit de indeeling der materie. M. a. w. uit de systematiek.

„Volgens de inlanders, die het begrijpen", zoo zegt Westenenk op blz. 82 van zijn in 1913 verschenen werk: De Minangkabausche Nagari, „is de hoofdindeeling van de adat als volgt:

1°. adat nan sabana adat,
2°. adat nan di adakan,
3°. adat nan taradat,
4°. adat istiadat,

en in de Bovenlanden beduidt dat laatste de door den islam verboden gebruiken, als het schuiven van opium, het drinken van sterken drank, het dobbelen en het houden van hanengevechten, welke vóór den Padrioorlog de vermaken bij uitnemendheid waren van de hoogste lagen der Inlandsche maatschappij. De Arabische term en meer nog de interpretatie „adat djahilijah (= vóór-islamisch heidendom) nan talarang didalam nan sabana adat", is een correctuur in padri-geest, een wijken van nationale beschouwing voor orthodox postulaat.

Nog meer blijkt dit uit de omschrijving van de rubriek „nan sabana adat": 't is hetgeen ontvangen is van den Profeet, volgens 't geen vermeld staat in Allah's boek, d. i. volgens de heilige Wet.

Allermeest blijkt het bedoelde feit uit het voorkomen van geheele hoofdstukken der Mohammedaansche Wet in de handschriften, waarin de oendang-oendang zijn neergelegd, ook van het hoofdstuk over de getuigenissen en wettelijk aanneembare verklaringen, welks inhoud toch niet onbelangrijk van het adat-bewijs en de adat-getuigenissen omtrent misdrijven en overtredingen afwijkt.

Genoeg, om te doen zien, dat zelfs in de adat-codificatie" het Padribeginsel zegeviert.

Reactie tegen die islamisch gekleurde systematiek.

Het ligt voor de hand, welk een welkome aanleiding tot skepsis bij de wankelmoedigen en tot spot bij de adat-verguizende orthodoxe leermeesters passages als de bovenvermelde geven.

Evenzeer begrijpelijk is, dat bij de ouderwetsche om familiebelangen of economische redenen aan de Adat vasthoudende lieden tegen dergelijke, den nieuwelichters zooveel vat op hun palladium gevende, adatsystematiseering, reactie ontstaat. Vooral ten aanzien van de gelijkstelling van de rubrieken I en IV met de Goddelijke Wet en het heidendom wijzen dezulken er op, dat de man, die dit systeem in een geschrift neërgeelgde, niet op de hoogte was, afweek van andere adatkenners, of alleen de adat in zijn laras beschreef.

Een feit is 't, dat de adatbeschrijver hier bedoeld, de hoogbejaarde Datoe[5] Radjo Labiëh, gepensionneerd larashoofd van Kapau, auteur van den Kitab kasimpanan adat dan oendang-oendang jang tarpakaj olih orang toea-toea dalam alam Minangkabau loeha[5] nan tigo laras nan doeo" (omstreeks 1890 te Padang gesteendrukt), de consequentiën

van de gelijkstelling van die adatdeelen met Wet en Onwetenheid niet kan verdedigen (gelijk mij uit herhaalde samenkomsten met dien bij uitstek autoritatieven deskundige bleek), en een teekenend iets is, dat hij in zijne verwachtingen een veelgebruikte handleiding te leveren, over welker hoofdpunten tal van panghoeloes hem zouden komen raadplegen, jammerlijk teleurgesteld werd. Toch blijft de daadzaak vaststaan: zelfs in haar gefixeerd systeem onderging de Adat den Padri-druk.

Verzet van wet tegen Adat blijft.

Nooit is de sfeer hier zonder verzet tegen de indruisching van adatbeginselen tegen de eischen van den van ganscher harte beleden islam geweest, geen tijdperk onttrok zich aan die werking, geen twijfel kan bestaan aan het eindelijk plaatsmaken der adatbedeeling voor de universeele moslimsche inrichting van het familie-verband.

De islam kort na den Padri-oorlog.

Hoe na den Padri-tijd de vorm des islams was in dit gewest kan, behalve uit vergelijking met naburige streken blijken uit de in die periode gebruikte vakliteratuur.

Veel is daarvan echter niet over.

In den Padri-oorlog toch is veel verbrand. Telkenmale hoort men bij navraag naar oude geschriften in eene lange jaren in gebruik zijnde soerau het antwoord, dat die kitabs òf naar Bondjol, het brandpunt der puriteinsche beweging, overgebracht zijn, òf dat ze door de krijgvoerende benden met het vroegere bedehuis zijn verbrand.

De leerboeken in dien tijd.

De weinige uit den padri-tijd afkomstige, bij enkele notabelen in Agam en L. Koto door steller dezes aangetroffene en de nog vrij talrijke in Agamsche soerau's zich bevindende oude geschriften behooren tot de practische theologie of moraal als de „Herleving der wetenschappen van den Godsdienst" van den grooten kerkvader Ghazali, tot de overal in de Mohammedaansche wereld gebruikte serie van leerboeken der Arabische spraakkunst en tot de catagorie der geijkte korancommentaren, boeken, zooals trouwens naast de nieuwere, meer populair gewordene, nog heden in elke soerau zijn te vinden. (Zie nader bijlage 2).

Over den gang van het onderwijs en de attitude der geloovigen in dit land kunnen wij bij ouden van dagen wel inlichtingen gewinnen.

Het godsdienstig leven van die dagen.

De soerau's waren van omstreeks een zestigtal jaren geleden tot voor enkele jaren overvuld met leerlingen van heinde en verre gekomen. Algeemeen leerde men den koran reciteeren, maar om juiste uitspraak en preciese intonatie bekommerde zich bijna niemand. Aan de sembahjangs werd geregeld gedaan, maar om onberispelijke uitspraak der Arabische formules bekreunde de groote menigte zich even weinig als om de ritueel correcte houding en richting. Aan de vasten werd door de meesten vastgehouden, maar menig insluipsel, dat thans als ketterij zoude gelden, gaf aan die maand van onthouding een eigenaardig karakter. De mystieke broederschappen, met name de Naksjibendijah, de Sjattarijah en de Sammanijah beheerschten het religieus leven. Van een korte bedevaart naar het Heilige Land kwamen de meesten even onkundig terug als zij gegaan waren; enkelen bleven daar langer, ruil-

den hun tarikat tegen de in Mekka gebruikelijke, en vormden of vergrootten na hunne terugkomst de rij der protesteerenden tegen adat, tarikat-drijven, overgave aan den mystieken leider, of onderwerping aan kafirheerschappij.

De populaire religie spiegelde zich af in een typisch Maleisch-islamisch beeld, zooals ten aanzien van de feesten en gezette tijden is geteekend in een klein opstel van rapporteur, (T. I. T. L. & V. deel LVI) dat als bijlage III volgt.

Amuletten en andere cabbalistische zaken speelden een niet minder groote rol dan elders op Sumatra, terwijl geheime wetenschap en geloof aan tooverij de ergernis van menigen in Mekka geschoolden landsman opwekten. Zooveel mogelijk werd door oud en jong aan de Adat vastgehouden.

Zoo was het voornamelijk in de Bovenlanden.

De Benedenlanden meer islam- dan adatgezind.

In de Benedenlanden kwamen reeds vroeg afwijkingen van de matriarchale adat voor; daar toch was het verkeer levendiger en daar waren meer dan in de Daré[s] rechtzinnige leermeesters vruchtbaar werkzaam.

Over godvruchtige, zeergeleerde meesters in Padang en omstreken kan men van oude lieden nog veel stichtelijks hooren, waarbij men dan veelal de mededeeling gewint, dat uit de Bovenlanden velen strandwaarts togen om den zegen van het onderricht te erlangen.

Evenwel, die enkele orthodoxe leeraren waren gering in aantal tegenover de massa der mystiek-doceerenden, die ook, al waren zij nooit in Mekka geweest en bezaten zij veel minder kitab-kennis dan de benedenlandsche schriftgeleerden, toch door hunne persoonlijke macht en de hun door de licentie der reeks van voorgangers gewaarborgde positie belangrijk meer invloed op de gemoederen bezaten.

Het verzet der Wet tegen de Adat is noodwendig en natuurlijk.

Men kan bijna geen rapport van vroegere bestuursambtenaren lezen (door de bereidwilligheid van den gouverneur van dit gewest waren wij in de gelegenheid verscheidene rapporten te leeren kennen), men kan nauwelijks één tijdschrift-artikel over Adat en hare miskenningen doorbladeren, of men treft de zich immer herhalende klacht aan, dat de islam veld wint ten koste van de Adat.

Dit kan niet anders. Het matriarchaat, dat eens in Atjeh bestond, is geweken voor den islam, hier zal het ook wijken voor die macht, en dat proces zal verhaast worden door den invloed der vermeerdering des verkeers, van ons bestuur en onze rechtspraak, en de voortschrijdende wereldwijsheid des volks.

De toestand in de laatste decenniën.

Invloed van den „kamadjoean".

Deze factor, de kamadjoean, brengt ons weder eenige jaren verder in onze schets der stroomingen; hij valt samen met hetgeen we zouden kunnen noemen: de toestand van de laatste decenniën. Het is hier niet de plaats om dien drang naar vooruitgang te beschrijven. Wij stippen slechts aan, dat van Kota Gadang, in Agam, uit eene expansie van Maleiers begon, tot buiten de grenzen van het geboorteland, weldra naar Java, straks tot naar de oostelijke eilanden van den archipel. In de nieuwe streken verloren de ondernemende Minangkabauers het enge

plaatselijke geloof aan mystieke kampoenggrootheden, en door herhaaldelijke verplaatsingen konden zij geen tijd beschikbaar stellen voor het nederzitten aan de voeten der orthodoxe leeraren. Van Kota Gadang verbreidde zich de beweging; allerwege zocht men buitenaf een beter bestaan dan het familiedorp vermocht aan te bieden; jongeren volgden het voorbeeld der ouderen, de voor de nieuwe betrekkingen benoodigde kundigheden trachtte men zich eigen te maken en de drang naar onderwijs was geboren. De weerzin tegen ons onderricht was daarmede gebroken. Werd een tiental jaren geleden iemand, die zijn kind naar een gouvernementsschool zond, voor kapir uitgescholden, alras overtrof de aanvraag om plaats in de scholen de aldaar beschikbare ruimte.

Achteruitgang van den drang naar godsdienstonderwijs.

Dit geschiedde niet zonder schade voor het in eere blijven van het godsdienstonderwijs. Van toen af tot heden toe klaagden de leeraren, dat zij even vele tientallen discipelen hadden als vroeger honderden; waar een bekend leeraar overleed, bleef veelal zijne soerau leêg staan, op plaatsen beroemd om hare veelheid van leerlingen in de religie moest de onderwijzer de leerschool sluiten. Naar mate meer jongelieden hunne bestemming bereikten werd het verschijnsel intenser. De islamstudie werd door steeds minderen begeerd. Doch iets anti-moslimsch is dit geenszins, immers ook de adat werd verzaakt, de oude adattermen geraakten in het duister, de al-oude padato's werden vergeten, men nam zijne vrouw mede naar andere eilanden, men verzorgde zijne kinderen, liet de zorg voor de kamanakans aan anderen over en werd allengs tot jong-Maleiers, niet wars van de Adat, maar er aan ontgroeid, niet afkeerig van den islam, maar er aan onwetend.

Ook de Adat werd verzaakt.

Nog beduidender werd de werking van ons onderwijs, toen ook tal van meisjes zich als leerlingen aanboden, en weder nam haar terrein toe met de invoering van het volksonderwijs.

De tegenwoordige toestand.

Zoo komen wij tot de tegenwoordige bedeeling, tot den nieuwen tijd. Laat ons dan thans nagaan, welk aangezicht de islam van den modernen tijd in dit gewest vertoont.

Tot het verkrijgen van een goed overzicht verdeelen wij de stof in drie deelen:

1e. De nog voortdurende oudere toestand.
2e. De nieuwe strooming.
3e. Het jongste réveil.

De nog voortdurende oudere toestand.

Ad I. In afgelegen streken, vooral in de Bovenlanden, bestaat nog steeds de ouderwetsche toestand. Daar vertoont de islam zich in den vorm van min of meer getrouwe waarneming der godsdienstplichten met vrijwel algemeene aansluiting bij mystieke orden, de zgn. tarikats. Bij dit woord moeten wij niet denken aan strenge orderegelen, maar aan een op voorbeeld van ouderen of door invloed van een in het ressort gevierden leider zich scharen onder de vanen van een congegratie, welker lidmaatschap een gevoel van samenhoorigheid en veiligheid aan hare adepten verschaft.

Het gevaarlijke dier orden ligt niet in het fanatisme, maar in de onderworpenheid der leden aan den sjech die deze als een recht kan eischen.

Voor de geschiedenis der broederschappen worde naar de bestaande litteratuur verwezen.

De tarikat's in dit gewest.

Hier stippen wij slechts aan, dat in dit gewest de volgende vormen te onderscheiden zijn:

Satarijah.

1e. De Satarijah.

De volgers van deze orde zijn meestal ouderwetsche lieden. Op Java is deze broederschap nagenoeg verdwenen. Trouwens vaak bedient men zich van het etiquet Satarijah om allerlei animistisch bijgeloof, gegoochel met mystieke figuren e. d. van een officieel merk te voorzien. De leiders zijn dikwijls half-geleerden, dorpsautoriteiten, leveranciers van amuletten, in hun onwetendheid vijand van elke andere richting, naijverig op hun macht, als zoodanig niet zelden elementen van gevaar voor ons bestuur, zoodra bijzondere gebeurtenissen den in hun oog gewenschten, geregelden gang van zaken storen. Over den oorsprong der orde en harer regelen weten de leden niets; haren naam verbasteren zij wel eens tot Strijah, Kasetrijah en ook Naksaterijah, en dat wel door contaminatie met den naam der andere orde.

Naksibendijah.

2e. De Naksibendijah.

Deze zeer verbreide tarikat leent zich niet zoozeer als de voorgaande tot het dekken van allerlei half-heidensch gedoe als geheime kunsten, belezen, divinatie met Allah's namen, getoover met koranverzen, e. d., hoewel ook hare volgers, wederom in vele opzichten ouderwetsche menschen, zich een godsdienst zonder djimats, mystieke formulieren en zangoefeningen nauwelijks kunnen voorstellen. Zij heeft andere ratib's, isim's lapal's, ajat's dan de eerstegenoemde tarikat, put hare hoogere wijsheid uit een ander stel boeken, geeft ander leefregels, maar is in wezen en strekking niet te zeer van deze verschillend.

Tegenover de adat zijn beide meestal welwillend. Wel keuren hare eenigermate geschoolde voorgangers de matriarchale familie-inrichting af, maar tegen de besluiten in den rapé' der panghoeloes verzetten zij zich zelden, aangezien uit hen meestal de adat-gestelijken (om dien minjuisten term gemakshalve te bezigen) naar de poesako-erfopvolging in die rapé's verkozen worden. Gevaar kan ook bij deze orde liggen in de vereischte gehoorzaamheid aan den sjech, de verplichting der leden van hem en hem alleen, zich in het hart voor te stellen, de geestelijke spanning, waartoe de lang voortgezette afzondering in de soerau en onthouding van bepaalde voedsels de ijveraars kunnen brengen, en de onwetendheid van vele leiders, die door half-geleerdheid en half-begrepen axioma's eene gevaarlijke rol kunnen spelen.

Sammanijah.

3e. De Sammanijah.

Van deze vroeger vooral in de strandplaatsen der Zuidelijke Benedenlanden verspreide tarikat zijn nog eenige overblijfselen in het Painansche en een vereenzaamde goeroe te Soemanik over, die niet zoozeer wegens zijne orde als zijnen ouderdom nog al gezag heeft.

Kadarijah.

4e. De Kadarijah.

Deze orde zou sporadisch in Agam voorkomen.

Plaatselijke congregaties.

5e. Plaatselijke congregaties.

Op sommige plaatsen komen onder den invloed van ultra's tijdelijke, veelal met den dood der leiders uitstervende, kleine tarikat's voor, gewoonlijk beoefening of intensiveering van enkele bijzondere leerstellingen der bovengenoemde beoogende, soms in door den geest dier grootere orde's niet gewenschte excessen. Die broederschapjes komen en vergaan, zijn niet blijvend, doch kunnen door hun kortstondige felheid onrust veroorzaken.

Laat ons er enkele noemen:

Tarikat Biaro.

A. Tarikat Biaro.

Eene weinig belangrijke locale (Agam) vertakking der Naksibendijah.

Tarikat Kapau.

B. Tarikat Kapau.

Eene te ver gevoerde consequentie van de mystieke beschouwing, dat de sembahjang wel een godsdienstplicht is, maar ten slotte als een geheel van met de mystieke eenheid van Schepper en schepsel verband houdende onderdeelen moet beschouwd worden. Deze locale (Agam) tarikat toch verklaart het verrichten der sembahjangs voor onverplicht en hoogstens ééns per dag vereischt.

Tarikat Batéh.

C. Tarikat Batéh (Kamang).

Ook deze broederschap is excessief. Bekend is de mystieke uitdrukking: wie zichzelven kent, kent zijn heer. Daarover is in allerlei Sjataritische boekjes veel diepe wijsheid te lezen, ze is een wachtwoord van mystieke bespiegelingszucht geworden en tot veel gepeins over hoogere eenheid van de schepping en haren Maker heeft ze aanleiding gegeven. Te Baté word veel over deze woorden gefantaseerd, sommigen vatten de verplichting van zichzelven te kennen zóó ernstig op, dat zij de spieren en aderen hunner handen angstvallig tellen om zichzelf zoo goed mogelijk te doorgronden. Deze „richting" verdwijnt, maar kan bij tijdelijke opwinding, vooral in een land als Kamang van bloedige faam, bedenkelijk worden.

Tarikat Matoea.

D. Tarikat Matoea.

Van deze kampoeng-tarikat heet 't, dat allen, die haar volgen, gek worden. De adepten loopen naakt, geven niets meer om hunne gezinnen, erkennen geen band of plicht. Na den dood des leiders zijn er, naar het schijnt, slechts enkele volgelingen, die de algemeen als afdwaling beschouwde levenswijze in het geheim in practijk brengen.

Tarikat kaloeat.

E. Tarikat kaloeat (Priaman).

Kaloeat (Arab. chalwat) beteekent afzondering; vandaar het werkwoord bakaloeat = zich afzonderen tot mystiek denken en doen, gewoonlijk in een soerau, nu en dan in een spelonk, zelden, zooals in dit geval, in een kuil. Dien vorm van gewijde afzondering huldigde zekere Toeankoe Djanggoei' Hitam, een extra-mystiek tarikatman, na wiens dood de richting verliep, en door zijnen zoon met enkele weinige volgelingen zwakjes wordt voortgezet.

Tarikat mim.

F. Tarikat mim (Priaman).

Aldus genoemd naar de eerste letter van den naam Moehamad,

welks letters, benevens die der geloofsbelijdenis, met eigen substantie voorzien en met menschelijke eigenschappen geindentificeerd worden.

Tarikat Martabat Toedjoeh.

6e. Martabat Toedjoeh.

Deze op Java welbekende mystiekvorm is alhier tot eenige strandplaatsen beperkt, en wordt door slechts enkelen in de Bovenlanden min of meer heimelijk beleden. Vroeger is deze beschouwing van het zevengradig in den Volmaakten Mensch culmineerend Zijn-aller-dingen zeer bekend en vrij populair geweest, bijna alle ouden hebben er van gehoord,, weten er de voornaamste termen van, doch glimlachen nu om die verouderde kampoengwijsheid en de achterlijke volgers daarvan, hoewel er onder dezen zich enkelen, die lang niet „achterlijk" zijn, bevinden. Het boekje Al Insan al Kamil (30 jaar geleden te Cairo gedrukt), waaruit de wijsheid wordt geput, wordt nog steeds als leidraad gebruikt of misbruikt door onwetenden; b.v. dicht bij Fort de Kock te Taloek. Door de meesten wordt deze richting als een uitlooper der Sjatarijah beschouwd, door velen doodgezwegen en door enkele harer met Westersche theorieën in aanraking gebrachte volgelingen met ons vrijdenkersstandpunt vergeleken.

Independenten.

7e. Independenten.

Sommige half-geleerden, die, ingeleid in Europeesche kennis, niet de wetenschap van volledig ontwikkelden, maar meer dan die der gewone Maleiers bezitten, voelen verstandelijke bezwaren tegen de geloofsleer. Hoe toch, zeggen zij, kan iemand in de hel branden, zonder te verbranden? Het schermen met zeventallen nemen zij van de vorige richting over, het spelen met viertallen van de tweede. Bij alle godsdienstige voorschriften zoeken zij naar den dieperen zin, den „paham", zij practiqueeren niet in moskee of soerau, zij denken na over het wezen der dingen en vormen een onschuldig bspiegelend type, van wien noch kracht noch invloed uitgaat.

Enkele uitingen der tarikat.

Uit de veelheid van aanteekeningen omtrent de wijze, waarop zich de tarikat naar buiten openbaart, zal hier slechts het een en ander gegeven worden, dat voor den bestuurder van practisch belang kan zijn. Over opname in de orde, onderwijs, aanstelling van goeroe's wordt beneden gesproken.

Basoeloea'.

Een op den voorgrond tredende tarikat-devotie is het zgn. basoeloea' (van Arab. soeloek) d. i. het vertoeven in de soerau voor overpeinzingen en het opdreunen van formules, vooral van de geloofsbelijdenis. Dat is het welbekende lâ ilâha illâ'llâh, dat uit zoovele bedehuizen weerklinkt. Soms wordt de taak opgelegd om deze formule duizendmaal op te zeggen, of twee en meer duizend malen alleen de eerste twee woorden ervan, soms de verplichting om duizendmaal te prevelen allahoe, allahoe, allahoe. Daarbij komt dikwijls de poenitentie van veertig dagen onthouding van dierlijk voedsel, het slechts ééns in de twee weken vleesch nuttigen, de vermindering van den slaaptijd. Dit alles is weinig bedenkelijk, maar erger is, dat soms vrouwen aan die nachtelijke oefeningen deelnemen met verzaking van huis en gezin, zooals onlangs te Kota Gadang, waar een moeder voor het basoeloea' haar

kind alleen liet, dat met vuur in aanraking gekomen, jammerlijk verbrandde. Aan die exercitie hebben de goeroe's (oerang sia³, zooals ze hier genoemd worden) hunne verdienste; voor het soeloek-doen in de soerau betalen de heilbegeerigen gewoonlijk *f* 2,50 aan den eigenaar daarvan, benevens *f* 1,— voor de opname in de tarikat.

Gehoorzaamheid aan den Leider.

Een minder naar buiten optredend maar inwendig belangrijker tarikat-element is de verplichting der adepten tot willooze gehoorzaamheid aan den Sjech, de eisch om diens beeld steeds in het hart te aanschouwen, de voorwaarde van absoluut geloof aan alles, wat de leider leeraart. Dat deze onderdanigheid, aan fanatieken vooral, een gevaarlijk element van rustverstoring kan worden, is ook op Sumatra's Westkust wel gebleken.

Ergernis bij Inlandsche bestuurders.

Dat voor soeloek en het oprichten van bedehuizen den goeroe's veel geld toevloeit, is vele hoofden een doorn in het oog, dat de oerang-sia³ van heerendienst vrijgesteld zijn, een groote ergernis en dat enkelen (gelukkig in steeds mindere mate) de bevolking terroriseeren, hunne grootste grief, bijkans een inbreuk op hunne rechten. Zoo hoort men van hen dikwijls „oerang sia³ maroesoea³kan nagari" = de goeroe's verderven het land; 't is er echter verre van dat ongodsdienstigheid hen zoo doet spreken, leedwezen over het tegenhouden van den vooruitgang des volks en verbittering over de groote vereering, die enkele voorgangers genieten, zijn hier aan het woord. Menig ambtenaar zal met voorbeelden van zulke menschenvereering in aanraking gekomen zijn; als typeerend exempel noemen wij het geval te Tabat Pateh, dat aan de hand van een ambtelijk rapport in bijlage IV met een ander bericht vermelding vindt.

De djimats.

Eene andere uiting, tevens verbastering van het systeem en exageratie van de idee der tarikat-praxis is het djimatwezen.

Welk een rol djimats, talismans en amuletten in het inlandsche leven spelen, kan niemand, die iets met inlanders te maken heeft, onbekend zijn. De makers en leveranciers van djimats zijn de kleine oerang sia³, de niet-geleerden, die zich nu en dan van de Arabische handleidingen, moedjarrabât, soms bij ouderen hunne wijsheid halen, en de papieren beschermers tegen alle leed, van kleine bekraste snippertjes tot ellenlange beschrevene rollen, gaarne voor geld aan de goedgeloovigen slijten. Eens was het djimat-gleoof algemeen, nog lang zal het tegen orthodoxie en schoolsche ontwikkeling stand houden, maar het heeft geleden onder de ontgoocheling van de velen, die in den beruchten nacht van Kamang, 16 Juni 1908, met djimats bedekte lijken van vrienden en verwanten moesten zien. Bedoelde djimats kunnen gelden als typen van de algemeene soort; wellicht is het niet onnut eene beschrijving daarvan te geven. Men vindt ze in bijlage V.

Ilmoe's.

Een andere uitwas, op vóór-islamischen grondslag, van de mystiek is het leeren en verbreiden van ilmoe's, geheimzinnige methodes van afweer en onschadelijk maken der op iemand gerichte wapenen, zooals de ilmoe kaba (¹), de ilmoe tahan basi, de ilmoe sihië e. d. Degenen, die deze wetenschappen onderwijzen, hebben geen belang bij politieke orde

en rust, integendeel. Evenwel, met dezulken hebben wij het eigenlijke godsdienstterrein verlaten; door velen als beunhazen bschouwd, door de meer ontwikkelden genegeerd, teren zij slechts op de niets met het islamisme te maken hebbende lichtgeloovigheid der domme menigte.

Bij alles bijft de Maleier vóór alles moslim.

Het hier opgehangen beeld geve niet den indruk van een half-heidenschen half-moslimschen Maleier. Niets zoude minder juist zijn dan dat. Allen zonder uitzondering, willen niet anders dan moslims zijn, bijna allen doen, zij 't gebrekkig en met niet onberispelijke uitspraak der vocabelen, de sembahjangs, de meesten zien in hadjischap of sterven in de Heilige stad de vervulling hunner dierbaarste wenschen.

Opname in de Tarikat.

Thans iets over de opname, opleiding en de meesters.

Gewoonlijk bestaat het ceremonieel der opname in een tarikat — waarbij de keuze door het milieu bepaald wordt — in het geven van een handdruk, een stuk wit goed en een soekoe (*f* 0,50) aan den goeroe. In „den goeden, ouden tijd" was men te dezen opzichte gestrenger, althans in de Benedenlanden, z. a. te Padang, waar de vermaarde leeraar Moehammad Jatim eerst de „ibadat", de kennis der godsdienstige plichten, eischte. Tegenwoordig wordt weleens, b.v. in het Bondjolsche, ieder die maar wil zonder formaliteit in de tarikat opgenomen.

Tarikat-onderwijs.

Daar, waar het ernst is, wordt alle onderwijs aangevangen met het naar de regelen van de kunst — in de binnenlanden nog weinig gecultiveerd — reciteeren van den koran. Daarop volgt het leeren van de godsdienstplichten, voor de meergevorderden iets van de spraakkunst, voor de nog verder gaanden een weinig koran uitlegkunde, alles als in de orthodoxe scholen. In de tarikat-leerscholen echter is buitendien het leeren der traditioneele formulieren, gebeden en liturgieën een vereischte, en maken de provectiores kennis met zgn. tasaoef-litteratuur, als in bijlage II vermeld. Gewoonlijk blijkt uit de soort der in eenige soerau gebruikte Arabische boeken dadelijk of er en zoo ja welke tarikat, aan de veelal van verre plaatsen komende leerlingen wordt bijgebracht.

De tarikat-leeraren.

De leeraren zijn lang niet altijd hadjis. Zij moeten van hunnen goeroe de licentie tot doceeren en propageeren der orderegelen hebben ontvangen, evenals deze van zijn leider, die leider van zijn meester, en zoo door tot den stichter der orde, de volgers van Moehammed, en eindelijk den Profeet zelf. Deze keten van leeraren heet salasilah, en de bedoelde licentie: idjazah.

De Sjech-tarikat.

Daar de toeankoe-sjech de man is, dien de adept zich in zijn „hati sanoebari" als bemiddelaar tusschen hem en het Hoogste Wezen voortdurend moet voorstellen, is het van groot belang wie die door duizenden jeugdige gemoederen als de hoogste autoriteit beschouwde overste is.

Sjech-koempoelan.

Als zoodanig geniet in de Bovenlanden de allergrootste vereering: de alom beroemde Sjech-Koempoelan, aldus genaamd naar zijn dorp, 4 palen Z. van Bondjol, ten rechte genaamd Abdoelwahhab galar Sjech Ibrahim Bin Pahad. Waar hij komt, wordt zijn geëerde persoon omringd met devotie, smeekt men om zijne barakah, wordt hij als een heilige hoog in de draagstoel getorst. Gevaarlijk is deze honderdjarige

hoegenaamd niet. Hij heeft den tijd van den oorlog der oerang poetiëh beleefd, weet bij ervaring, dat destijds door de onophoudelijke gevechten het sembahjangen bijna ondoenlijk was, begroet in de „Compagnie" de brengster van orde en denkt niet aan verachting der kafirs. Een langdurig bezoek bij hem deed ons zien, dat hij zelf niet meer doceert, de kitabs nauwelijks meer kan lezen, geen persoonlijke leiding meer geeft, hij stelt zijne plaatsvervangers, koelipah's aan, verleent licenties, gaat, op uitnoodiging daartoe, plechtigheden met zijn gebed opluisteren en verleent door zijne persoonlijkheid wijding en zegen.

Andere Sjech's.

In Tanah Datar roemt men Sjech Bistami, in L. Koto Ibrahim van Batoe Hampar.

Met zulke leiders mag men de kleine sjech's niet gelijk stellen, veel minder de djimat-slijters en eergierige oerang sia[s], die niet konden dulden, dat aan eene andere macht tribuut werd betaald en deswege in 1908 de vijanden der belasting invoerende bestuurders waren.

Het gloren van den orthodoxen dageraad.

Het was onvermijdelijk dat, evenals een van Mekka uit werkende invloed op Java adat Soenda en adat Djawa aantastte, de door het vermeerderde verkeer snel toenemende strooming van Mekkaansche orthodoxie hier te lande de oude zeden trachtte te ondermijnen; ja meer dan ginds was hier reden tot hervorming en zuivering, daar immers matriarchale familie-inrichting en soekoeverband tegen de islamische wet indruischten. Hoe hechter die adatinstellingen waren, hoe feller moest ook de strijd daartegen en hoe moeilijker het acces tot de adatlieden zijn; de Bovenlanden leverden dus lastiger terrein op dan de stranddistricten met hun losse adat.

In de Benedenlanden is de orthodoxe invloed reeds lang begonnen.

In de Rantau en Pasisir waren dan ook reeds vroeg orthodoxe leeraren werkzaam. In den Daré[s] slaagden de pogingen niet. Wat de zuiveraars wilden afschaffen, waren niet alleen de overal voorkomende animistische sporen en ethnische heidenschheden, maar twee zaken, die ten nauwste met de volksziel samenhangen: het soekoewezen met matriarchaat, welke vermeerdering van familiebezit meêbrengen, èn het panghoeloeschap benevens de voornaamheid der „adatgeestelijken", welke de nationale ijdelheid zoozeer streelen. Tegen harto-poesako en kamagahan was de strijd zwaar. Zoo geschiedde het, dat menig in Mekka bekeerd Maleier hier school trachtte te maken, maar alras inziende, dat zijne vestiging als leeraar hem niets opbracht, zijne pogingen opgaf, om elders, vooral in de Straits, zijn geluk te beproeven. Sedert is het aantal in British Malaya werkende goeroe's van Minangkabausch ras toenemende.

In het Bovenland is de strijd zwaarder.

De Maleische kolonie te Mekka.

Met het toenemend aantal gaande en komende hadji's nam de beweging niet noemenswaard toe, wel met de uitbreiding van de te Mekka blijvende kolonie van Minangkabausche wetbeoefenaars, die in connectie met hunne landslieden het geestelijk leven hier meer en meer gingen beinvloeden.

Ahmad Chatib.

Als de meest op den voorgrond tredende persoon dier kolonie moet Ahmad Chatib gerekend worden. Hij werd te Mekka het middelpunt der kolonie, vooral nadat hij een vruchtbaar schrijver was geworden,

en meer nog toen hij door den invloed van zijn schatrijken Arabischen schoonvader tot imam der (zooals bekend is hier te lande gevolgde) Sjafi'itische school werd verkozen. De boeken van zijne hand tegen het onzalig drijven der tarikat-leeraren werden hier veel verkocht en kregen invloed, ook in de Bovenlanden. Bij de ouderen echter minder, niet alleen omdat dezen te vast wortelden in tarikat-islam, maar ook omdat velen hunner zeer wel wisten, wie die jonge geleerde uit Ampé' Angké' eens geweest was: een speler als knaap, een vrij gewetenloos handelaar als jonge man, een alles voor geld veil hebbende arrivist, die ten slotte van hier weg moest, van Mekka uit geld trachtte te verdienen (b.v. door het aanbieden van een door hem opgesteld leerboekje der planimetrie), zich door zijn huwelijk voor alle zorgen vrijwaarde en daarna als wetgeleerde steeds grooter beteekenis kreeg. Zijn geheele gezin voegde zich bij hem, hij werd *de* Minangkabauer in de heilige stad, en alle oude reputatie ten spijt, gewon hij door leering der landgenooten en verspreiding zijner werken steeds grooter gezag (¹).

Een broeder van hem behoorde tot de velen van hier, die in de Straits Settlements een beter terrein hunner werkzaamheden vonden dan in hun moederland. Hij richtte het orthodox weekblad Al-Iman (Het Geloof) op, dat wel niet lang bestaan heeft, maar toch zijn werking heeft gedaan, ook door voorbeeld van bereiking der menigte door de pers. In de plaats van den Al-Iman te Singapoera kwam Al Moenir (De Verlichter) te Padang.

Langzame conquête der Bovenlanden.

Hiermede treden wij in een nieuwe faze: de orthodoxe pers, de vestiging in de Bovenlanden van rechtzinnige leeraren en hun campagne tegen onwetendheid, onbevoegd onderwijs en islam-tergende adat-toestanden.

Invloed van de orthodoxe pers.

In de Bovenlanden is de orthodoxe strooming nog geen decennium oud, hoogstens een zestal jaren. Met de belastingsoproeren van 1908 heeft zij niets te maken; niet de weinige „nieuwe geleerden", wel de vele, onderwetsche, dom-heerschzuchtige half-weters waren daarbij de beweegkrachten; niet de „oelama bana", zooals men hier zegt, maar de „oerang sia' nan kapalang ilmoeno". Trouwens het twee-wekelijksch tijdschrift Al-Moenir werd eerst in 1910 opgericht

Al-Moenir.

Dat de invloed van dit geschrift groot is, kan niet gezegd worden. Het bereikt de eigenlijke menigte niet, zijne taal is te hoog, te veel met Arabisch vermengd, te on-Maleisch. Maar degenen, die door soeraubezoek dat kitab-Maleisch verstaan, en voor de orthodoxe denkbeelden gevoelen lezen het blad, bespreken de daarin voorkomende vragen en antwoorden over zaken der Wet, disputeeren pro en contra der in die rubriek voorgebrachte locale afwijkingen, en gaan er meer en meer toe over zelf aan die „soeal-djawab" deel te nemen. Het blad verbreidt zich gaandeweg, wordt eenigermate een gids en een toon-aangever op het gebied van meeningsverschillen. Toch mag bedoelde rubriek daarin

(¹) Zijn zoon Abdoelmalik is onlangs door den Sjarif van Mekka benoemd tot commissaris, en contrôleur der kedji-sjeh's. Deze jonge man heeft gereisd in de Straits, Riouw, Syrië, Egypte en Bagdad.

niet als exponent der mentaliteit van de inzenders, of der belangstelling der abonne's gelden; meer dan eens toch komt het voor, dat een onbekende vrager zich bedient van een bekenden alim-naam, en dat een alim, zekere quaestie wenschende uitgemaakt te zien, zelf vraag en antwoord opstelt. Als een pan-islamitisch orgaan mag dit blad niet beschouwd worden; in de nu verschenen vier jaargangen — weinig nummers daarvan bleven door ons ongelezen — troffen wij nooit iets krenkends voor ons gezag aan.

Al-Achbâr.

Een paar jaar later bleek er plaats te zijn voor een tweede periodiek van orthodoxe strekking. In 1912 ontstond het weekblad Al-Achbâr; aan zijn devies „kekal lah agama islam" getrouw is het strijdvaardiger dan de oudere zuster, doch het hoofdmotto „hidoeplah karadja'an Wolanda" heeft het door geene anti-loyale uiting verloochend. De pers is niet het voornaamste middel der werkzaamheid van de orthodoxe leermeesters; belangrijker is hun onderwijs.

Orthodox onderwijs.

Velen zijn hunne leerlingen nog niet. Wel vermeerdert het aantal der jongelieden, die kennis der Wet en een „geestelijke loopbaan boven eene gouvernements- of commercieele betrekking stellen eenigszins, maar de meesten (onder hen ook de met zonen gezegende rechtzinnigen zelven) weten maar al te wel, dat een in Mekka of met veel opoffering van geld aan den Azhar te Cairo afgestudeerd jonkman in dit land als leeraar in de Wet eigenlijk weinig „toekomst" heeft. Buitendien ziet men de vruchten van ons onderwijs eerder rijpen. Elk jaar worden de inlandsche veeartsen, landbouwkundigen, geneeskundigen, onderwijzers, postbeambten afgeleverd, die dadelijk een behoorlijk inkomen verkrijgen, terwijl het onderricht geven in den godsdienst voorloopig een onzeker, niet voordeelig bestaan oplevert.

Voorloopig weinig toekomst voor leeraren.

Toch is bij een bezoek aan eene orthodoxe soerau de aanblik van tientallen aan wereldsche voordeelen voor de studie renonceerende jongelingen wel eens verrassend. Doch 't zijn niet alleen de jongeren, die de orthodoxen tot zich trekken; ook tot ouderen, gezeten handelaren en gepensionneerde hoofden, komen zij met hunne gezuiverde leer. Die discipelen erkennen wel, dat zij de oude, nu door hen als gebrekkig gevoelde methode van koranreciet niet meer kunnen afleeren, maar zij doen alle moeite om de nieuwe waarheid deelachtig te worden, verklaren eerst thans te weten, wat eigenlijk de islam is, en vormen steeds breeder wordende groepen van aanhangers der rechtzinnigheid.

Reactie blijft niet achterwege.
Kaoem koeno tegenover kaoem moedo.

Het spreekt van zelf, dat de onderwetschen zich hunne oude hegemonie niet zonder verzet laten ontnemen; wat de kaoem moedo aantast, behoort tot hunne overgeleverde adat, hunne soekoe-grootheid, hun adatrangverhevenheid, of de door den tarikat meester als onafwijsbare plicht hun opgelegde gehoorzaamheid. Tegen kaoem moedo stond de kaoem koeno. Dat waartegen de rechtzinnigen in het algemeen, en in dit adat-land in 't bijzonder, strijden, laat zich wel vermoeden en gemakkelijk vermelden in een korte optelling, maar beter overzien als het besproken wordt bij de behandeling der voornaamste voormannen en hun werk, waartoe wij thans overgaan.

De voornaamste orthodoxe leeraren. Te Padang een politicus.

Omstreeks 1912 waren vier voorname rechtzinnige leeraren in dit gewest werkzaam en wel:

1e. Een te Padang, nl. Hadji Abdoellah Ahmad. Hij is het hoofd van een school, waar behalve lezen, schrijven en rekenen de gronden van den godsdienst onderwezen worden, de zgn. adabijah-school, in zijne woning op Alang Lawas. Verder is hij de hoofdredacteur van het bovengenoemde den 1en en 15en van elke Arabische maand verschijnende „Half-maandelijksch Tijdschrift voor algemeene belangen" zooals de Hollandsche titel, „Madjallah islamijah pada paladjaran pangatahoean perchabaran", zooals de Maleische benaming ervan luidt. Voor die islam-revue heeft hij een staf van medewerkers; het aan „hulpwetenschappen" z. a. sterrekunde, aardrijkskunde, gezondheidsleer e. d. gewijde gedeelte wordt door den hoofdonderwijzer der Hol.-Maleische school te Padang, Moehammad Dahlan Soetan Lamba[2] verzorgd. Hij is een diplomatisch aangelegd man, lidmaatschap eener journalistenvereeniging onder eerevoorzitterschap van eenen Europeeschen couranten-redacteur versmaadt hij niet, in aanrakingen met Europeesche kennissen van beiderlei kunne is hij hoofsch en coulant, hij reist veel in het gewest, naar Poelau Pinang en Batavia, is in gestadige briefwisseling met Mekka, fungeert als bemiddelaar voor de verzending van elders gedrukte islam-bladen zooals de te Cairo door een Mandelinger geredigeerde Al-Ittihad (De eenheid), de te Singapoera verschijnende Toenèh Malajoe (De Maleische bloemknop), de te Palembang in het Arabisch en in het Maleisch uitkomende Al-Basjir(de Heraut). Meer journalist dan docent, meer universeel-moslim dan Maleier is hij te beschouwen als een groote, intellectueele kracht, een invloedrijke factor in de orthodoxe beweging. Daar ter hoofdplaats van streng volgehouden adat weinig sprake is, keert hij zich niet in het bijzonder tegen op matriarchale verhoudingen gegronde onislamische familie-inrichting, maar voornamelijk tegen tarikat-schijngeleerdheid en adat-geestelijken-aanmatiging. Vooral op het feit, dat hier te lande geen eigenlijke kadi is naar den moslimschen eisch werpt hij herhaaldelijk een fel licht. Een fanatieke, onverzoenlijke agitator is hij geenszins te noemen; daarvoor is hij te soepel van geest en te politiek.

Te Padang Pandjang een fanaticus.

2e. Te Padang Pandjang, nl. Hadji Abdoelkarim Amaroellah zooals hij in zijne nagari Manindjau heet, Hadji Rasoel zooals hij te Padang Pandjang genoemd wordt. Deze hartstochtelijke, puriteinsche leeraar gebruikt elk middel om de door hem gehate onderwetsche halfwetendheid, de door hem diep verachte tarikat-gestie en fel gehoonde adat-moskeebeambten af te breken, te bespotten en te verguizen. In de eerste plaats door zijn onderwijs (dat rapporteur mocht bijwonen); met snijdend sarcasme hekelt hij in zijne (aan Hadji Abdoellah toebehoorende) soerau bij Djambatan Basi alles wat maar zweemt naar afwijking van de streng rechtzinnige leer. Indien hij zijn zin had, zoude de geheele maatschappij naar de Goddelijke Wet ingericht zijn: alle godsdienstplichten vervuld, geen vrouwen ongesluierd op straat, geen huwelijk als wettig erkend, dat niet door een wettigen wali gesloten is. Zijn

onderwijs geeft hij afwisselend te Padang Pandjang en te Manindjau; onderweg vertoeft hij doceerend en adviseerend te Matoea, liefst in het huis van den pas afgetreden toeankoe-laras. Een ander hem ten dienst staand middel om zijn doel te bereiken is zijn pen. Hij is nl. schrijver, lanceert tractaatjes en geeft zijne vermaningen in gemakkelijk van buiten te leeren versvorm. Alom bekend is zijn gedicht Sjamsal-Hidajat (De Zonne der goede leiding). Hij verkettert en verdoemt; „haram" en „kafir" zijn de gewone termen in zijn mond; hij maakt vooral op vrouwen indruk door zijne bedreigingen met de Hel en hare gruwelen, maar hij gaat te ver en bereikt daardoor niet wat hij beoogt. Al zijn vele vrouwen bevangen door de vreeze voor zijn streng gericht, al trachten enkelen harer zich naar zijne boetpredikaties te gedragen, de algemeene impressie van zijn gedicht is toch, dat de daar als plicht aangeduide islam te zware eischen aan den mensch stelt, dat in dezen tijd naar die stelregels niet te leven is. Zijn dichtwerk is een stuk onverbiddelijk fanatisme, maar eene directe uiting tegen ons gezag is er niet in te vinden; integendeel, er staat uitdrukkelijk in, dat er in dit land geen reden is voor den prang sabil, zoodat verzet tegen het Hollandsche bewind haram (streng verboden) is te achten. (Zie het excérpt van het lange vers in bijlage VI). Ook deze leeraar verplaatst zich veel en vertoeft lang achtereen buiten dit gewest, b.v. in Benkoelen.

Te Fort de Kock een practicus.

3e. Te Fort de Kock, nl. Hadji Moehammad Djamil gezegd Sjech Djambèʾ (naar zijn zwaren ringbaard). Deze zeer invloedrijke man mist zoowel de steedsche gemakkelijkheid van Nr 1 als den hartstochtelijken ijver van Nr 2. Als knaap was hij leerling der externe school, een echte vechtersbaas, door den rang van zijn vader (Moehamad Saleh van Koerai, panghoeloe kapalo) eenigszins verwaten en in alle Maleische spelen en vermaken de eerste onder zijn makkers. Reeds vroeg moest hij bemerken wat 't beduidde buiten het matriarchale verband te staan, zijne moeder toch is een Bataviasche, en die adat-uitsluiting heeft ongetwijfeld invloed op zijn latere, adat-verzakende orthodoxe levensbeschouwing gehad. Na zijn langdurig verblijf te Mekka vestigde hij zich alhier als leeraar, maar zag door bovenvermelde redenen het aantal zijner leerlingen geleidelijk slinken.

Ook hij werd bij de oprichting medewerker van Al-Moenir. Buitendien trachtte hij het ouderwetsche voor het betere der „nieuwe leer" te doen wijken door de tot voor eenige jaren gebruikelijke gebrekkige berekening der maandaanvangen, sembahjangtijden en feestdagen te vervangen door eene op wetenschappelijken grondslag steunende methode. Niet onbegaafd en vrij bekwaam in rekenkunde en lagere astronomie bewerkte hij eene zgn. natidjah, d. i. eene handleiding voor de berekening der juiste „gebedsuren" benevens opgave van de tijdverschillen in verschillende plaatsen, en dat wel naar het Christelijke jaar met de Europeesche maandnamen. Dat duodecimo-boekje verscheen te Fort de Kock in Januari 1911, gedrukt voor rekening van een paar handelaars ter plaatse. In de inleiding wijst hij er met nadruk op, dat een sembahjang, niet op den wettelijk juisten tijd verricht, ongeldig is; zijn werkje

is niet anders dan eene bijdrage tot de Mekkaansche zuivering der Maleisch islam-practijk.

Ter versterking zijner geringe middelen versmaadt hij geenszins de werkzaamheid als landbouwer; zijne aanplantingen te Si-Toedjoeh (boven Pajakomboeh) en zijne (zeer onvoordeelige) tuinen te Mandiangin bezoekt hij geregeld en als 't noodig is, blijft hij er dagen achtereen. Evenals zijne oudere collega's wordt hij telkens in den omtrek genoodigd om bij feestelijke maaltijden (kandoeri) te „mandoea": hoewel erkend voorbidder en prediker in de groote djamia veracht hij voetbal en rijwiel geenszins.

Hij zal steeds meer veld winnen en succes hebben, want zijne methode is uiterst tactvol. Van de boetpredikaties en wraakzangen van den Padang Pandjanger afkeerig, verzacht hij de harten door kalme toespraak, beroep op de oude adattermen, herinnering aan de vroegere verwarring en tegenwoordige rust, en verzuimt niet te wijzen op de voordeelen van een rechtvaardig bestuur, ook als is het in handen van kafirs, die belasting eischen. Zoo was hij bij de troebelen van 1908 voor ons een groote steun tegenover de verdwaasde bevolking, die hem spottend „sjech belastiang" schold.

Laat mij enkele voorbeelden zijner methode geven.

Tot kort geleden waren de „maoeloei" (= Arab. maulid, eigenlijk geboortedag des profeets, dan: elk feestelijk reciet) hier luidruchtige, opwindende samenkomsten, een heele maand lang. Hij heeft enkele knapen les gegeven in het reciteeren van *de* twee lofzangen: Sarapoelanam en Bardjandji (Arab. Sjarf al-anam en Barzandji), dezen propageeren de kunst in de kampongs en aan de lachwekkende luidruchtigheid, tevens aan de onzinnig opgedrevene feestonkosten komt allengs een eind.

Als belasting wordt ingevoerd wijst hij er op, dat aan een Maleisch vorst meer zou opgebracht moeten worden en dat degeen, die iets verzorgt en onderhoudt, aanspraak heeft op profijt daarvan, evenals de menschen er kippen op na houden en voederen om er eieren van te gewinnen.

Toen hij pas uit Mekka terug was en enkelen nog onbekend met zijn nieuwe richting, hem verzochten om opneming in zijn tarikat, gaf hij schijnbaar de opname (bê-at), nam het wit goed en het geld aan, deed dat een vijftigtal malen, wees toen op de nuttelooze ophooping van kains en verspilling van kepengs en bereikte zijn doel: de uittreding uit de tarikah. De oude adat-expressies, die toch reeds voor zooveel uitlegging vatbaar zijn, expliceert hij in moslimsch-orthodoxen geest en opent daardoor de harten bij verscheidene adat-getrouwe kampoengmenschen. Zijn invloed neemt aldus steeds toe.

In Juni ll. is hij geroepen naar Priaman, waar men tot nog toe weinig van de nieuwe leer wist, ook al was men (zooals mij uit menig gesprek in Moeharram en Safar bleek), hunkerend naar „de waarheid". Bij dag en nacht heeft hij in soerau en bedehuis in en buiten de hoofdplaats van het district gesproken, geraisonneerd,vragen beantwoord,

misverstanden opgeheven, harten en zinnen gewonnen, zoodat hij, na tien dagen bijna stemmeloos door inspanning der spraakorganen, maar zeer voldaan over zijn ongetwijfeld gevolgrijken tocht kon terugkeeren. Later is hij met Il 2 naar Solok en Soemanik gegaan, wederom niet zonder resultaat.

In het van ouds beruchte, met djimat-geloof en hocus-pocus bezwangerde Kamang, treedt hij elken Maandag voor een groot gehoor op, lokt daar rapé'-achtige besprekingen uit, en wint terrein voor de rechtzinnigheid.

Als is hij veel minder „een strijdbaar held" te noemen dan Hadji Rasoel, hij bereikt meer dan gene en is daardoor van meer belang als propagandist.

Te Fort van der Capellen. De rusticus.

4e. Te Fort van der Capellen, nl. Hadji Moehammad Taib.

Deze goeroe is niet beter te typeeren dan met den naam van binnenlandschen sjech. Door de rapé' der panghoeloes tot imam gekozen denkt hij er niet aan naar Padang-Pandjangschen trant tegen het moepakat, als onwettige samenkomst waar 't kiezen van godsdienstbeambten geldt, op te treden. Zijn onderwijs maakte op rapporteur een kalmen indruk, hij heeft niets van een poseur en verontschuldigt zich wegens het feit, dat hij reeds veertien jaren uit Mekka is. Zijne leerlingen, tot uit Batipoeh gekomen, zijn talrijk; hij is een der vaste medewerkers aan Al-Moenir. Evenals de andere drie heeft hij voor de tarikat-voorgangers niets dan geringschatting over, doch niet de verachting van den Padanger, noch de woedende haat van den drijver uit Manindjau. Een krachtige figuur is hij in geen geval.

Later opgetreden.

Na 1912 kwamen enkele nieuwelingen dit viertal versterken. Zoo te Parabé', 3 paal Z. van Fort de Kock, Hadji Ibrahim bin Moesa, een, die door zijn eenigermate Arabisch profiel en lichte huidkleur aan de gewenschte uiterlijkheden voldoet, 'n overtuigde, goed geschoolde, kalme leeraar van vele leerlingen, die soms van verre, zelfs van Padang, komen om van zijne behandeling der tekstboeken te profiteeren. Zijn onderwijs is schoolsch, schablonenhaft, niet persoonlijk. Zoo ook Hadji Abbas Lawang Lawas te Taloek (Agam), een bewonderaar van den leider te Padang Pandjang, die echter niet de verve heeft om zijne trouwens zeer weinige, leerlingen te bezielen. Zoo voorts Hadji Rasjidi, een soort agent van Hadji Rasoel, te Pahambatan, de nagari, die na de troebelen van 1908 't allerlaatst en noodgedwongen ampoen heeft gevraagd. Zoo vooral Hadji Soelaiman, bekend uit de Pandai Sikè'-zaak, te Tjandoeng, een stug, wantrouwend, argwanend schriftgeleerde, die in zijne soerau, waar de knapen in kleine hokken logeeren, de gewone onderwijsvakken doceert.

Mindere goden.

Onder de orthodox gewordene kampoengautoriteiten zijn ook „dii minores", als Hadji Abdoelhamid te Kota Katjië (Pajakombo) met veel leerlingen, Toeankoe Meran te Limboekan (Pajakombo) in 1913 naar Mekka vertrokken, een opgewonden, ingebeeld, ietwat onrustig man, en meerdere anderen.

Sommigen belijden van harte de orthodoxe dogmata, doceeren die

aan de jeugd, doch komen er oprecht voor uit, dat hun eigenlijk de noodige kennis ontbreekt en dat zij les geven alleenlijk omdat er geen betere en meer bevoegde beschikbaar is.

Naarmate het aantal der rechtzinnige leeraren zich langzaam uitbreidt, neemt ook dat der medewerkers aan Al-Moenir allengs toe; meer en meer ziet men daar de ingezondene vragen door nieuwe collaborateurs beantwoord.

Ultra-orthodoxen.

Hier en daar vertoont zich ultra-rechtzinnig streven. Een uitwas der nieuwe strooming in bedoelden zin, laat zich b.v. waarnemen te Pahambatan, waar een hyper-orthodoxe zich niet vergenoegde met de vrijdagssalât (die zooals bekend op den wettelijken tijd van den middagsembahjang gehouden wordt), maar deze eerst volkomen vond, wanneer de middagdienst er op volgde. Zijne argumenten waren zoo overtuigend, dat de meesten hem volgden en zijne beschouwing oversloeg naar naburige kampoengs, waar zich weldra twee partijen vormden. Aan de autoriteiten te Padang werd advies gevraagd, ook rapporteur werd in de quaestie betrokken, de mannen werden 't niet eens en men scheen niet te weten, dat de zaak reeds in 1912 in de n°s. 9 en 10 van Al-Moenir was ter sprake gekomen. Trouwens de auctor-intellectualis was een jonge overijverige oerang sia', onder wiens invloed de thans afgtreden panghoeloe kapalo en ook de nog fungeerende angkoe imam stonden. „Hem zullen wij spoedig in den rapé' panghoeloe doen vervangen", zeggen de adatgetrouwen; zij vergeten daarbij, dat zulks nu nog wel zou gaan, maar dat de oude bedeeling haar spoedig einde niet zal ontloopen.

Reactie der ouderwetschen.

De adat wil niet wijken.

Dat al deze actie reactie moet veroorzaken, spreekt van zelf. De ouderwetsche van sadakah's vrij gemakkelijk levende voorbidders zagen hun verdiensten en vereering brengende positie afbrokkelen; de aan volgzaamheid der adepten gewende tarikat-leeraars werden over het verminderen van hunnen invloed niet weinig verbitterd, de slijters van bijgeloof konden in den achteruitgang van hun debiet niet berusten. Bij hen voegden zich de oude adatvolgers. Hoe konden zij dulden, dat de „adat-geestelijken" met hunne medewerking verkozen, niet als tot beslissen in Wetzaken bevoegd beschouwd werden, dat het dierbaar „manah kamanakan" als met den godsdienst niet te verzoenen uitgekreten en de berpoefde, vereerde nagari-tarikat-autoriteit als achterlijke schijngeleerde gesignaleerd werd?

Broodnijd.

De ontstemming werd nog heviger als er broodnijd bijkwam, wanneer bv. een redacteur de abonné's van zijn blad zag verminderen, en naar het concurreerende orgaan der nieuwe richting zag overloopen.

Spottende termen en bijnamen.

Waarschuwingen tegen overal merkbaar panislamisme.

De termen „agamo baroe" en „agamo tjië" kregen een spottende klank. Het kon niet anders of van de panghoeloes en adat-hoofden moest die stemming zich aan enkele bestuursambtenaren mededeelen; zoo kreeg „agamo baroe" de beteekenis van prediking eener nieuwe staatsgevaarlijke leer, „agamo tjië'" de beduidenis van den éénen, militanten islam, van niets minder dan panislamistisch streven. Dat geen

der Maleiers, die lang in het centrum des islams vertoeven aan panislamistische ideeën vreemd blijft, en dat na den Grieksch-Turkschen oorlog van 1898, na den zegepraal van het Aziatische, door velen hier en in Java reeds als moslimsch rijk gedroomde Japan en vooral na den jongsten oorlog van Italië met Turkije en den daarop gevolgden Balkan-oorlog, een al-moslimsch samenhoorigheidsgevoel zich deed gelden, behoeft voor zoover 't eerste aangaat, hier niet uitvoerig besproken te worden, daar elk intiem gesprek het ons kan doen blijken en de Maleische pers zelve er de bewijzen van geeft. Daarvoor zie men bv. de beschrijving van de feestviering te Riouw over de herovering van Adrianopel in de Tjaja Sumatra van 16 October 1913 en berichten van gelijke strekking in Al-Ittihâd.

Op verschillende wijzen uitte zich de ontstemming. Het particulier leven der vromen werd nauwkeurig nagegaan en elke kleinigheid breed uitgemeten, iets dat bv. den beroemden Sajid Oesman te Batavia in zijnen strijd tegen de tarikat-leeraren van die zijde evenzeer ten deel viel. De kaoem moedo en Al-Moenir werden als onbetrouwbaar geschilderd, ook tegenover bestuursambtenaren, die vooral op het gevaarlijke der „pan-islamistische" van kafirhaat getuigende passages in de kitabs gewezen worden.

Ondeskundigheid der reactionnairen.

Zoo werd in 1912 door den panghoeloe kapalo van Batoe-Palano in een vijftal geheime rapporten gemeld, dat volgens een kitab, de Daka'ik al-achbar fi dzikr al-djannah wa'l-nâr, degenen, die in den heiligen oorlog sneven de grootste zaligheid verwerven, dat dit duidde op verheerlijking van den heiligen krijg en een vermomde ophitsing was tegen ons gezag. De man wist blijkbaar niet, dat niet alleen in de door den Maleier Ahmad Bin Moehammad Joenoes gemaakte Maleische vertaling van het echatologische werkje Dakâ'ik, maar in elk boek van plichtenleer en geloofsleer diezelfde paragraaf van het hoofdstuk Al-Djihâd aldus behandeld wordt. Hiermede is niet gezegd, dat 's mans opmerkingen over de sedert enkele jaren evidente ontluiking der internationale al-islam aaneensluiting onjuist of zijne beschouwingen over de werkzaamheid van den Bataviaan Ibrahim Bin Moehammad, onderwijzer in het Maleisch te Tokio (zie Naratja van 22 Decmber 1911) onbelangrijk zijn, maar voor een juiste waardeering der nieuwe richting geven zijne „rapporten" geene gegevens.

Hunne wenken zijn niet waardeloos.

Belastering van den „agamo baroe".

De in dit land maar al te bekende pitanah deed een niet minder kwaad werk dan de afwezigheid van kennis der termen van het probleem. Er werd gefluisterd, dat de agamo baroe-lieden verboden te bidden bij de graven, kandoeri's te houden in de moskeeën, den Vrijdagsdienst te houden (sic), huwelijken door onbevoegde walis gesloten als geldig te beschouwen, en er werd gemeld, dat de „nieuwe beweging" reeds ter hoofdplaats (Fort de Kock) met het verzet daartegen zich had geopenbaard in eene vechtpartij en dat wel in de moskee, welke oneenigheid intusschen ontstaan was door meeningsverschil over den datum van den grooten feestdag (2 September 1913) en was gesust door een der orthodoxe voorgangers.

Inmenging in den strijd te Pandai Sikè'.

Ook rechtstreeks werd het bestuur in den strijd gemengd, zooals te Pandai Sikè', waar een orthodoxe leeraar uit Tjandoeng was binnengehaald, waar de panghoeloe kapalo Datoe' Pandjang zich op „walging wekkende" wijze met de zaak had bemoeid en haar had gesteund door in een schrijven aan den kali-negari van de vier sidangs zijner nagari bekend te maken, dat zijns inziens de tarikat-leeraren ongelijk hadden, dat ieder, die zich daarover bezwaard gevoelde, zich bij hem kon vervoegen en door hem voor den godsdienstraad kon gebracht worden en dat de permissie aan de tarikat-leermeesters zou ingetrokken worden, daar zij het volk op dwaalwegen leiden. Tot die intrekking had de man zeker niet het recht, over zijn houding *moest* hij opheldering verschaffen, maar in den grond der zaak deed hij niets onwettigs naar den islam, ging hij slechts te ver door de missive's te verzenden, die ...... hij zelf wellicht niet gesteld heeft. (Zie bijlage VII).

Pers-veldtocht tegen de orthodoxen.

Naar buiten bleek de ontstemming het meest in de Maleische pers. Hatelijkheden en verwijten werden den orthodoxen leiders niet gespaard in vele correspondenties en hoofdartikelen, die echter geenszins altijd den geest van het betrokken blad, maar vaak de gezindheid van één enkelen, dikwijls door onzuivere motieven gedreven, inzender of van een door zijne te ver gaande antipathie eenzijdig oordeelenden redacteur vertegenwoordigen. Over „kaoem moedo en kaoem koeno in de Maleische pers" zou men eene omvangrijke brochure kunnen schrijven.

De Soeloeh Malajoe contra Al-Moenir.

Het allerklaarst blijkt de haat uit de oprichting van een afzonderlijk, tegen Al-Moenir gericht weekblad, van hetzelfde formaat, met de zelfde inrichting en een ongeveer denzelfden omslag, „Soeloeh Malajoe", de Maleische fakkel, heet dit, een in het jaar 1913 in het leven geroepen blad, dat dan het nieuwe bestrijdt onder leiding van twee redacteuren: Sidi Maharadja en Datoe' Soetan Maharadja.

De vader der Maleische journalistiek.

Van deze twee verdient de laatstgenoemde 't meest de aandacht. Hij wordt de vader der Maleische journalistiek genoemd, geldt als de leider der beweging, welke het volk door ontwikkeling zijner huisvlijtindustrie vooruit wil brengen en gaat door voor een trouw bondgenoot van het Nederlandsch bestuur. Zonder op deze reputatie te willlen afdingen, moeten wij opmerken, dat deze man ten onrechte een groot adatkenner wordt geheeten; voor degelijke kennis van welke zaak ook ontbreekt 't hem aan concentratie des geestes, van adattermen geeft hij fantastische met Europeesche wijsheid vermengde verklaringen. Zoon van een gekken vader, die als larashoofd van Soeli' Aië de lieden hardhandig dwong om in de Vasten te eten, broeder en vader van als krankzinnig beschouwde individuen, doet hij in 't openbaar soms zeer zonderling en bootste hij de voor de waarneming der zonsverduistering van 1901 te Painan werkende observatoren na, door het publiek te vergunnen zich van zijn nagemaakten kijker te bedienen en den lieden daarbij de feiten te verklaren (?). IJdel als de ijdelste Maleier hoort hij zichzelf gaarne spreken en kan hij geen afstand doen van het denkbeeld om eene groote rol te spelen. Eerst beproefde hij 't met een nationale vereeniging Doeo Larèh, waar hij uitgeworpen is, toen lanceerde hij zich niet

zonder talent in de journalistiek en zag geen anderen weg dan zich aan te sluiten bij het intellect en de beschaving, dus bij het Europeesch element. Tegenover de Europeanen moest hij gelden als inlandsche deskundige van den eersten rang, tegenover de inlandsche lezers moest hij in zijn artikelen over Hollandsche politiek — waarvan hij niets begrijpt — den schijn aannemen van volkomene bekendheid met de Hollandsche taal, die hij nooit geleerd heeft. In de Bovenlanden is hij gehaat; zijne gewone benaming aldaar is: Toeankoe Bangké, d. i. Heer Kreng. Toen de orthodoxie opkwam, moest hij kiezen. Hoe ijdel ook, begreep hij, dat zijne onkunde in de Wet, ja zelfs in het Arabische schrift, hem belette om in die richting te poseeren; voor het erkennen zijner onwetendheid en het in de leer gaan bij de nieuwe goeroe's was hij te hoogmoedig en zijne positie een beletsel. Hij, de verlichte Darwinist, de echte zoon der 19e eeuw, — in deze en dergelijke termen zwelgt hij — nam dus positie in tegen de middeleeuwsche rechtzinnigheid. Hooger laaide de vlam van zijn haat, toen hij ontwaarde, dat Al-Moenir meer en meer lezers gewon, die allengs voor zijne couranten verloren zouden zijn. Er moest dus tegen dien Lantaarn een Fakkel verschijnen. Zoo ontstond de Soeloeh Malajoe. Zelf geen alim voorzag hij zich van een „staf van wetgeleerden", die de wetkundige reputatie van zijn blad zouden vestigen, en met hun hulp zou hij bewijzen, dat men goed naar de Wet levend moslim kan zijn, zonder de consequenties der twee hoodfleiders te Padang en Padang Pandjang te aanvaarden. Hen beiden noemt hij Wahhabieten, hunne methode onwetenschappelijk en hunne traditioneele bronnen verdacht.

Scheld-campagne.

De scheldwoorden worden door de andere partij met interest teruggegeven. Niet door Al-Moenir, welks redacteur zich bepaalt tot verdediging van de geloofwaardigheid zijner autoriteiten, zonder direct op de invectieven te antwoorden, wel door Al-Achbâr, welks redactie telkenmale hare lezers op van hoontermen als: kafir, afvallige, satan, van Allah vervloekte e. d. overvulde strijdartikelen vergast. Het lust ons niet van dien pennestrijd specimina te geven; in het Ned. Indisch orgaan van het Algemeen Nederlandsch verbond kan men een geregeld voortgezet overzicht der voornaamste artikelen van de kampende partijbladen lezen.

Populariteit der vechtbladen.

Van meer belang dan het nagaan van het aantal lezers der partijbladen is het vaststellen van hetgeen het volk er van zegt. Van Al-Moenir beweren velen, dat het door de onnatuurlijke taal den kern des volks niet bereikt. Tegenover deze veelszins juiste bewering staat het feit, dat verscheidene nog al veel bereisde lieden, vooral gezeten kooplieden, die wel ander Maleisch dan dat van hun geboorteland kennen en het kitab-idioom beter begrijpen, het blad trouw lezen en bespreken en het noemen een soerat moekasoeiʾ, d. i. een geschrift met een doel. De Soeloeh Malajoe echter is niet populair. Zelfs in Naksjibendi-kringen noemt men het indaʾ ba isi = inhoudloos, welke appreciatie niet blijvend blijkt te zijn, maar voorloopig gevestigd en daarbij teekenend is.

Er is dus thans geen eensgezindheid onder de leden van de ge-

meente des Profeets, waartoe allen, zoowel tarikatvolgers als rechtzinnigheidnastrevenden, vurig wenschen te behooren èn voor zichzelf èn vóór hunne kinderen, hoe modern zij die ook laten opvoeden. Het nieuwe der orthodoxe strooming is nog niet bezonken en de volks-psyche is nog niet tot vastheid en rust gekomen, evenmin als zij na het doordringen van ons onderwijs en het grijpbaar worden van deszelfs resultaten dadelijk haar evenwicht vond. Toen had de door hare schoolsche kennis en betrekkelijk vroeg verworvene positie den ouders en mama's's boven het hoofd gegroeide jeugd weinig of geen belangstelling voor den godsdienst; het bereiken van een pangkat verdrong elk ander belang.

De nieuwste strooming is een moslimsch réveil.

Ad III. Langzamerhand komt de toestand in een equilibrium. Het nieuwe van voor eenige jaren is niet nieuw meer, men heeft ontwikkeling en daarmede ruimer blik verkregen, ziet om zich heen, ontwaart, dat men veel goeds van den Westerling heeft geleerd, wil gaarne maatschappelijk zijn evenknie worden, maar ook wordt men er zich bewust van dat men eigenlijk geen islam meer heeft en dien wil men nimmer opgeven. De drukke studietijd is voorbij, de bemachtigde betrekking laat wel tijd voor nadenken en studie, men wil niets anders dan moslim zijn, is aan adat- en dessa-tarikatverband ontgroeid, en voelt meer voor op studie van geijkte leerboeken gegronde islamkennis; men wil dus weten, wil den islam goed belijden, maar heeft de kennis zich niet kunnen eigen maken en mist de middelen om zich die te verschaffen. Het is te begrijpen, dat 't vooral de Inlandsche onderwijzers zijn, die aldus voelen en redeneeren. Voor zooverre de traditioneele leerboeken door hen verstaan worden, schrikt de middeleeuwsche methodiek hen af, en voor zoover zij die niet verstaan, werpen zij de schuld op het exotische Maleisch en wenschen een modernistisch leersysteem in begrijpelijke taal. Ons onderwijs verleent aan het réveil een modern gewaad.

Moslimsche intellectuels.

Bezwaren tegen het traditioneele mangadji koera'an.

Gelijk bekend is de eerste faze van alle islam-onderwijs het leeren reciteeren van den koran. De fijne regelen der tadjiwidkunst worden hier pas sedert enkele jaren in toepassing gebracht, maar aan het gewone opdreunen der onbegrepen klanken deed en doet iedereen. Eenig begrip van het Arabische schrift en een klein idee van Arabische klankleer wordt door dat, hoe gebrekkig ook ingerichte, koranonderwijs wel aan de jeugd bijgebracht, maar de door onze methoden van onderwijs en paedagogie meer Westersch vervormden, dus alweer de inlandsche onderwijzers, gingen nadenken over de mogelijkheid van het op systematischen leest schoeien van het in hun oog te onmethodisch en daardoor veelszins onnut onderwijs in het gebruikelijke mangadji.

Op de mogelijkheid van hervorming werd in enkele bladen gewezen, zooals in de Sandara Hindia van 1913 Nº 6, in de Tjaja Sumatra van 22 en van 28 Januari 1914. — Zie in extenso Bijlage VIII.

Moderne bezwaren tegen het middeleeuwsch onderwijs.

Van het koranonderwijs tot het elementair onderricht in de plichten-leer en de hoofdpunten der geloofsleer is slechts een kleine schrede. De jeugdige methodisten zouden zeker bij de gewone tarikatleeraren wel terecht kunnen daar allen — de djimat en tooverilmoe slijtende goeroe's niet meegeteld — hun onderwjis met genoemde vakken naar de

ook door de orthodoxie gebruikte tekstboeken aanvangen. Maar de strooming begon te Padang, waar alle bladen gedrukt worden, waar de onder invloed van het modern-inlandsch onderwijs ingerichte adabjiah-school bstaat, en waar een even goed Hollandsch sprekend als Maleisch (ook de kitab-nuance daarvan) schrijvend onderwijzer aan eene Holl.-Mal. school doceert, en aan Al-Moenir medewerkt; te Padang zocht zij dus steun bij de meer wetenschappelijken in den geloove, de mannen van Mekka en Cairo, dus de orthodoxen.

Compromis met de orthodoxe leeraren.

Dezen reikten den rijpen jongelingen gaarne de hand, wel inziende, dat zij met dezer bijstand en sympathie verder zouden komen dan met het aanstormen op vastgeroeste adat en het pareeren van hatelijke aanvallen der tegenpartij. Er ontstond eene associatie, eene door artikelen in couranten ingeleide en door advertenties aangeprezene vereeniging tot bevordering der kennis van den islam: de zgn. Sjarikat Ilmoe. Over de voorbereiding zie men bijlage IX.

Vlugge leermethode gewenscht.

Evengoed als de leergierigen begrijpen de leiders, dat die volwassen, min of meer vereuropeeschte mannen niet meer een paar jaar in de soerau kunnen gaan leeren; naar een sneller middel om de vurig begeerde kennis te verwerven werd dus omgezien. Zelfs een blad der orthodoxen als Al-Achbar (9 Juni 1914) beval een vluggere methode dan den gerekten soerau-leergang aan. Er moest dus een catechismus der hoofdwaarheden des Geloofs, der voornaamste Plichten, der grondslagen van de Wet en der stelsels van de vier orthodoxe scholen gemaakt worden. De vier bovenvermelde sjechs van vóór 1912 benevens de na hunne namen vermelde leeraar van Parabèʻ namen op zich een eenvoudig leerboek te vervaardigen en daarbij, met hulp van de onderwijzers en anderen, die in de zaak belang stelden (ook rapporteur werd er over geraadpleegd) te streven naar begrijpelijke taal. Voor onkosten van drukken en andere uitgaven moest geld bijeenkomen en zoo werd een soort maatschappij met statuten opgericht, die bewijzen van deelname in den vorm van aandeelen met coupons à *f* 2,50 ten getale van duizend stuks afficheerde. Den laatsten Juni waren daarvan 350 verkocht. Op die stortingsbewijzen staat vermeld, dat elk jaar winst- en verliesrekening zal overgelegd worden, gelijk in artikel 4 der statuten van het reglement is gevorderd. Verder staat het doel der vereeniging er op omschreven in deze termen: „de sjarikat ilmoe legt zich toe op het vertalen en drukken van uitgezochte kitabs der vier scholen in zoo gemakkelijk mogelijk Maleisch. Het doel is ons volk en geslacht te helpen door hun het verwerven van kennis der bepalingen van de Wet Onzes Profeet gemakkelijk te maken".

Concessies der orthodoxe leeraren.

Er moet een catechismus gemaakt worden.

De kosten uit eene vereeniging op aandeelen bestreden.

Zegenrijke inwerking van ons onderwijs.

Wij kunnen deze beweging niet anders dan met vreugde begroeten. Ons onderwijs, dat in de eerste overstelping de jongeren van den islam vervreemd maakte, later door stelsel en methode de zich weder tot den islam wendenden bracht tot verkorting van den leertijd en modernisee-ring van het leersysteem, zal hen door zijnen beschavenden invloed behoeden voor excessen en voor hostiel optreden tegen andersdenkenden.

Réveil en orthodoxe propaganda gaan hand in hand.

De beweging zal zich niet tot Padang beperken. Zoodra er leerboeken afgeleverd zijn zal ook in de verste binnenlandsche plaatsen de kennis der Wet worden verspreid, waarbij het corps inlandsche onderwijzers de geestelijke leiding zal hebben. Deze intellectueel-islamische strooming zal hand in hand gaan met den vooruitgang des islams in thans nog onwetende of adatzuchtige streken.

Noodwendig wijken van de adat.

Het matriarchaat is een vorm van familie-inrichting, die in vele deelen der aarde heeft geheerscht en vervangen is door patriarchale instellingen. In Atjeh is dat proces in historische tijden voltrokken, hier volstrekt 't zich onder onze oogen. Immers in de Benedenlanden met hun levendig verkeer komen reeds lang afwijkingen voor, in de Bovenlanden wordt op de groote plaatsen het verzorgd worden der kinderen door den vader als gezinshoofd als een natuurlijke zaak beschouwd en alom is men er van overtuigd, dat het moederrecht zich niet meer verdraagt met den tegenwoordigen tijd. Zelfs aan hun adat-ambt gehechte lieden zeggen met volle zekerheid: „ba angsoea-angsoea ka hilang" = langzamerhand zal zij verdwijnen, oude menschen trachten de onvermijdelijke verandering te vergoelijken door er op te wijzen, dat oude papatah's als „ana' dipangkoe kamanakan dibimbing" reeds de dreigende wijziging sanctionneerden, weer anderen overreden hunne omgeving en zich zelven tot het aanvaarden der noodwendigheid door het aanvoeren van utiliteits- en moraliteitsargumenten, zooals het wenschelijke der kinderbeërving daar wel neven naar den dood des mama''s nooit echter kinderen naar den dood des vaders zullen verlangen. In dit verband past geheel en al hetgeen het advies van 1893 ons te lezen geeft, nl. dat met het vaststaande feit der hartelijke islambelijding alhier de toekomstige ontwikkeling der Minangkabausche familie bepaald is. „Energie, een vast programma, welks recht door allen moet worden erkend, zijn in deze geheel aan de zijde der partij van de godsdienstige wet; de andere partij kan slechts behoudzucht daartegenover stellen, die door kunstmatige verheerlijking der adat een weinig opgeflikkerd kan worden, maar niet tot krachtige daden leidt. De algemeen toenemende, niet te stuiten invloed, die de godsdienstige wet interpreteeren en zelfs bij alle verdraagzaamheid, de inrichting der familie op matriarchalen grondslag moeten verfoeien, doet het overige".

De noodwendigheid ook door ouderen ingezien.

Getuigenissen van 1893.

Niet alleen matriarchaat, ook de erfelijke adat-ambten worden bedreigd.

Er zijn echter meer steenen des aanstoots dan het matriarchaat.

Daar is als rem tegen islam-hegemonie de erfelijkheid der adatambten, met name der zgn. geestelijke bedieningen, zooals de imam, kati'-, bilal-, kali-adat. Hoe 't daarmede zal gaan leert ons het in bovenbedoeld advies (Adatrecht bundel I, bl. 35—37) duidelijk uiteengezette Atjehsche voorbeeld. Dat voorbeeld kon tot leering strekken bij de waardeering der in die dagen (1893) waar te nemen toestanden ter Westkust van Sumatra: „Daar heeft de erfelijke geestelijkheid hetzelfde karakter als in Atjeh, maar ontbrak haar bovendien sinds lang de steun, die haren totalen ondergang in Atjeh tegenhield en hebben vroeger de Padri-bewegingen haar een onheelbare wond geslagen. Uit de rapporten der ambtenaren blijkt dan ook, dat die adat-imams en -chatibs op sommige plaatsen niet meer bestaan, dat elders anderen

Adat-geestelijken tegenover „vrije geestelijkheid".

hunne functies vervullen en hun slechts de ijdele naam gebleven is, dat zij deels ook onder den invloed der „vrije geestelijkheid" geraken, dat zij nergens gezag en invloed ontleenen aan hun ambt".

Onze overheersching heeft geen schuld aan de overvleugeling der adat door den islam.

In de twintig jaren na dien is deze zaak er niet beter op geworden. Terecht zegt L. C. Westenenk in zijne studie: De Minangkabausche nagari (bl. 58) „de eenvoudige dorpsgeestelijke kon gewoonlijk niet op tegen den „wereldwijzen" imam hadji, die immers het heilige land had bezocht en daarna tot voorganger der gemeente was aangewezen. Deze imam had zijn chatib, zijn bilal en al stelde de adat zich schrap en noemde hare malims ook: imam-, chatib-, bilal adat, zij deed in verscheidene streken daardoor niet veel meer dan de positie van den malim verwateren". Ten onrechte echter werpt hij de meeste schuld van dezen toestand op de al te groote vrijheid, die de Hollandsche overheersching in haar systeem van non-interventie met de zaken der religie aan de islamverovering van de adatambten verleende. Wel is waar is „het beginsel der godsdienstvrijheid en der onthouding, zooveel mogelijk, van inmenging in godsdienstige quaesties of wat daarop gelijkt, dat onze rechtspraak en ons bestuur bezielt, indirect zoo voordeelig mogelijk voor de versterking van de Mohammedaansche denkbeelden onder eene den islam belijdende bevolking" *(Snouck Hurgronje)* maar door de oprechtheid der islambelijdenis van de Minangkabauers is het pleit toch beslist ten koste van de Adat met al haren aankleve.

Een logische gang der feiten.

Uit menig gesprek in vele plaatsen in dit gewest over de adatgeestelijkheid en hare competentie, mitsgaders de meening daar omtrent bij de ambtelooze kleine luiden, bleek rapporteur hetzelfde. De „adatgeestelijken" delegeeren bij elke eenigszins moeilijke quaestie hunne functie aan de boekengeleerden; zoo de kali-adat aan den kali-sara'. Dikwijls worden alims uit naburige plaatsen ter beslissing genoodigd, maar de verpliching om zich bij hunne uitspraak neer te leggen, bestaat niet. Zoo trekt men soms van alim tot alim, totdat er eene uitspraak naar den zin der rechtvragende partij is verkregen. Vroeger was er gewoonlijk in elke nagari een kadi, nu in bijna elken kampoeng; als het mogelijk was, koos en kiest men voor dat ambt een hadji, maar waar dat niet het geval is, blijven de, trouwens niet frequente, godsdienst-zaken onbeslist.

Geen wettige kadi.

Steeds meer wordt het gemis van een kadi gevoeld.

Vroeger was het verkeer gering en waren de hoofden muurvast in hun laras. Men wist vrijwel wie gescheidene echtgenooten waren, quaesties van erfrecht en boedelregeling werden (er worden nog steeds) door de matriarchale instellingen verijdeld, redenen van ingrijpen door „de hadji's" waren er weinige. Toch kwamen pogingen om het moedererfrecht te hervormen naar moslimschen trant al vroeg voor ([1]), men suste het geweten door te wijzen op het verschil tusschen de harto poesako, die aan den moederstam behoorden en de harto pentjarian, die door den man verdiend en aan zijne kinderen mochten overgeëerfd worden.

([1]) Leerzaam is in dit opzicht de nota van den controleur van Batipoeh en X Koto Van Driessche.

Veel meer dan toen bestaat behoefte aan eenen deskundigen, met gezag bekleeden kadi in dezen tijd, waarin door vermeerderd verkeer, langdurige afwezigheid van echtgenooten, vroeger onbekende overplaatsingen in 's lands dienst, opkomst van industrie, e. d. weleer nooit voorgekomene quaesties van moslimsch civielrecht zich voordoen.

Wat valt onder de kadi-jurisdictie?

Al wat tot het huwelijk behoort valt in de eerste plaats onder de jurisdictie der het geheele familieleven beheerschende Heilige Wet, allereerst dus de huwelijkssluiting. Zooals bekend vereischt de Wet de functie van eenen huwelijkssluiter, den wali, die naar bepaalde gradatie uit de mannelijke verwanten in de mannelijke lijn der bruid gekozen wordt en zich door een wakil kan doen vertegenwoordigen. Den vrouwen nu, die geen wali hebben, is de overheid tot wali, of hij, dien zij daartoe aanwijst en met de (op Java koeasa hakim genoemde) macht van wali bekleedt. Die overheid is hier het larashoofd. Hij delegeert òf zelf, òf door zijne nagarihoofden, de koeasa aan eenen deskundige; daarover ontstaat menigmaal twist, concurrenten-nijd, en meeningsverschil over bevoegdheid. Ook hier laat zich behoefte aan een goede regeling gevoelen. De gesprekken over de behoefte aan een kadi inspireeren de Al-Moenir-pers, deels inspireert zij zelve de gesprekken. Enkele voorbeelden daarvan zie men in Bijlage X.

De huwelijkssluiter.

De naaste toekomst.

Hoewel het in 't algemeen gewaagd moet genoemd worden voorspellingen te doen, lijkt hier de strooming zoo duidelijk en doet zich thans de reeks van beweegkrachten, die de termen des probleems vormen zoo zichtbaar voor, dat de toestand der naaste toekomst wel valt te voorzien.

Tarikat blijft zich verzetten tegen de orthodoxie.

Op het oogenblik is er strijd. De orthodoxie wordt nog niet door allen aanvaard, tarikatwezen blijft bestaan, de ouderwetsche leermeesters (ype Sjech Koempoelan en Sjech Banten) werden de puriteinsche ideeën over vaststelling van begin en einde der vastenmaand, verachten de rechtzinnige campagne tegen de lichtelijk kettersche mystiek en werken, waar zij zich van den steun der hoofden kunnen verzekeren, de orthodoxe leermeesters hardnekkig tegen.

Een voorbeeld daarvan levert het huidige Kamang.

Soms steunen de hoofden de tarikat.

Voorbeelden daarvan.

Aldaar werkt eens in de week op de hem eigene gemoedelijk overtuigende wijze de bovenbesprokene Sjech Djambé' van Fort de Kock. De tarikat aldaar zal voorloopig evenmin verdwijnen als het sihië-gedoe, hoogstens kan men zeggen, dat die niet meer bloeien en niet toenemen. In dien laras en in Tilatang heeft de oude Sjech Koempoelan veel gezag. De vader van het hoofd van Tilatang, welk hoofd nu het uit zes larassen gevormde nieuwe district bestuurt, is een der koelipah's van den ouden Sjech; met leedwezen zag hij, en mèt hem zijn energieke zoon, den invloed des ouden door de prediking (men vergeve dit oneigenlijke woord) van Sjech Djambè' afnemen en zóó tanen, dat de oude niet meer zooals vroeger tot Tilatang, maar nu slechts tot Paoeh in eere werd rondgedragen. De machtige zoon, te oud om nog ter soerau te gaan en te hoog om de inwerking van het réveil te aanvaarden, voelt weinig voor de orthodoxie, en in Sjech Djambè' den belager van den invloed zijns vaders ziend, werkt hij hem indirect tegen.

Zijnen groet beantwoordt hij ternauwernood. Toen op het laatst van Mei des Sjech's leersoerau onverwacht afbrandde, wilden sommige leerlingen hun huis beschikbaar stellen, maar durfden dat niet uit vreeze voor den gestrengen heer des districts. Van samenkomen in de open lucht zagen zij af uit hoofde van diezelfde vrees; thans is een hulploodsje opgericht.

Zooals daar zal in meerdere streken de toestand nog vrij lang blijven.

Overgangstoestand.

Trouwens het zal nog lang duren eer er deskundige orthodoxe leeraren genoeg zijn, die zich met eenigen kans om er van te kunnen leven in dit gewest uitsluitend met onderwijs bezighouden en het zoo van plaats tot plaats voor de Mekkaansche leer veroveren. Voorloopig zullen mannen, die iets van de leer weten, maar niet genoeg om die naar den eisch te doceeren, enkele kringen van met de tarikatbedeeling niet meer tevredenen van hun surrogaat-onderricht bedienen. Zoo gaat thans de kassier van 's Lands kas te Fort de Kock tweemaal 's weeks naar Kota Gadang om hen, die het traditioneele onderwijs van de twee hadji's aldaar te hoog vinden, met zijn pis-aller onderricht te stichten. Dergelijke lieden, oefenaren, zooals men ze in kerkelijke kringen van ons vaderland zou noemen, zullen uit den aard der zaak zeldzaam zijn en moeten als geheel onschadelijk beschouwd worden.

„Oefenaren".

De Adat wijkt slechts langzaam en noodgedwongen.

Waar door het volksinstinct de uit het volk voortgekomene, zich met zijne behoeften ontwikkelende of terugtrekkende adat bestaat, zoude het onverantwoordelijk zijn, die te fnuiken, of al te vurig opdringend orthodoxisme te haren nadeele den teugel te laten vieren. Waar de rapé[a] der panghoeloes als eene gewenschte zaak blijft bestaan en voor de „geestelijken" marionetten blijft kiezen, die bij moeilijkheden zich tot alims moeten wenden, blijkt, dat de quaesties van huwelijk, scheiding, beërving e. d. niet zoo talrijk zijn, dat de verandering der adat ten deze als een noodzakelijkheid gevoeld wordt.

Geleidelijke overgang.

Naarmate er meer om wettige kadi-beslissing roepende quaestiën voorkomen — en die zullen door toename van verkeer, van verplaatsing en geleidelijke annexeering van dit belangrijk deel van familieleven door den islam steeds meer zich voordoen — zal de rapé[a] er toe overgaan in plaats van de mannequins zooveel mogelijk wetgeleerden, hadji's, orthodoxen voor de geestelijke adat-ambten, vooral voor het kadi-ambt, te kiezen.

In de enkele streken, waar dit reeds het geval is, late men den toestand alzoo, want daar wordt de mogelijkheid van hyperorthodoxie door de adat-origine der met het ambt bekleeden verijdeld.

Alhans voorloopig.

Voorloopige modus vivendi.

Want op den duur kan de orthodoxie met een dergelijken toestand geen genoegen nemen. Zij toch erkent desnoods in de practijk wel den kafir-regeerder wegens zijn daadwerkelijk recht van beheer mits hij rechtvaardig is en den islam niet teistert, als den heer des lands, zij aanvaardt wel de door eene dergelijke overheid benoemde organen, maar kan de kiescolleges der panghoeloe's niet gelijk stellen met de conclaves van degenen die, bekleed met „recht van binden en ontbinden",

volgens de wet religieus-rechterlijke beambten mogen aanwijzen. Eer het zoover is, dat èn de tot de geestelijke ambten uitverkorenen èn de hen verkiezende panghoeloe's allen anti-tarikatlieden, de orthodoxie uit overtuiging of navolging aanhangende geloovigen zijn, zal waarschijnlijk het panghoeloewezen, waaraan zich nu reeds verscheidenen uit gebrek aan tijd of wegens hooger stellen van andere belangen, gaan onttrekken, tot de geschiedenis behooren.

Hoelang het proces zal duren, kan niemand voorzeggen.

Onze houding in het proces.

Na deze schets van verleden, heden en toekomst der islamstroomingen in dit land past het ons de houding te bespreken, die wij, inzonderheid de bestuurders, tegenover de verschillende antitheses: adat en islam, tarikat en orthodoxie, réveil en reactie hebben in te nemen.

Waar de adat zich handhaaft worde ze beschermd.

Daar, waar de adat zich staande houdt, waar zooals in de Ophirdistricten, Poear Datar, Mahé's en zulke binnenlandsche contreien, de orthodoxen nog geen invloed verkregen of onverrichter zake terugkeerden, daar steune men de adat. Wanneer ook daar de strooming van Mekka-geloovigheid komt, de moslimsche inrichting der familie 't wint van de matriarchale, de geestelijke adat-ambten meer en meer door „vromen" worden bezet, blijve men de zich terugtrekkende adat zoo lang mogelijk steunen, doch trachte men niet den influx van den universaal-islam, door invloed op de keuze der ambtsdragers te willen oefenen, te neutraliseeren. Voor al te krachtig en al te snel opdringen der orthodoxen of hen, die zich zonder veel kennis van zaken zoo noemen, moet echter gewaakt worden.

In den tarikatstrijd slechts bij excessen tusschen beide te komen.

Hetzelfde geldt van de houding tegenover den strijd tusschen tarikataanhangers en rechtzinnigen. Hierin tusschen beide te komen wordt door onze politiek van non-interventie in de zaken van den godsdienst verboden en kan slechts bij naar buiten tredende excessen vereischt worden.

De tarikat-leeraren vooral contrôleeren.

Aangezien uit de mystiek-leeraren en vooral hunne halfwas-collega's de fascinatie der onontwikkelde menigte en de aansporing tot massaal verzet, zooals in 1908, kan uitgaan, ga men voort hen zooveel mogelijk te controleeren. Voorloopig zoude men kunnen voortgaan met de goeroe-registers, waarvan gezegd kan worden, dat zij geen kwaad doen, doch weinig practisch nut hebben. Het jaarlijks herhalen van de namen der aftandsche goeroe's, die geen leerlingen meer hebben, is van veel minder belang dan het noteeren van de namen der onrijpe oerang sia's, die in hunne omgeving de gemoederen winnen.

Contrôlemiddelen. De goeroelijsten.

De geschiedenis der invoering van die goeroe-lijsten is bekend. Toen de eerste adviseur voor inlandsche zaken in 1889 — toen nog met een onderzoek naar den islam in Ned.Indië belast — Java bereisde, achtte hij het noodig, dat van de tarikatgoeroes zoude opgegeven worden, tot welke orde zij behoorden, welke boeken zij gebruikten, enz. enz., een en ander in elf rubrieken in te vullen. De nota van dezen bij uitstek deskundige (20 September 1889) overnemende, schreef de 1e Gouvernements Secretaris (28 October 1889 Nº 330 en 6 Jan. 1890 Nº 2) den Gouverneur van dit gewest aan het noodige te verrichten ten einde de

Stukken over de inrichting dier lijsten.

gewenschte opgaven te verkrijgen. De Resident der Padangsche Bovenlanden wees er echter op (4 Dec.1889 Nº 85), dat een zoo diepgaand onderzoek onmogelijk was en zeker ontstemming en wantrouwen zoude verwekken. De Gouverneur beaamde dit (6 Dec. 1889 Nº 155) en stelde voor in dit gewest af te zien van den zwaren eisch der verstrekking van den zwaren eisch der verstrekking van de verlangde uitvoerige inlichtingen en genoegen te nemen met vermelding der goeroes, hunne tarikat's, de plaatsen, waar zij gezag hebben en de jaarlijksche mutaties. Van hoogerhand (6 Jan. 1890 Nº 2) werd dit aanvaard, echter niet zonder restrictie, immers met de clausule: met het oog op de omstandigheid, dat op Sumatra evenals elders, ja meer nog dan in vele streken van Java, het godsdienstig leven opgewekt is en de erkende geestelijkheid gevaar loopt overvleugeld te worden, zooals o. a. kan blijken uit de ter zake door den Assistent-Resident van Painan P. J. Kooreman ingediende nota acht Zijne Excellentie de Gouverneur-Generaal het van groot belang, dat men met betrekking tot de onderwerpelijke aangelegenheid zoo goed mogelijk op de hoogte zij ...... Zijne Excellentie zoude mitsdien gaarne nopens den toestand, zooals deze in de verschillende afdeelingen ...... zich thans voordoet, een verslag ...... ontvangen met opgave van de middelen, welke ...... direct of indirect zouden kunnen worden aangewend om zonder aanstoot te geven het kwaad te temperen en de schadelijke gevolge van ontluikend fanatisme zooveel mogelijk te verhoeden".

Wat in 1889/90 een kwaad werd genoemd, werd in 1893 als een onafwijsbare consequentie der geschiedenis gevoeld.

De nota-Kooreman was zeer verdienstelijk, maar heeft voor dit tijdsgewricht, nu de door hem niet onderscheiden stroomen van tarikat en Mekka-islam (1) elkaar bekampen, geen andere beteekenis dan een fragment van de historische toelichting van den stand van zaken in de tegenwoordige periode.

Zware eischen aan het bestuur voor de invulling der lijsten en de algemeene contrôle.

Werd met de oorspronkelijke, maar ook met de gewijzigde, doch door hare clausule eigenlijk nog zwaardere, opdracht niet te veel van de met werk overladene, tot oordeelen en onderscheiden in islamicis niet opgeleide bestuursambtenaren gevergd?

Hoe 't zij, de gouverneur bracht 15 Jan. 1890 Nº 256) de opdracht aan den voornoemden Resident over, deze deed ze weldra 19 Febr. 1890 Nº 10) aan zijne chefs van afdeelingen en onderafdeelingen geworden. Zoo ontstonden de goeroe-lijsten. Tot welke tarikat de geregistreerden behoorden was niet altijd met zekerheid uit te maken. De zaak was naar Java-model opgezet. Het voor dit gewest minder belangrijke Sammanijah vindt men op de lijsten veelal tot Zaman verworden, het op Java gebruikelijke, hier onbekende kjai tot kai's verbasterd. In de rubriek „bijvoegingen" konden niet altijd gewichtige feiten vermeld

---

(1) Deze term mag niet den indruk vestigen, dat de tarikatleeraren niet te Mekka geweest zijn. Velen hunner toch zijn hadji's en enkelen hebben te Mekka hun kennis vergroot, maar zij behooren niet tot den kern der doorstudeerenden, die de tarikats van hier opgeven en de orthodoxe mystiek als onderdeel der rechtzinnige leer beoefenen.

worden en paraisseeren soms onwaarschijnlijkheden als: afkomstig uit Medina, of halve informaties als: zegt aan den Azar te Cairo geleerd te hebben. Dat eenigszins dilettantistische karakter der registers mag den bestuursambtenaren geenszins verweten worden; zij toch konden met de hun ten dienste staade middelen geene diepgaande nasporingen houden, en wanneer, zooals in de registers van L Koto de idjazahverleeners der goeroes vermeld worden is zulks als verdiesntelijke volledigheid te beschouwen.

De inrichting der lijsten in den vervolge.

De vermelding van den voorganger, die aan den aanvrager om verlof tot vestiging onderwijs heeft gegeven (de idjazah) moet steeds vereischt worden en dat wel zoo volledig mogelijk, d. w. z. niet in dien zin, dat aan de traditioneele tot den Profeet opgevoerde salasilah geen schakel mag ontbreken, maar in dier voege, dat de directe voorgangers, vooral degenen, die in de betrokken streek van ouds bekend zijn, in de licentie worden genoemd. Als daarbij eene opgave der te gebruiken boeken gevoegd wordt, zal dat eene welkome aanvulling zijn.

De inlandsche bestuurders moeten de contrôle uitoefenen.

Met de grootere zelfstandigheid, die den inlandschen bestuurders allengs wordt verleend en de meerdere ontwikkeling, die van hen eerlang te verwachten is, komen zij, de districts- en onderdistrictshoofden, in aanmerking om onder contrôle der Europeesche bestuursambtenaren de registers zoo goed mogelijk aan te houden. Ingeval zij zich incompetent verklaren ten aanzien van titels der boeken, strekking der orde of geldigheid der licentie is ten slotte steeds bij deskundige autoriteiten, als de adviseur voor inlandsche zaken (den opvolger en vervanger van den adviseur voor Oostersche talen *en Mohammedaansch recht)* inlichting te verkrijgen.

Bestuurs toezicht op het godsdienstonderwijs.

Meer attentie dan tot nu toe moet geschonken worden aan hen, wier namen niet op de lijst der tarikatleermeesters voorkomen, aan de orthodoxe leeraren, d. z. de voormannen van de zoogenaamde agamo baroe. Ook door hen moet aanvrage om verlof tot vestiging en onderwijs bij het bestuur worden ingediend. De voorschriften, welke op Java en Madoera gelden bij de uitvoering van de ordonnantie van 2 November 1905 (Staatsblad Nº 550), houdende regelen omtrent het van bestuurswege uit te oefenen toezicht op het Mohammedaansch godsdienstonderwijs, kunnen mutatis mutandis hier te lande overgenomen worden. Zoowel wegens 't vooralsnog geringe aantal der orthodoxe kitab-leeraars als uit hoofde van het feit, dat de voorgangers in de mystiek veelal minder als docenten dan als geestelijke leidslieden optreden, zal aan dezen voorloopig de meeste aandacht geschonken moeten worden, terwijl met de omstandigheid dat onder hunne volgelingen vele volwassenen worden aangetroffen, ernstig rekening moet worden gehouden.

Waken tegen panislamistische tendenzen steeds vereischt.

Al uit zich de overtuiging der orthodoxe leeraren tot nog toe niet in openlijk gouvernement-hatenden zin, en al is door de toestrooming tot de nieuwe leer van door ons onderwijs genormaliseerde, niet krijgszuchtig-revolutionnaire jongeren, voor daadwerkelijke oplaaiing van kafir-haat en panislamisme in gevaarlijken vorm weinig kans, er blijft daarvoor altijd theoretische mogelijkheid, zij 't ook voorshands weinig factische waarschijnlijkheid. Wanneer het ijveren tegen willooze over-

gave aan de tarikatgoeroe's zal zijn verslapt en het fulmineeren tegen matriarchaat en onbevoegdheid der kiescolleges door den gang der zaken zal zijn verminderd, kan een ander object van wettelijke of wettische bestrijding bij het islamisch onderwijs, vooral naar aanleiding van hoofdstukken als de Heilige Oorlog, den leeraren een al te dankbaar punt van tendentieuze inrichting hunner lessen aan de hand doen. Hiertegen wake dan het toezicht, voor zoover de te vurige internationale al-islam-richting (waarmede allen, die lang te Mekka verblijven, kennis maken) niet door het gezond verstand der van ons bestuur niet afkeerige massa geneutraliseerd, en tot de rubriek der doctrinaire leerstellingen instinctmatig teruggebracht wordt. Daar het beginsel echter blijft, moet oefenen van, in goed toezicht zich uitende, waakzaamheid worden betracht, en van elk bekend wordend feit, ook al doet het zich, zooals de verspreiding van het panislamistische manifest van 1912, in vele andere deelen van den archipel gelijktijdig voor, onmiddellijk melding worden gemaakt. (Zie Bijlage XI).

Invoering der huwelijksordonnantie.

Behalve de ordonantie van 1905 kan nog eene zaak van Java overgenomen worden, afgezien van de huwelijksordonnantie, die 16 December 1910 ook voor dit gewest is geldig verklaard, nl. de instelling van een rechtbank voor de „geestelijke rechtspraak".

Welke wantoestanden op Java aanleiding hebben gegeven tot het uitvaardigen der huwelijksordonnantie in Staatsblad 1895 n[r] 198, j[o]. Staatsblad 1898 n[r] 149, waarbij de functie van hen, die als „deskundige" huwelijkssluiters en registrators van huwelijken, verstootingen en herroepingen mogen optreden, wordt geregeld, behoeft hier niet in het geheugen geroepen te worden. Eene onder de allerhoogste auspiciën bewerkte dissertatie (*A. H. v. Ophuizen*, De Huwelijksordonnantie en hare uitvoering, Leiden 1907) geeft volledige litteratuur en toelichting.

Al was de concurrentie hier niet zooals op Java vóór 1895, en zijn ook overigens de toestanden ter S. W. K. ten deze verschillend van ginds, voor het in 't leven roepen van wettelijke deskundigen bij huwelijkssluitingen, tevens wali's voor de vrouwen, die geen officieelen wali hebben (zie uitvoerig De Atjehers I, 358 vlg.) en registrateurs der der verbintenissen en echtscheidingen was hier zeker grond. Immers met het snel toenemend verkeer en de vele absenties en overplaatsingen komen door onzekerheid van scheiding en herroeping bezwaren, en door de afwezigheid der voorwaardelijke verstooting treurige verhoudingen meer en meer voor.

Wenschelijkheid der voorwaardelijke verstooting.

Gelijk bekend kan een man zijne vrouw levenslang ongelukkig maken door haar te verlaten, als zij het moeilijk wettig bewijs niet kan leveren, dat haar man 1[e] haar de nafakah niet kan voldoen uit armoede, of 2[e] physiek en psychisch onbekwaam is. Door bij de huwelijkssluiting de formule op te nemen, dat wanneer de man de vrouw zal hebben mishandeld of haar voor bepaalden tijd onverzorgd zal verlaten zij zich eenmaal als verstooten zal kunnen beschouwen, is, het formeel onwettige ervan ten spijt, een zegen voor de verlatene vrouw geschapen. In Java bestond dat instituut reeds lang, met gebruikmaking der heilzame adat is het daar bij de registratie der huwelijken opgenomen, hier

en in Atjeh (als uitzonderingsterreinen in den geheelen moslimschen archipel) was het obekend. Onder verwijzing naar de bekende litteratuur mogen wij de goede werking dezer adat als bekend veronderstellen, trouwens de tot opname der ta'lik-formule nopende gevallen worden steeds meer [aan rapporteur werd een reeds in drie instanties (S.V.V.) gediend hebbende verlatingszaak (te Soeliki) door den betrokken vader (niet den mama') der vrouw en zijnen adviseur voorgebracht]. De enkele jaren geleden ingevoerde ta'lik zal meer en meer aanvaard worden.

De officieele huwelijkssluiters en registrators.

Voor de bedoelde ambten zijn bezoldigde ambtenaren aangewezen; de kali-nagari, uit de nagari-kas te salarieeren, zoude wellicht later bij eventueel verval van de imam-chatib- en andere „adatambten" als de eenige aangewezen man kunnen gelden. Verzet of gemopper tegen dien maatregel blijkt niet; men bedenke echter, dat de kali's vooralsnog tot de ouderwetschen behooren, van wier ambtelijk optreden de orthodoxen en hunne allengs vermeerderende leerlingen wellicht op den duur niet gediend zullen zijn. Een remedie daartegen is alweer de uitbreiding van ons onderwijs en de meerdere verspreiding van onze cultuur; daardoor toch zullen hoe langer hoe meer jongelieden het nut van legitimatiepapieren ook in hunne maatschappij gaan inzien, en den stoot geven tot het wijken van mogelijke vooringenomenheid. Daar pasah (ontbinding des huwelijks wegens formeele fouten of moeilijk bewijsbare economische en pathologische zaken) hier niet voorkomt, en men voor koeloee' (het koopen van de ontbinding door de vrouw) algemeen verlegen is, zouden die huwelijksautoriteiten zich tot het bovenbedoelde ministerium moeten beperken.

Rechtspraak in godsdienstzaken.

Eigenlijke rechtszaken doen zich op moslimsch terrein nog niet veel voor. Wakap's (vrome stichtingen met velerlei rechtsgevolgen) zijn hier niet bekend, erfenisquaesties en boedelverdeelingen naar de Wet zijn door de matriarchale instellingen nog net aan de orde, maar zullen met het afbrokkelen van deze oude bedeeling meer en meer zich aanmelden. In het geroep om een kadi voor dit volk is veel kunstmatigs, ook daar waar bijv. een leeraar er op wijst, dat de wet wel voorschrijft het zien der nieuwe maan aan den kadi te melden, doch de afwezigheid van een wettelijken kadi, die zeker niet de angkoe kali-adat is, zulks onmogelijk maakt. Van dat rennen naar den kadi zou hier te lande, waar het zien des maansikkels (roejah) zeldzaam is, toch niet veel komen, maar een feit is het, dat, wanneer er een met gezag bekleede kadi ware, die beslissend uitsluitsel over begin en eind der vastenmaand konde geven, veel last en vele onzekerheid — ons allen in de practijk maar al te bekend — zoude voorkomen worden. Dat echter niet allen zich bij de uitspraak zullen neerleggen leert ons het voorbeeld van de sad Batavia en haren beroemden „moefti" Sajjid Oesman. Mocht men er toe overgaan een adviseur in deze te volgen, dan zoude in aanmerking komen de bovenvermelde Sjech Djambé', die genoeg elementaire astronomishe kennis bezit, en in de inlandsche berekeningswijzen alsmede in de regels van het populaire chronologische werk (Al-Karb litamji bajn al-chatâ wa'l-mahboêb van Molla Ibrahim Bin Hasan al Koerânî) volkomen thuis is, en trouwens reeds in eene kalenderquaestie, in 1912,

De kadi-adviseur.

Practisch nut zijner functie.

door den Adviseur voor inlandsche zaken als deskundige is aangewezen.

Pogingen om de orthodoxie te knotten of om haren invloed te fnuiken doe men nimmer, als geen hostiele of uitdagende houding van die zijde daartoe noopt.

Politiek tegenover de intransigente orthodoxie.

Waar door hartstochtelijk onderwijs een te fanatieke kring om den leeraar gevormd wordt, trachte men zulks te contrabalanceeren door plaatsing van uitgelezen inlandsche ambtenaren, op de wijze als nu, naar te hopen is, door de benoeming van den ex-hoofddjaksa van Medan te Padang Pandjang is geschied.

Aandacht aan het réveil te schenken.

De adat welwillend steunende en den godsdienst voortdurend waarnemende en waar noodig neutraliseerende, schenke men ook aan het jongste réveil volle aandacht, zonder uit het oog te verliezen dat ons onderwijs de jonge mannen wel is waar niet van den islam heeft vervreemd, maar toch in hunne islambelijding iets milds, ruims en liberaals heeft gebracht. Al sluiten zich steeds meer door ons opgeleide intellectuels bij deze beweging aan, al zal hoogst waarschijnlijk het islamonderricht zoowel als de islambelijdenis in de volgende jaren in het teeken van het réveil staan, voor steeds meer onderwijs aan de jeugd schrikke men niet terug.

Nut van ons onderwijs.

Niet alle door ons onderwezenen worden inlandsche ambtenaren, die zich geroepen zullen voelen het réveil te volgen en te steunen. Buiten hen valt de groote groep der door de school afgeleverde meisjes, die later in de vooralsnog toch matriarchaal getinte maatschappij de meer dan elders in de moslimsche wereld op den voorgrond tredende moeders zullen worden. Haar door ons onderwijs voor onze cultuur te winnen is van zeer groot belang. Wanneer men bedenkt, hoe vooral vrouwen het basoeloeâ' oefenen, den meester als een godmensch vereeren (zie het voorbeeld in Bijlage IV) op allerlei plaatsen met devotie de vijfmaal daagsche sembahjangs verrichten, en bij eene massa-devotie als te Oelakan met tienduizenden aan de plechtigheid deelnemen en daarbij overweegt, dat dit alles in tarikat-orde is, die soms zóó kan werken, dat (gelijk op 16en Juni 1908 te Kamang) vrouwen om zich te louteren tegen onze troepen in loopende den dood zoeken, dan zal men toegeven, dat alles, wat ze met die ouderwetsche levensbeschouwing kan doen breken en tot onze geregelde levensinrichting kan voeren, met kracht moet worden beproefd.

Vooral onderwijs aan meisjes.

Zooveel mogelijk late men dus de meisjes tot de scholen, vooral de Holl.-Mal. school toe, desnoods met voorrang bij gebrek aan plaats, boven de knapen.

Voorzichtige bemoeienis altijd aanbevolen.

Veel meer dan vroeger is het besturen van inlanders, die zich sedert het toenemen van het verkeer met Mekka en het opkomen der pan-islamistische pers meer en meer als leden der ééne, universeele, internationale gemeente des Profeets gaan beschouwen, een moeilijke en kiesche taak. Elke bemoeienis met den islam moet met omzichtig beleid, dus niet op de Pandai-Siké'-wijze geschieden, ook omdat Nederland in de zooeven bedoelde internationale pers nu eenmaal den naam van onverdraagzaamheid heeft.

Eigenaardige stand van zaken ter Sum. Westkust.

In dit gewest evenwel wordt door bijzondere symptomen de houding tegenover den islam eenigermate gewijzigd, en daarmede de bestuurstaak in die richting eenigszins verlicht en aantrekkelijker gemaakt. Dit land heeft inderdaad iets bijzonders. Immers zonder veel moeite worden hier de bezwaren der moslims tegen het credietwezen weggeredeneerd, zelfs hadji's nemen een betrekking aan van hakims der credietbanken, ook de „fijnen" zenden hunne kinderen naar de gouvernementsscholen; de Sarikat-Islam vond hier geen terrein van werkzaamheid, hoewel een deel der pers haar welkom heette [1]. Heeft de verbinding van de belangen der inlanders aan de onze, orthodoxen invloeden ten spijt, op Java kans van slagen, hier is die als einddoel voorgestelde toenadering nog beter te bereiken, en opent zij een sneller te verwezenlijken en langs historische lijn met meer zekerheid te voorzien helder en gunstig verschiet. Van dit gewest vertrokken op eigen kosten, zonder subsidie van regeeringswege, jongelingen naar Nederland om daar zich te bekwamen voor de acte van onderwijs naar de Nederlandsche Wet. Hoe meer zulks geschiedt, des te minder jongelingen zullen zich van hier begeven naar Mekka en naar Cairo, om zich ginds de, in hare al-islamische en politieke nawerking altijd min of meer bedenkelijke, kundigheden voor het onderwijs in de Heilige Wet des Islams te verwerven.

De associatie hier gemakkelijker dan op Java.

(1) Merkwaardigerwijze is in Mekka op 1 Mei ll. door aldaar voor de bedevaart vertoevende Minangkabauers eene afdeeling der S. I. opgericht, doch, wederom merkwaardig, onder een bestuur van niet-Maleiers.

HET HEILIGDOM TE OELAKAN

DOOR

Dr. Ph. S. VAN RONKEL.

Aan niet door historische getuigenissen gesteunde overleveringen, omtrent den tijd der invoering van den islam in een bepaald gewest, kan meestal geen geloof gehecht worden.

Wanneer een beroemd leermeester, die de godsdienstleer beter of met meer succes doceerde dan zijne voorgangers of tijdgenooten, overleden is, blijkt de door hem geoefende invloed niet alleen uit de vereering van zijn graf, dat aldra de plaats van het afleggen van geloften en het doel van bedevaarten op den sterfdag wordt, maar ook uit het feit dat de invoering van den nieuwen godsdienst door het volksgeloof in verband gebracht wordt met zijne werkzaamheid als voorganger en leeraar.

Zoo is het in Atjeh ten aanzien van 'Abdoerra'oef (1), zoo in West Sumatra met betrekking tot Boerhânoeddîn.

'Abdoerra'oef van Singkel en Boerhânoeddîn van Oelakan hebben niet slechts genoemden trek van populariteit gemeen, doch kunnen ook op de hoogere eenheid bogen van beiden te behooren tot de volgelingen van den grooten Medinensischen mysticus Ahmad al-Koesjâsjî, wiens leerstellingen beide landen, welker islamiseering aan die twee leerlingen en volgelingen wordt toegeschreven, nog steeds in niet geringe mate beheerschen.

Boerhânoeddîn, die hier te lande algemeen als de brenger van den islam ter Westkust beschouwd wordt, was de getrouwe leerling van 'Abdoerra'oef, den „invoerder van den islam" in Atjeh, „ofschoon die godsdienst minsten reeds een paar eeuwen vóór hem daar te lande heerschte" (1).

Over 'Abdoerra'oef ontbreekt het niet aan berichten.

In Dr. C. Snouck Hurgronje's werk *„De Ajtèhers"* is hetgeen er bij de Atjehers over den levensloop van den heilige en uit diens eigen curriculum vitae of „kleine wetenschappelijke autobiografie" bekend is medegedeeld, en in Dr. D. A. Rinkes' (2) proefschrift vindt men alles bijeen wat omtrent den Singkelschen leider aan het licht gebracht is.

Over Boerhânoeddîn spreekt slechts overlevering en salasilah.

Algemeen wordt in het Minangkabausche land aangenomen dat de islam uit Atjeh te Oelakan (ten Noorden van Padang) is ingevoerd door Boerhânoeddîn, wiens leerlingen de ware leer naar Kapeh Kapeh (bij Kota Baroe, onder Padang Pandjang) zouden gebracht hebben. De spreekwijze *sara' mandaki adat manoeroen* wordt in verband daarmede zoo ver-

(1) C. Snouck Hurgronje. De Atjèhers, passim, zie het Register.

(2) o. c. bl. 20.

(3) ,Abdoerra,oef van Singkel. Bijdrage tot de kennis van de mystiek op Sumatra en Java.

klaard dat de Wet is opgegaan van de kust naar het bovenland, en de Adat is afgedaald van Pariangan Padang Pandjang naar de benedenlanden.

Als de moskee waar de eerste prediking heeft plaats gevonden wordt die te Pamansiangan, vlak bij Kapeh Kapeh, aangewezen. Evenwel iets ouds is in die moskee niet aan te treffen, het gebouw is vernieuwd en de godsdienstige boeken die er in grooten getale zouden zijn geweest, zijn naar verteld wordt tijdens den Padri-oorlog verbrand.

Meer gegevens dan de moskee en soerau bieden de buiten den kampoeng gelegen graven der zoogenaamde Toeankoe's nan balindoeâng, niet door opschriften of jaartallen — die vindt men nergens — maar door de mondelinge op die graven betrekking hebbende overlevering. Volgens inlichtingen van oude lieden heette de eerste Toeankoe die hier predikte Boerhânoeddîn. Zijn zoon is bekend onder den naam Toeankoe Bakarando, d. i. de man met de doodkist, zoo genoemd, omdat, toen hij begraven zoude worden tusschen twee andere graven in, er voor het aanbrengen van de zijgroeve, lahad, geen ruimte was, weshalve hij in een doodkist ter aarde besteld werd.

Zijn zoon was Moehammad Salih Aië Angè', die in den padri-oorlog de zijde der „oerang poetiëh" koos, en bij Bondjol sneuvelde (¹). Zijn zoon is de tegenwoordige Toeankoe Kali nan Moedo, een zeer oud man.

Wanneer men deze vier geslachten (niet naar de matriarchale afstamming van mamak op kamanakan, maar naar de wettelijke opvolging) optelt, komt men ternauwernood tot 140 jaren, evenzeer als men niet veel verder dan ruim twee eeuwen kan terugtellen wanneer men met enkele plaatselijke zegslieden wil aannemen dat er niet vier maar zes geslachten „beschutte toeankoe's" zouden geweest zijn.

Voor nadere bijzonderheden wordt de vrager steeds naar Oelakan verwezen.

Aldaar, negen paal zuidwaarts van Priaman, vlak aan het strand, is het graf van den man die naar het algemeen voksgeloof den islam in dit gewest zoude ingevoerd hebben.

Noch opschrift, noch bijzondere vorm van *medjan* verleenen aan deze *kiramat* kenmerken van buitengewoonheid.

Men betreedt de gewijde plaats, aan de O.-zijde van een zich door niets merkwaardigs onderscheidenden voorhof, door een hek in eenen gewonen witten muur, welke een langwerpig vierkant, vol graven, omsluit (²). Bij de bewakers en oude lieden is de identiteit der verschillende graven bekend, en het graf van den heilige duidt zich als iets hooger dan de andere, en met eene groote schelp waaruit water gedronken wordt voorzien, onmiddellijk als eene plek van meer dan gewone vereering aan.

De sterfdag van Boerhânoeddîn is 15 Ṣafar. Op dien dag stroomen uit het geheele land, de Bovenlanden zoowel als het Benedenland, tallooze drommen ouderwetsche geloovigen naar Oelakan. Het is dan als een bedevaart, waarvan steeds een gedeelte, hoe klein ook, te voet afgelegd moet worden; naar de populaire opvatting staan zeven van deze vrome tochten gelijk met één echten hadj. Door de eng aaneensluitende rijen van devoten kan men zich op den voorhof met moeite een weg banen, vrouwen in witte tilakoeâng's vormen reeksen van het eene uiteinde van het groote voorplein naar het andere, in de eigenlijke enceinte ver-

---

(¹) Het is wellicht niet overbodig er aan te herinneren dat de Maleiers den padri-oorlog nooit anders noemen dan parang oerang poetiëh djo oerang hitam. In een contemporain geschrift worden de witten oerang pidari genoemd, welk woord (فيداري) ook mannen uit Pidië, dus lieden uit Atjeh kan beduiden. Ik durf dit niet als etymologie te proclameeren, vooral omdat de roekelooze woordafleider Multatuli naar ik meen, ergens zegt dat padri eigenlijk Pedirees is.

(²) De sporen der bij de belastingoproeren in 1908 op de ter heilige plaatse standhoudende opstandelingen afgeschotene kogels zijn thans in den muur niet meer zichtbaar.

vullen de tahlil's de duizendmaal met hoofdschokken uitgegalmde klanken alla*hoe* alla*hoe* de lucht met daverende geluiden, en op het graf zelf uit zich de vroomheid in luid reciet van fâtiḥah en soerah jasin.

Naar door de lieden werd medegedeeld is de heilige in het jaar 1116 A. H. gestorven, d. i. 19/20 Juni 1704 A. D. Verder deelde men mede dat door den „koelipah" enkele oude boeken bewaard werden, waaruit iets omtrent het leven van den heilige geput zoude kunnen worden. Nader onderzoek bracht het bestaan van drie zgn. kitabs aan het licht. Een daarvan was een gewone, geenerlei locale bijzonderheid biedende verzameling van Sjaṭṭaritische liturgiën, dikirs, doe'a's, formulieren, hizb's en dergelijke, waarin geheele koeran-soerah's een groot gedeelte vulden.

Belangrijker was het tweetal geschriften dat als *de* kitab en *de* salasilah van den heilige aangezien wordt ([1]). Behalve de gewone beteekenis van keten, onafgebroken reeks der leermeesters van wie bijzondere kennis en licentie om die te doceeren verkregen is, heeft het woord ook den zin van geschiedenis, kroniek, voornamelijk van een als heilige vereerden tarikatleeraar, of van zijn graf, in welk geval het woord op dezelfde wijze als sadjarah op Java gebezigd wordt.

Niet over het graf en daaraan betoonde devotie of er mede samenhangende superstitie, alleen over Boerhânoeddîn als leerling van 'Abdoerra'oef en als leermeester der Oelakansche jeugd wordt in deze salasilah (gelijk bekend eene verbastering van het Arabische silsilah) iets medegedeeld.

Vooral over 'Abdoerra'oef geeft deze kleine hagiografie welke slechts 22 bladzijden van elf regels in het kleinste (17 × 10.5 c.M.) der beide boeken beslaat, enkele bijzonderheden, zonder echter het weinige dat over den Singkelschen mysticus bekend is belangrijk te vermeerderen. Slechts de eigenaardige verhouding tusschen leermeester en adept, eerst van Ahmad al-Koesjâsjî tot 'Abdoerra'oef, dan van dezen tot Boerhânoeddîn, komt in dit geschriftje onder betere belichting dan gewoonlijk het geval is in andere soortgelijke schrifturen. De geschetste aanhankelijkheid van den discipel aan zijnen voorganger moge, hoewel overdreven voorgesteld, in principe niet onwaarschijnlijk zijn, het relaas van opdrachten aan den leerling naar verre landen is van dezelfde waarde als dat der volbrachte wonderen van leider en volgeling beiden.

Al heeft dit kroniekje door vermelding van producten des lands eene locale kleur, nadere gegevens omtrent de wijze waarop Atjeh en West-Sumatra tot den islam zijn gebracht — waarmede dus slechts bedoeld kan zijn: tot de Sjaṭṭaritische ideeën en practijken zijn bekeerd — biedt het geenszins.

Als uiting van de inlandsche beschouwingen over de invoering en verspreiding van mystieke leerstellingen hier te lande is deze salasilah Oelakan van eenige waarde, zij 't ook dat dit manuscript blijkens schrift, papier (pro-patria, z.g.n. Hollandsch) en enkele straks te vermelden interne evidenties zeer jong is.

Over den tekst zelven wordt beneden het noodige gezegd.

Thans volge in verkorte vertaling de inhoud van het heiligenleven, met enkele aanteekeningen omtrent eenige eigenaardige uitdrukkingen en bijzondere voorstellingen.

'Abdoerra'oef van Singkel, de zoon van 'Ali Fansôerî (1), studeerde onder Aḥmad al-Koejâsjî te Madinah negentien jaren. Hetgeen hij daar bestudeerde was de 2e soerah van den koeran. Buitendien hoedde hij jaar in jaar uit kameelen en droeg elken dag zijnen leermeester van het platte dak van diens huis naar de trap van de groote leerschool, d. i. de moskee waar onderricht gegeven werd, en wederom naar huis terug.

([1]) Door bemiddeling van den Contrôleur te Priaman, den heer W. Dominicus, die mij ook op andere wijze het onderzoek gemakkelijk maakte, ontving ik later de handschriften voor langeren tijd ter bestudeering.

Na verloop van tijd zeide Aḥmad al-Koesjâsji: ga terug naar Sumatra, en bekeer de lieden daar tot den islam. Hij weende omdat zijne wetenschap nog maar gering was, en ook om een andere reden weende hij, want in dien tijd gebeurde het in een goede maand op een goeden dag dat de lieden van Madinah naar Mekka gingen, weshalve hij verlof vroeg aan zijnen leermeester om ook naar Mekka te mogen gaan, wat hem geweigerd werd. „Wat behoeft gij toch te weenen", zeide de meester, „zou Mekka meerder zijn dan (de stad van) het graf des Profeets?" (2). Met dit antwoord was hij tevreden.

Daarna gelastte Aḥmad al-Koesjâsjî aan 'Abdoerra'oef alle kitabs van de groote soerau te halen. Deze bracht ze dus naar de kleine soerau, waar hij afzonderlijk les kreeg en Aḥmad al-Koesjâsjî al de kitabs behandelde. Dan gaf de leermeester hem een wenk, en haalde hij de kitabs bijeen, en bracht ze alle wederom naar de groote soerau terug.

Als 's morgens 'Abdoerra'oef wederom in de groote soerau wilde gaan studeeren, droeg hij zijnen meester; op het voorplein van de soerau gekomen, gelastte deze hem naar den hemel te blikken, waar alles helder was, tot aan de „Welbewaarde Tafel" toe. Als Aḥmad al-Koesjâsjî zoo op de soerau gekomen was, ging 'Abdoerra'oef weêr kameelen hoeden, en toen zeide Aḥmad al-Koesjâsjî: „'Abdoerra'oef tel maar voortdurend onze kameelen". Dat beduidde dat 'Abdoerra'oef onder het kameelen hoeden wederom hemelwaarts tuurde evenals de vorige maal.

Toen zij naar huis gingen vroeg Aḥmad al-Koesjâsjî aan zijnen leerling welk voedsel in zijn land het meest voorkwam, waarop 'Abdoerra'oef antwoordde: „doerian ja toeankoe". Daarna gaf de leeraar één klapperdop om er in te varen, en na één oogenblik was hij wêer terug met doerians bij zich.

Steeds wilde 'Abdoerra'oef toch naar Mekka gaan, maar de leermeester beval hem zich af te zonderen in het bovenland van Egypte in eene spelonk. Twaalf maanden zonderde hij zich af, en al dien tijd viel er geen regen; de landlieden zuchtten en klaagden, maar hun roepen om regen gaf niets (3), alle dieren moesten sterven. Eindelijk droomde de koning van Egypteland dat er een orang siak (4) in het bovenland in eene spelonk vertoefde, en dat als hij naar de hoofdplaats kwam hun bede zou ingewilligd worden. De vorst liet hem toen ontbieden uit de grot. Luide schreeuwde men hem toe, een maal, twee malen tot tien malen, maar hij antwoordde niet, en was niet mede te krijgen. Toen vergaderden de Egyptenaren en alle notabelen gingen in optocht met dikir, tasbiḥ, ṣalât en dikir-Allah, waardoor het gelukte den kluizenaar mede te krijgen tot aan het paleis van den vorst. Deze deed eene plechtige belofte en zeide: „als ons verzoek ingewilligd wordt, zullen wij u een hoop goud geven van manshoogte; als wij ons woord niet gestand doen zullen wij Allah niet tot god en Moeḥammad niet tot heer meer hebben". Toen werden alle menschen en dieren naar het veld gedreven (5). 'Abdoerra'oef deed de ṣalât, en na den takbîr rolde de donder en viel de regen ter dikte van palmboomen. De geheele menigte vluchtte naar huis, 't werd als eene zee in het land. Met sembahjang en preek werd de plechtigheid volkomen gemaakt. Men ging den sjajch tegemoet, en deze bleek in het geheel niet nat te zijn. Nu tastte men goud op ter manshoogte en gaf het aan hem, doch hij zeide: „ik wil niets van dit goud aannemen, ik heb slechts deze opdracht te doen: als er lieden ter bedevaart naar Mekka gaan moet gij hun met geld ondersteunen; en nog eene opdracht heb ik u te doen, ten behoeve van Maleiers die hier mochten komen: spreek hen vriendelijk toe en behandel hen goed, dit draag ik u op, omdat ik zelf een Maleier ben".

Toen hij te Madinah teruggekeerd was, vroeg de meester hem: is uw doel bereikt? Hij antwoordde: ik hoop van wel, want de Egyptenaren hebben zich aan Allah onderworpen. Daarna vergaderde Aḥmad al-Koesjâsjî alle menschen van de „tanah basar" (6), die allen de wet van den profeet hielden, en de lieden van Mekka, Madinah, Egypte, Koefah, Tur-

kije en China, allen uit gene zijde van Azië (7); uit tallooze landen kwamen zij naar Madînah, allen die den godsdienst van Moehammad volgden.

Een kleinen tijd trad 'Abdoerra'oef als leeraar op, en daarna koos Ahmad al-Koesjâsjî de voortreffelijkste kitabs uit, om die door 'Abdoerra'oef te doen medenemen naar Oost-Azië. Hij gaf voorts aan zijnen leerling de volgende opdracht: „als gij in Atjeh aankomt, zal er een vijftal lieden komen, zij allen zullen kitabs bij zich hebben, een van hen zal uit Oelakan zijn, namelijk Boerhânoeddîn; die moet met de kitabs begiftigd worden. Als hij naar Mekka wil gaan om den hadj te doen, moet gij hem dat niet toestaan; daar toch is het dat de heilige wetenschap zal onderwezen worden in haar geheel (8); stort daar dus de gansche wetenschap uit. Zijne voeten zullen hooger zijn dan de grond (9), en zijn geslacht zal door Allah verhoogd worden, hij heet Boerhânoeddîn, en is uit Oelakan".

Na deze opdracht van zijnen leermeester ontvangen te hebben, ging 'Abdoerra'oef naar Singkel, waar de menschen nog niet tot den islam bekeerd waren. Aldaar gedroeg zich Boerhânoeddîn tegenover 'Abdoerra'oef, even zoo als deze zich te Madinah gedragen had tegenover Ahmad al-Koesjâsjî. Het vijftal lieden bewaakte de vier hoeken der moskee; vier hielden vast verblijf in de vier hoeken, als Boerhânoeddîn den meester van huis naar het voorplein der moskee droeg, en daarna diens vee ging hoeden. Zonder eenige afwisseling in de leerstof (10) leerde Boerhânoeddîn de fâtihah. Kort daarna bleek zijne wondermacht, immers door haren zegenrijken invloed gedurende zijn verblijf in Atjeh werden de lieden van Singkel bekeerd. Zoo lang hij in Atjeh vertoefde, was hij voortdurend aan het graven van eene gracht rondom de moskee van 'Abdoerra'oef.

Laatstgenoemde wilde de soerau-lieden eens op de proef stellen, wierp zijn kalkdoosje in den drek en beval den menschen het op te duiken, wat niemand wilde doen; doch toen hij het aan Boerhânoeddîn beval, deed deze het.

Toen 'Abdoerra'oef dertig jaren in Atjeh vertoefd had, gelastte hij Boerhânoeddîn zich af te zonderen in het bovenland van Atjeh gedurende twaalf maanden. In het land teruggekomen moest hij de kitabs van de moskee naar de kleine soerau brengen, daar werden ze door hem regel na regel gelezen, weêr opgeborgen, ingepakt, en naar de moskee teruggebracht. Altijd werd de meester door Boerhânoeddîn naar de moskee gedragen, en in de moskee moest hij aan de linkerzijde des meesters plaats nemen; dan begon het onderricht. Daarbij stelde 'Abdoerra'oef vragen aan de vier lieden en aan al de anderen; niemand kon de vragen juist beantwoorden, maar als hij zich tot Boerhânoeddîn wendde, wist hij het zonder zich te bedenken; hij kende nl. al de kitabs die 'Abdoerra'oef hem ter hand gesteld had (11).

Alle voortreffelijke kitabs kwamen aan Boerhânoeddîn den Oelakanner.

De Atjehers werden bekwaam in koeranreciet en geloofsleer alleen, kitabs bleven daar niet. Boerhânoeddîn werd de eenige koelipah van 'Abdoerra'oef, al de kitabs kwamen te berusten onder hem en het viertal lieden, doch de ware, diepe kennis bleef bij Boerhânoeddîn.

Wederom stelde 'Abdoerra'oef zijn leerling op de proef, en gelastte hem langs de geheele plaats te loopen; daarna begaf 'Abdoerra'oef zich naar den overkant der rivier, alle lieden met zich medenemende, en liet de boodschap achter om aan Boerhânoeddîn, als deze zou komen, te zeggen dat hij den meester naar den overkant volgen moest. Toen dit bevel hem overgebracht was, liep Boerhânoeddîn op het water; 'Abdoerra'oef zeide toen tot hem: hoe zijt gij over het groote water gekomen?, waarop hij antwoordde: gewoon te voet.

Nog eens stelde de meester Boerhânoeddîn op de proef. Hij bracht hem namelijk naar zijn huis en liet hem zijne beide dochters bewaken. Daardoor geraakte zijne wellust in beweging, doch hij sloeg op zijn wellustorgaan met een steen, zoo dat hij bezwijmde. Dat was de reden dat hij nooit kinderen kreeg.

Toen geschiedde het door Allah's wil tengevolge der standvastigheid van Boerhân-

oeddîn dat, toen twee gehuwde lieden van Oelakan geen kinderen kregen, en zij aan hem eene gelofte aflegden, er door de zegenrijke inwerking daarvan twee zonen geboren werden. De oudste werd Djalâloeddîn, de andere 'Abdoerrahmân genoemd; beiden werden aan Boerhânoeddîn aangeboden (12). De bewijzen zijner wondermacht werden ontelbaar.

Eindelijk zoude hij naar Oelakan terugkeeren, en ankerde bij een eiland in de zee. De inwoners van Oelakan lieten gezamenlijk nasi koenjit en gekruide kip klaarmaken, en pasten goed op dat maal. Toen alle gerechten vóór hem gezet waren, at Boerhânoeddîn er van, en een stukje kippevleesch hechtte zich tusschen zijne tanden; daarop opende hij zijnen mond zeer wijd, en toen was 't als eene zee in zijnen mond; en hij vroeg vergiffenis ten aanzien van die kip, omdat men zich die maar had toegeëigend (13).

Toen hij naar het strand gebracht was, liet hij alle kinderen verzamelen, aan welk bevel gevolg gegeven werd, zoodat alle kinderen tot hem geleid en door hem onderwezen werden. Een portie wildezwijnegebraad werd met wat muizegebraad ook bij hem gebracht, doch hij was daarop niet gesteld, en zeide: eet gij het maar.

Als zij naar huis wilden gaan, gaf hij aan al de ouders goeden raad, zeggende: alles waarvan de kinderen zeggen dat het niet goed is moet gij nalaten (14). Zoo stemden de bewoners er in toe om den islam aan te nemen.

Daarna liet hij in Oelakan, te Tandjoeng Medan, honderd soerau's bouwen.

De vier toeankoe's (15) dachten bij zich zelven: wij zijn nog geen moslims, maar nog ongeloovigen, wij moeten nog eens naar Atjeh.

Die vier lieden gingen naar Atjeh, en toen zij daar aangekomen waren zeide 'Abdoerra'oef: „de kitabs zijn alle naar Oelakan bij Sjajch Boerhânoeddîn, ik geef geen les meer, bij mij zijn geen kitabs meer achtergebleven". Toen gingen die vier mannen weêr heen, en namen les bij Boerhânoeddîn, en daarna keerden zij allen terug, een ieder naar zijn eigen land.

Degeen die Boerhânoeddîn als koelipah opvolgde was 'Abdoerrhamân; deze werd opgevolgd door Chajroeddîn, deze door (16) Djalâloeddîn, deze door Idrîs, deze door 'Abdoelmoehsin, deze door Ḥabîboellah, deze door Soeltan al-Koesaî, deze door mij, den geringen dienaar (17).

AANTEEKENINGEN.

(1) 'Abdoerra'oef word de zoon van 'Ali genoemd, en in de salasilah's zoo lezen wij in *De Atjèhers*, II, blz. 19, wordt bijna zonder uitzondering aan zijnen naam toegevoegd: die van het geslacht Ḥamzah Pansoeri is. Deze toekenning aan 'Abdoerra'oef van geestelijke relatie met den beroemden mysticus Ḥamzah Pansoeri schijnt in de combinatie 'Ali-Fanṣoêrî van dit manuscript vertegenwoordigt te zijn, tenzij aan eene omissie gedacht moet worden, in welk geval de juiste lezing zoude zijn: ibn Ali nan babangsa Ḥamzah Fanṣoêrî. Zie Rinkes, o. c. blz. 38. Singkel wordt geschreven سمكري de r wisselt in het schrift telkens met l omdat geen van beide aan het einde van een woord word uitgesproken, de eind-i wijst op den toponymischen vorm al-Singkali, welke hier in ڠكري سمكري ten onrechte gebruikt is; de m in stede van ng vóór de k kan naar het schijnt slechts uit onkunde van den copiïst verklaard worden. Verderop tocht wordt de naam سڠكري geschreven.

(2) De hier aan den dag tredende tegenzin van den mystiekleeraar om in Mekka de voortreffelijkste school der heilige wetenschap te zien, blijkt ook later, zie noot 8.

(3) Het afsmeeken van regen heet hier te lande maminta toeang, tevens de benaming van den hier uiterst zelden voorkomenden „sembajang istika".

(4) Het woord Siak is met vocaalteekens geschreven. Tegenwoordig verstaat men onder oerang sia^ɛ allen die godsdienstige kennis bezitten en iets met den godsdienst te maken hebben; de naam wordt algemeen met Siak, als het land van herkomst der vroegere bedelende studeerenden, in verband gebracht.

(5) Dit wijst op de salât-al-istiskâ', die in de open lucht gehouden moet worden; dat deze plechtigheid bedoeld is blijkt ook uit de woorden: disampoeranokan djo sembahjang djo katoebah (uitspraak van chotbah).

(6) Onder tanah basar verstaat men hier niet het heilige land maar Arabië, Persië en Hindôestân, vrijwel hetzelfde als: nagari diatèh angin.

(7) Onder tanah sabalah wordt de andere zijde, niet die der landen di bawah angin verstaan, dus: het vaste land van Azië.

(8) Hier blijkt wederom, zie sub (2), de tegenzin van mystiekleeraren om Mekka als de voornaamste leerschool te beschouwen. Althans indien de juiste vertaling van de woorden *disananlah ilmoe nan akan dipoetoeskan* is: daar, in Atjeh, moet de wetenschap volkomen, tot het einde toe, beoefend worden. Er kan staan: daar zoude de wetenschap afgebroken worden.

(9) Deze eigenaardige uitdrukking behoefde verklaring, immers er volgt op: ja'ni = dat wil zeggen, maar het eerste woord der uit drie woorden bestaande verklaring is niet duidelijk; ik vermoed eene gewone schrijffout, en zoude voor جقكت in de woorden موتبتڽ تڠݢي جقكت willen lezen: pangkat martabatnja tinggi, wat zoude beduiden: zijn rang zal hoog zijn.

(10) Ma'asa^ɛ kadji beduidt: overgaan tot de behandeling van iets anders bij het onderwijs. Tiada ba-asa^ɛasa^ɛ duidt dus op een langdurig tijdvak waarin geen sprake was van eenige verandering van leerstof, welke ook.

(11) Hoewel er in den tekst staat ditasalloemkan, meende ik te moeten vertalen: ter hand gesteld worden, als stond er ditaslimkan.

(12) Deze knapen werden Boerhânoeddîn's leerlingen en opvolgers; in de genealogie aan het slot komen zij voor, en laatstgenoemde ligt, volgens inlichtingen van oude lieden te Oelakan, naast den meester begraven.

(13) Dit schijnt te doelen op den rechtvaardigheidszin van Boerhânoeddîn, die aan den tegenstand welken het stukje vleesch van de kip bood, bemerkte, dat zij niet rechtmatig verkregen en niet ritueel geslacht was. De tekst schijnt in de war te zijn; er staat:

بليو مڠاڠو اڤله سروڤن لاوة دالم هارڠ بليو

Zoude *apalah* eene verschrijving van *tampaklah* kunnen zijn? Dan zoude de zin zijn: er kwam iets te zien als eene zee.

(14) De hier vermelde menschkundige wijze van zachten dwang tot bekeering der ouders door hen aan te bevelen de nieuwe leer telkens als de gelegenheid zich voordeed van de kinderen over te nemen doet denken aan dergelijke verhalen over tactvol optreden van 'Abdoera'oef in Atjeh, gelijk medegedeeld in *De Atjèhers*, II, blz. 20 en 342 en volg. Evenwel, de lezing berust op eene gissing. Er staat immers geschreven:

افء تيدق ايلق جين انق هتيكن موله

Voor djinjo lees ik djanjo, voor hatikan: hantikan.

(15) De uitdrukking *toenkoe nan barampè^ɛ* beduidt niet de vier malim's — imam, kali, bilal, katib — der nagari, daar later volgt dat de vier toeankoe's, ieder naar zijn eigen land, teruggingen. Aan den rand is het volgende aangeteekend: toeankoe di Bajang ahli al-saraf, toeankoe di Tigobalèh ahli al-nahoe, toeankoe di Padang Gantiãng ahli fakîh, toeankoe di Kota tangah ahli al-tafsîr. Hieruit blijkt dat uit verschillende streken heilbegeerigen naar

Atjeh togen, nl. uit Painan, Solok, Fort van der Capellen en Agam (naar de tegenwoordige indeeling van het gewest).

De bijvoeging van de studievakken waarin de genoemde toeankoe's uitmuntten, kan eene reflex zijn van de hier eenigszins populaire spreekwijze: „nahoe di Koebang, pakihi di Padang Gantiăng, tapesië di Agam", welke verdeeling van speciale wetenschappen over de vermelde districten thans niet meer gelden zoude. Toch is de zegswijze vrij algemeen bekend.

(16) Hier begint op een nieuwe bladzijde een geheel andere hand, blijkbaar is een verloren gegaan of bevuild blad vervangen.

(17) Uit het feit dat na Boerhânoeddin acht generaties van leeraren vermeld worden, blijkt dat deze kroniek zeer lang na zijnen dood is geschreven, of althans tot dit punt is voortgezet. Als de naam van den laatsten sjajch (fakir jang dla'îf ini) werd mij opgegeven 'Abdoelmadjid Ibn Laṭîf; daarna volgden, naar de opgave, 'Abdoerraḥîm van Tapakis en Zajnoel-'Abidîn Tambat, de tegenwoordige, kort opgetreden opvolger. Uit beide feiten wordt duidelijk dat de laatste aanteekeningen hoogstens 40 à 50 jaren oud kunnen zijn; het nieuwe papier en de nog te vermelden evidentie van het citeeren eener jonge autoriteit versterken deze conclusie, maar de tekst zelve kan ouder zijn, voor welke mogelijkheid in deze jonge copie echter geen aanwijzing aan te treffen is. 't Zijn Idris en 'Abdoerraḥmân, die aan weerszijden van den heilige begraven zijn; namen zijn op geen der graven aangebracht.

In hoeverre de boven gegevene inhoud van de salasilah aan den tekst ervan beantwoordt, moge blijken uit de bewoordingen van dien tekst zelf, gelijk die aan het slot van dit opstel is afgedrukt.

Indien de tekst in gewoon kitab-Maleisch ware, zoude die in Latijnsch schrift zijn getranscribeerd. Ook ten aanzien van een niet al te slecht gespeld Minangkabausch verhaal zoude zulks aanbeveling verdienen, maar waar het geldt een tekst met Minangkabausche woorden tusschen Maleische, met verschillende spelling, met inconsequenties, kan m. i. eene transcriptie in Latijnsche letters het uiterlijk van het origineel niet gemakkelijk weêrgeven. Daarom is het Arabische schrift gebruikt.

Thans gaan wij over tot eene beschrijving der beide boeken van Oelakan.

Het eene boek is een dik handschrift van 24 × 16 c.M.

Voorin staan eenige aanteekeningen van grammaticalen aard, o. a. over hetgeen in de syntaxis volgens de Koefische school wel, volgens de Baṣrensische school niet geoorloofd is, over het verschil tusschen *wâḥid* en *moefrad* e. d.

Daarna volgt de commentaar van Boerhânoeddîn Ibrâhîm al-Boechajrî al-Azharî († 916 A. H.) op het bekende taalboek de Adjoerrôemijjah van Moeḥammad Bin Dâoed al-Sanhâdjî Bin Adjoerrôem († 723 A. H.), welke commentaar volgens Brockelmann *Geschichte der Arabischen Litteratuur*, II, 238, 8 alleen in de boekerij van het Escuriaal voorkomt, maar ook in de verzameling van het Bataviaasch Genootschap aanwezig is, gelijk vermeld staat in den door schrijver dezes bewerkten catalogus der Arabische handschriften sub Nº 695.

De tekst van het Bataviasche manuscript wijkt van het Oelakan-exemplaar niet belangrijk af. In plaats van *jakôel al-'arab* heeft laatstgenoemd handschrift *taḳôel al-'arab*, in stede van *andjâin: andjâtin;* achter *hoewa al-'ilm* (bl. 420, r. 13) is biaḥkâm weggevallen, evenals achter *istiḳrâ (ibid.)* het woord *al-'arab* (¹).

Na een veertigtal op de randen van vele noten voorziene bladzijden (13 regels van 9 c.M. lang, de tekst in rood schrift) eindigt de commentaar abrupt in den *baḥth mawâni'al-ṣarf* met deze woorden:

(¹) Op blz. 420 van den catalogus leze men فمعناه in plaats van نمعناه.

وقوله ووزن فعل مثل احمد تقول مررت باحمد مررت فعل وفاعل باحمد جار ومجرور والمجرور مخفوض
وعلامة خفضه الفتحة نيابة عن الكسرة منع من الصرف لان فيه علتان من علل التسع العلامية ووزن الفعل اي
تقرب وقوله وتقرب اي تقريب علي المتداي وللجزم علامتان الحذف والسكون فاما السكون فتكون علامة للجزم
في الفعل المضارع الصحيح الاخر

Na enkele ledige bladzijden volgt op een tiental pagina's (27 r. 11 c.M.) eene verhandeling van 'Abdoerraḥmân Ibn Moeḥammad al-Dimasjḳî over afgeschafte koeranverzen en de verzen die daarvoor in de plaats gesteld zijn, getrokken uit verscheidene werken.

Verstoken van bibliografisch materiaal, momenteel zelfs van de gewone „Nachschlagebücher", ben ik thans niet in staat tot het nader identificeeren van den auteur, noch tot het opgeven van litteratuur over verwante onderwerpen. Trouwens over *nâsich* en *mansoêch* bestaat een aantal geschriften; zie slechts de catalogi [1].

Na de eulogie en doxologie begint na de vermelding van des schrijvers naam de tekst aldus:

هذا تلخيص اختصرته من كتب ستي في معرفة الناسخ والمنسوخ علي ترتيب النظم القران المجيد
وقد ذكرت فيها حكمه وحذفت ذكر اسباب النسخ واسباب النزول وحد النسخ وكيفته (*sic*) وثبوته والخلاف
فيه وطرف واية واذكر السورة التي ليس فيها ناسخ ولا منسوخ والسورة التي فيها ناسخ ومنسوخ والسورة التي
فيها ناسخ وانيس فيها منسوخ والسورة التي فيها منسوخ والسورة التي فيها منسوخ وليس فيها ناسخ

Volgens het in de inleiding medegedeeld programma handelt het eerste hoofdstuk over de soerah's waarin noch vervangene noch vervangende verzen voorkomen; het aantal daarvan is 45.

In het hoofdstuk waarin de soerah's in de gewone volgorde opgenoemd worden wordt het *nâsich* en *mansoêch* telkens afzonderlijk behandeld; in de 2e soerah worden 21 *hoekm's* vermeld, in de 3e vier, in de 4e: 17 enz. enz. Het aantal der vervangene verzen wordt aan het slot op 185 gesteld, en van het verschil in meening omtrent dat aantal eene uitvoerige verklaring gegeven.

Het slot is:

تمت الكلام يسمي الناسخ والمنسوخ والله اعلم والله المرجع والعام (*sic!*)

Hieruit blijkt dat de titel der verhandeling is: *al-nâsich wa'l-mansoêch.*

Na vele onbeschrevene bladzijden volgen Maleische notities over medicijnen, aanwijzingen voor het maken van inkt, noten over het verschil tusschen *madḥ* en *ḥamd* (beide = lof), en dergelijke.

Daarna komt een stukje over de z.g.n. Indische cijfers, welke in Europa Arabische cijfers genoemd worden, genaamd Kitab al-Hindî, gevolgd door een fragmentje over de cijfers naar de oorspronkelijke Semitische volgorde, het z.g.n. *abdjad.*

Daarna volgen weder aanteekeningen over Arabische grammatica en Maleische recepten.

De daarop volgende, een zestigtal bladzijden tellende verhandeling (11 regels van 9 c.M.) is de commentaar van Châlid Ibn 'Abdoellah Ibn Abî Bakr al-Azhari op de bovengenoemde Adjoerrôemijjah, waarvan in de collectie van het Bataviaasch Genootschap zich verscheidene exemplaren bevinden: zie Catalogue, blz. 418 en 419. In tegenstelling met de voorgaande is deze, eveneens van vele randnoten voorziene verhandeling gedateerd, en wel: Woensdagavond, in de maand Ṣafar, 1169, jaar wau. Half in het Arabisch, half in het Maleisch is daar aan toegevoegd: *wa kâna al-zamân ḏâlika radja Lik. ng mandjadi radja dalam nagari Padang.*

[1] In eene soerau te Taloek, bij Fort de Kock, vond ik over dit onderwerp een boek van Sjajch Aboe 'Abdoellah Moehammad Ibn Hazm.

Deze naam is niet moeilijk terecht te brengen.

Immers ruim anderhalve eeuw geleden werd dit gedeelte van het manuscript beëindigd, en in dien tijd was in Padang Soetan Radja Lenggang zoogenaamd radja of panglima, of hampanglima zooals die titel in Maleische geschriften wel eens geschreven wordt.

Op de twee volgende pagina's staan aanteekeningen over familiegebeurtenissen uit jaren na 1169, op zich zelf van geenerlei belangrijkheid, maar voor hem die bekend is met de geschiedenis van Padang en Ommelanden niet geheel oninteressant, al ware het slechts om de locale kleur, en voor de vergelijking dezer notities met die welke tegenwoordig in kitabs geschreven worden. Enkele voorbeelden: in 1176 dat is ١٧٦٥ gaf Pandita Moesa les te Kota Baharoe, welke gelijkstelling onjuist is, daar 1176 met 1762/63, niet met 1765 overeenkomt.

Dan eene noot van tijdrekenkundigen aard: „nu is het 't jaar ha, en wel 1172".

Verder: „in het jaar 1170, jaar dal achir, stierf Radja Legang (aldus: (لڬڠ)) te Padang".

Daarna: „in het jaar 1173, jaar djim, is het groote huis te Priaman op het laatst van de maand Moeḥarram afgebrand".

Als noot op 1170 staat nog: „in dien tijd is een aanval van de bovenlanden gedaan op Padang".

Evenzoo staat bij 1170 nog aangeteekend: „in dat jaar werd Radja Mansoer met het bestuur van Padang belast": de volle naam is Mansoer Piliang, maar als jaar van zijne troonsbestijging wordt een ander jaar vermeld.

Voorts: „in 1172, jaar he, woonde ik gedurende de poeasa in kampoeng Pondok".

Als laatste aanteekening vermelden wij: „in dat jaar (nl. 1169), jaar wau, nam ik les te Paoeh Kota Tangah bij Toeankoe di Sawah Lawas", waaruit blijkt dat toen evenals nu bekende leermeesters niet met hunnen naam of galar werden genoemd. Immers ook thans spreekt men van den toeankoe van Alahan Pandjang, den Sjech van Goegoek, den alim van Alang Lawas e. d.

Na een paar bladzijden gevuld met spraakkunstige aanteekeningen volgen weder enkele particuliere notities, b.v. over een moord op twee lieden door menschen van Soengaj Mamba in 1174, jaar ze, in de elfde maand; over een tocht in 1180 (= 1766/67 A. D.) van een katib, een imam en een malim naar de bovenlanden (met welke bedoelingen deze drie mannen van den godsdienst, welker titels ook thans als organiek bijeen behoorend geacht worden, „naar boven" gingen, laat zich wel eenigszins vermoeden); over den terugkeer uit Java van den panglima van Padang in 1170, en over een bezoek in datzelfde jaar van den Orangkajo Besar bij den Toeankoe Radja genaamd راج كچيڠ.

Eene aanteekening moge nog medegedeeld worden, nl. uit 1174, jaar ze, in welk jaar de panglima van Padang een groot hanengevecht liet houden, en een zekere toean een huis bouwde. De naam van dien toean, hier aangeduid als تڤ تسيچ, zoude wellicht uit de bekende werken over onze vestiging ter Sumatra's Westkust wel te identificeeren zijn; in verband met dit opstel echter is het vaststellen van dien naam van geheel ondergeschikt belang.

Daarna volgt eene verhandeling van 192 bladzijden (13 regels van 11 c.M.) en wel de commentaar of beter glosse, van zekeren Ibrâhîm Ibn al-Marḥoêm al-Molla Maḥmoêd al-Sampâni op eenen commentaar op het bekende werkje van 'Abdoelkâhir Ibn 'Abdoerraḥmân al-Djoerdjâni over Arabische spraakkunst, getiteld *Al-'Awâmil fi'l-naḥoe.*

Op dit werkje, „centum regentes" zooals een van de uitgevers ervan, Erpenius, het betitelde, zijn tal van commentaren gemaakt; die waarop onze auteur zijne glosse maakte (daarbij tevens andere commentaren behandelende) heet *Tarkîb al-'awâmil,* welke ik in de weinige mij ten dienste staande catalogi niet aantrof. De woorden van dien commentaar zijn met rooden inkt geschreven, het begin er van luidt aldus:

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام علي رسوله محمد واله اجمعين
اما بعد فان العوامل في النحو علي ما الفه الشيخ الامام عبدالقاهر الجرجاني مائة عامل لفظية ومعنوية

De supracommentaar op deze weinige woorden beslaat 22 pagina's; uitvoeriger uitleg kan men zich nauwelijks denken. De auteur is blijkbaar afkomstig uit Sampan, ongeveer vijf paal van Priaman verwijderd, en heeft waarschijnlijk zijne te Mekka gemaakte aanteekeningen tot een dictaat voor zijne leerlingen omgewerkt. De naam dien hij aan zijn werk heeft gegeven, nl. *Zoebdat al-dalā'il bisjarḥ al-'âwâmil* is door mij elders niet aangetroffen. Het begin luidt:

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي جعل النحو في الكلام كالمليح في الطعام والصلاة والسلام علي سيدنا محمد المبعوث من افصح اجر اثيم الانام وعلي اله وصحبه نجوم الاهتداء ومصابيح الظلام وبعد فهذا ما يتعلق بتركيب العوامل وغيره الفقير الي ربه الصمداني ابراهيم ابن المرحوم الملا محمود السامغاني بلغهما الله تعالي في الدارين غاية الامل والاماني تسهيلا للمبتدي طالبا منه الدعا راغبا للثواب يوم القيامة وسميته الخ

De ontzaglijk uitvoerige glosse is hoofdzakelijk grammatisch; als bewijs der breedsprakigheid, tevens als „Textprobe", moge thans volgen hetgeen over het woord Allah wordt gezegd:

علم علي الذات الواجب الوجود المستجمع لجميع صفات الكمال المنزه عن جميع النقائص والذوال واختلف في انه جامد او مشتق عربي او عجمي والاصح انه عربي ومشتق قيل من اله اذا تحير لتحير الخلق في كنه ذاته او من الهت الي فلان اي سكنت اليه لان القلوب تطمئن بذكره والارواح يسكن الي معرفته او من اله اذا فزع من امر نزل عليه او من الهه غيره اجاره اذ العابد يفزع اليه وهو يجي حقيقة او من اله الفصيل اذا اولع بامه اذا العباد مولعون بالتضرع اليه في الشدائد او من وله اذا تحير وتخبط عقله قيل كان اصله ولاة قلبت الواو همزة لاشتغال الكسرة عليها وياء بان جمعه علي الهه دون اونهه وقيل انه وقيل لاه مصدر لاه يليه ليها ولاها اذ احتجب وارتفع لانه تعلي محجوب عن ادراك الابصار ومرتفع علي كل شي والاصح انه مشتق من اله الهة والوهة بمعني ومنه تعبدنا له واساله اي تعبد واستعبد وعلي القول بوجود الهمزة فيه حذفة وعوض عنها الالف واللام فصار الله

Een groot aantal bladzijden is door insecten bijna geheel uitgevreten, waardoor zeer vele regels onleesbaar zijn geworden; bij de minste aanraking valt het papier (een soort Chineesch papier) uiteen.

Even uitvoerig als de rest is ook het slot,, waarin gehandeld wordt over den nominativus waarin het woord *âmil* aan het einde van den tekst staat, nl.

والجملة في محل الرفع بانه خبر المبتداء فيرتفع المضارع بوقوعه موقع الاسم سواء كان ذلك الاسم مسندا كالمثل المذكور او مسند اليه ليضرب زيدا فنضرب زيدا واقع موقع زيد وهو الاسم هو مذهب البصريين وما اليه المصنف واختار ابن مالك قول الكوفيين من ان الرفع التجرد وهو الصحيح ودليله مذكور في المطولات ان قيل ان التجرد امر عدمي والرفع وجودي ولا يصح ان يكون العدم علة للوجودي فالجواب عنه بعدم التسليم اي لا تسليم ان التجريد من الناصب والجازم عدمي فلا يلزم المحذور المذ كور وما ذكرنا من ان الفاعل المعنوي اثنان هو ما مشير عليه سيبويه ولما ما اختاره الاخفش فثلاثة العامل في المبتداء والخبر والفعل المضارع والصفة فان العامل في الصفة في قولنا جاءنا الرجل الكريم ورايت الرجل الكريم ومررت بالرجل الكريم عنده كونه صفة المرفوع او المنصوب او المجرور وهو امر معنوي ومال هذا المذهب ابو علي الفارس

Het slot van den eigenlijken tekst is:

هذا اخر ما تيسر لي في شرح العوامل عاملني الله الكريم البر الرحيم بلطفه الخفي والجلي وبلغني وجميع اخواني الي المقام العلي والمقعد البهي بالنبي الابطحي والسيد القرشي والامام المكي المدني صلي الله عليه وعلي اله واصحابه ما فضل العربي علي العجمي وارجو من الله سبحانه وتعالي ان ينفع به الطالبين وان يحشرني واياهم في زمرة العلماء العاملين مع النبيين والصديقين والشهداء والصالحين وحسن اولئك رفيقا

De datum achteraan betreft het voltooien van het geschrift, niet het beëindigen eener copie; er staat: wa kad waka‘ al-firâgh min ta’lîfihi fî moentaṣaf sjahr Dzoê ’l-ḥidjdjah fî jaum al-arba‘ fî waḳt al-ḍoeḥā fî sanat al-dâl achir achir tahoen dal achir koerang doea hari akan mandjalang tahoen alîf wa kâna hidjrah nabî fî zamân dzalika alf sanah wa mi’ah wasab‘ôen sanah. Dit mengsel van Arabisch en Maleisch beduidt dat het werk beëindigd is op den twee na den laatsten dag van het jaar dal-achir, op het laatst van dat jaar, twee dagen vóór het jaar alif, Woensdagmorgen 1170 A. H. (= 13 September 1757 A. D.).

Schijnbaar is het woord: fî moentaṣaf (= in het midden) der maand hiermede in strijd, doch de verklaring is dat de maandnaam Radjab achter sjahr is doorgeschrapt, maar moentaṣaf abusievelijk is blijven staan.

Ook de naam van den copiïst is vermeld, nl. Angkoe Tabaro (nl. كترڠن سورة انكو تبارو انيله) van wien verder niets bekend is.

Onderaan staat nog dat op genoemden datum Sjahroeddîn negen jaar oud was; deze Sjahroeddîn, blijkbaar een zoon van den aanteekenaar, komt met zijn leeftijd in bijna alle notities voor.

Het tweede boekje bevat behalve de boven behandelde salasilah van den heilige de volgende stukken:

Na eene bladzijde waarop de aanvang van eene overlevering (in het Maleisch) van de uithuwelijking van Adam, en eene notitie van 12 Sja‘bân 1261 over de geboorte van een kind in de soerau van Tambaro geschreven staan, volgt eene lange verhandeling over het huwelijksrecht, uit gezaghebbende Arabische werken als de *Minhâdj al-ṭâlibîn*, de commentaren van Al-Maḥallî en Al-Bakrî, den *Fatḥ al-Wahhâb* bewerkt, en in verband gebracht met traditie, bewijzen uit den koeran en den consensus van lieden uit Mekka, Madinah, Turkijë *(isi Roêm)*, Britsch-Indië (¹) en Egypte tot Atjeh toe, allen Sjafi‘ieten. De vertaler is, „malim hitam” orang Rawi, d. i. iemand uit Rau, in het Noorden der Padangsche Bovenlanden, genaamd Pakih ‘Abdoelwahhâb.

Na de basmalah en de hamdalah luidt de inleiding als volgt:

اما بعد اداڤون كمدين درايت مك اني سوات كتاب ڤد مپتاكن حكم نكاح دان مڠتهوي يڠ هارس
دامن نكاح دان تياد هارس نكاح دان مڠتهوي يڠ هارس اكن ولي دان مڠتهوي ولي مجبر دان تياد مجبر دان
مڠتهوي كفو دان تياد كفو دان مپتاكن صح طلاق دان تياد صح طلاق دان مڠتهوي ڤرمڤوان برعدة دان استبراء
دان مڠتهوي نفقة ڤرمڤوان دان نفقة انق چوچو دان نفقة ايبو باڤ مك كڤندقكن كتاب اني درڤد كتاب
يڠ بسر٢ برنام منهاج دان منهاج القوي دان شهبه دان محلي دان بكري دان فتح الوهاب دان موافقة ايس
مكة دان مدينة دان ايس روم دان تكري حجرات دان مصير داتڠ كاجه سكل قوم شافعي دان امة محمد
برڠسياڤ تياد ماو مڠيكتدي مك يائت كلور درڤد امة محمد دان مذهب شافعي لاڬي تياد صح نكاحڽ مك
دڤندقكن اوله معلم هيتم اورڠ راوي برنام فقيه عبد الوهاب درڤد بهاس عراب كڤد بهاس جاوي سڤاي سڬر
ماسق كڤد هات اورڠ بيار براجر دڠن كارنى الله تعالى دان امڤونڽ

De behandeling der bepalingen van het huwelijk levert uit den aard der zaak geen nieuws. Alleen is het aan den ṭalâḳ, en de voorwaarden waarvan deze soort van verbreking des huwelijks afhankelijk gesteld kan worden, gewijde gedeelte uitvoeriger dan gewoonlijk in kleine verhandelingen over den nikâḥ het geval is.

Deze tekst wordt gevolgd door twee notities, eene uit Al-Kaljoêbî’s glosse op den com-

(¹) Als تكري حجرات geen verschrijving is voor حضرالموت beteekent het: ’t land der hadjrat’s, d. i. der „klinganeesche” geleerden, dus Hindoestan. Toean hadjrat is hier een bekende titel (= حضرة).

mentaar van Al-Mahallî op den Minhâdj van Al-Nawâwî, en eene uit Al-Bâdjoerî's glosse op Ibn Kâsim's commentaar op Aboe Sjoedjâ's compendium *Ghâjat al-ichtisâr*. Daarna volgen enkele aanhalingen uit eene ongenoemde hâsjijah (glosse), een stukje uit den *Takrîb al-Intifâ'* en eene casuspositie van den Sjajch al-islâm over het al of niet voorgaan van koeranreciet aan de begrafenis.

Over de hier genoemde boeken — den *Takrîb al-Intifâ'* kan ik op dit oogenblik niet nader identificeeren — valt niets te zeggen van eenig belang voor de karakteriseering van de Maleische verhandeling. Slechts verdient de naam Bakri vermelding; daarmede wordt Sajjid Aboe Bakr Sjattâ bedoeld, die niet lang geleden eene uitvoerige toelichting geschreven heeft op den *Fath al-moe'în*, al-Malajbârîs commentaar op zijn eigen *Koerrat al-'ajn*. Hieruit blijkt de geringe ouderdom der verhandeling en van het geheele handschrift. (Zie Th. W. Juynbol, Handleiding tot de kennis van de Mohammedaansche Wet, bl. 366, waar C. Snouck Hurgronje's *Mekka* II. 253, 259—260 aangehaald wordt).

In Minhâdj al-Kawî, gis ik den Minhâdj al-Kawîm, Al-'Askalânî's commentaar op 'Abdallah al-Hadrâmî's *Moechtasar Bâ Fadl*, waarvan ook in de boekerij van het Bataviaasch Genootschap exemplaren aanwezig zijn. (Zie Supplement-Catalogue Arabic Mss, n°s. 472—476).

Hiermede is het godsdienstige deel van het boekje beëindigd, en vangen geheel andere zaken aan.

Vooreerst eene notitie van de geboorte van een kind (het oogenblik van zijne verhuizing uit den buik der moeder naar de wereld), en wel op den 15^en^ Safar — juist de groote dag! — voor welke gelegenheid de vader door lieden naar de soeran werd genood om het kind te zien, waarna hij ijlings naar huis terugkeerde.

Voorts eene aanteekening over geleende sommen, in Padangsche realen, aan zekeren Pakih Randah, zekeren Radja Alam en eenen Pandita Soeltan, en aan enkele andere lieden, o.a. eenen orangkajo van Bangsa, die een uit niet minder dan vier termen bestaanden galar droeg.

Dan volgt een „bâb" over weêrvoorspellingen (bab pada manjatakan tanda angin akan toeroen), benevens een „fasal" over den invloed van de maan op het weêr.

Daarna vraagt de aandacht: het nationale boek der Minangkabauers, nl. de Tambo Radjo, de legendaire geschiedenis van het land, van Iskandar Dzôe'l-karnajn af tot de groote wetgevers Kjahi Katoemanggoengan en Datoek Papatih Sabatang toe. Evenals andere handschriften van deze materie (zie de catalogi der Bataviasche, Haagsche en Leidsche verzamelingen) opent ook di MS. met eene korte Arabische, in het Maleisch vertaalde inleiding; iets bijzonders is in den tekst niet aan te treffen, evenmin als in het daarop volgende gedeelte over de indeeling der Adat en de adatspreuken, en de eigenlijke oendang oendang naar de traditioneele verdeeling, hetwelk als altijd wordt besloten door een hoofdstuk over het verstand en de menschelijke natuur. Eene hoogdravende lofrede op den allergrootsten van alle sultans, den heer van Sumatra, den eigenaar van het land der andalas-boomen, nl. Iskandar Dzôe'l-karnajn, en een paar bladzijden met een model voor een stijlvollen brief gaan vooraf aan een gedeelte dat in het Minangkabausche land *paha* wordt genoemd, wat eene verbastering is van het Arabische *fâl*, d. i. de goede en kwade voorteekens.

Deze verzameling van bona et mala omina is verdeeld in de volgende hoofdstukken:

het geluk- en ongeluk aanbrengende bij runderen;
de gelukkige teekenen bij karbouwen;
het geluk- en ongeluk aanbrengende bij katten;
de gelukkige teekenen bij honden;
de gelukkige teekenen bij kippen;
over afwering van onheil uit huis, kampoeng, doesoen of nagari;

de beteekenis van een hoofddoek door muizen aangetast;
de goede oogenblikken voor het scheuren van goed voor kleedingstukken;
weêrvoorspellingen;
de gelukkige teekenen bij duiven;
de ongunstige teekenen bij duiven;
het afwenden van allerlei ongeluk in het leven;
de teekenen der vrouwen;
over droomuitlegging.

Daarna volgt eene Arabische verhandeling van 12 bladzijden over het *tatafâoel*, d. i. het zich bedienen van uitleggingen omtrent goede en kwade voorteekenen, en de waarde daarvan, waarbij eene kleine paragraaf over ongunstige tijden van den dag zich aansluit.

Wat daarop volgt is eene Maleische zoogenaamde kitab over de gelukkige en onheilbrengende kenteekenen in verschillende jaren; de omvang dezer handleiding is tien pagina's.

De volgende twaalf bladzijden zijn ingenomen door een Arabischen tekst, en wel het verhaal van de goede lessen des Profeets aan zijnen schoonzoon 'Ali, van welk verhaal Maleische versies bestaan, waarover men zie hetgeen is medegedeeld in den Catalogus der Maleische handschriften van het Bataviaasch Genootschap onder n[os]. CCLVIII en CCLIX. Het aanwezig zijn van exemplaren van dezen tekst in verzamelingen van Arabische handschriften kan ik bij gebrek aan materiaal niet vaststellen.

De verhandeling opent met de verzekering van de geloofwaardigheid der medegedeelde overlevering, waarvan wordt gezegd dat hare geloovers *moe'min hakk*, en de niet geloovenden aan haren inhoud *moe'min zendik* zijn. Alle lessen aan 'Ali vangen aan met jâ 'Ali; hare inhoud en strekking zijn van religieus-etischen aard. Het slot vermeldt het sterven van den Profeet nadat hij deze vermaningen beëindigd had; deze paraenese toch werd gegeven op een Vrijdag, den volgenden Maandag stierf hij, en des Donderdags werd hij begraven. Het eigenlijke besluit is:

Abôe Bakr heeft gezegd: „die de laatste vermaning des Profeets niet gelooft, diens geloof is ijdel geworden, en hem, wiens geloof ijdel geworden is, wacht het hellevuur". 'Ali de zoon van Abôe Tâlib heeft gezegd: „die de laatste vermaning des Profeets niet gelooft, diens woonplaats is de hel". 'Oemar heeft gezegd: „die de laatste vermaning des Profeets niet gelooft, en dan goede werken verricht, dien bindt Allah met de ketenen der beproeving gedurende veertig jaren". 'Oethmân heeft gezegd: „die goede werken heeft gedaan in vertrouwen op de laatste vermaning des Profeets, en haar dan niet meer gelooft, die blijft in het hellevuur eeuwiglijk".

Eene bladzijde met vermelding der goede tijden voor huwelijkssluiting is de laatste van het boekje.

Naar de gewoonte der Maleiers zijn op het schutblad en in den kaft twee notities aangebracht, die, op zich zelve onbelangrijk, voor ons een terminus a quo ten aanzien der bepaling van den ouderdom van dit handschrift opleveren. De eene vermeldt de geboorte van een kind in 1254, den 17[en] Rabi' al-achir, in de soerau van Tambaro, op een Woensdag, toen men voor een grooten maulid op het veld vergaderd was. Daaronder staat de vermelding van den dood van een kind op Woensdag 16 Moeharram 1257. De andere, uit het jaar 1256, Vrijdag, drie dagen vóór het einde der maand Radjab, betreft eene familiequaestie met wakil en getuigen.

De ouderdom van dit handschrift is dus in geen geval meer dan 75 jaren. Tot deze conclusie zoude men komen indien men slechts bovenstaande aanteekeningen had; evenwel zij betreft den ouderdom van schutblad en kaft die inderdaad ouder zijn dan het eigenlijke manuscript, dat niet alleen naar papier en schrift te oordeelen jonger is, maar ook volgens

de interne evidentie van het noemen van den grooten leeraar Al-Bakri (die tijdens Dr. C. Snouck Hurgronje in Mekka vertoefde, dat is in 1884/85, „in der Mittagshöhe des Lebens" stond, zie *Mekka, II*, blz. 253) slechts eenige decenniën tellen kan.

De keten der kalipah's aan het slot der salasilah geeft hetzelfde resultaat. Na den heilige, die zooals gezegd werd in 1116 stierf (15 Safar = 19/20 Juni 1704 A. D.) worden zeven opvolgers genoemd; indien het manuscript nog geen halve eeuw oud is, zoude de tijdsduur van die reeks van kalipah's, immers 1704 tot ± 1865, geenszins onwaarschijnlijk lang zijn. Naar alle waarschijnlijkheid is het handschrift zelf — niet de omslag met zijne aanteekeningen, gelijk boven vermeld — niet ouder dan veertig jaren. De niet verbleekte inkt, en het betrekkelijk moderne papier wijzen op een dergelijken ouderdom.

Als bijlage volgt thans de tekst der salasilah met enkele noten.

فصل ڤد مپتاکن سلسیله٢ تون شیخ عبد الرؤف تتکال مڠنتت علم کڤد شیخ عبد القشاسي (١) الحمد
لله والصلاة والسلام على رسول الله صلى الله علیه وسلم اما بعد اداڤون کمدین درڤد ایت مک انیله خبر شیخ
عبد الرؤف اورڠ نݢري سمکري ابن علي فنصوري تتکال مڠنتت علم ککڠري مدینه کڤد تونکو شیخ احمد
القشاسي ببراڤ لام ماس بلیو دسانن سمڤي سمبیلن بلس تاهن اداڤون ني دکاجي دساين سورة البقرة اداڤون
کرجا بلیو هابس تاهن برݢنت تاهن کبال انت ڤتڠ دان ڤاکي مندوکڠ٢ ݢورو بلیو تونکو احمد القشاسي در
اتس روم هڠݢ کاک جنجڠ سورو کداڠ یعني مسجد تمڤت اورڠ مڠنتت علم دمکینله کرجا بلیو برباليق ڤولڠ
بدوکڠ ڤول سنتیاس برباليق ڤول کبال انت لال برکات تونکو احمد القشاسي کڤد شیخ عبد الرؤف بربالقله اڠکو
ڤولڠ کتانه جاوي اسلمکنله اورڠ تانه جاوي لال مڠاڤس شیخ عبد الرؤف کارن علم بلم ببراڤ لاݢ مڠاڤس
سنتیاس دالم ماس ایت بولن باݢیک هاري ڤون باݢیک کلورله اورڠ مدینه برهمڤون ککڠري مکه ممنت ایذنله
شیخ عبد الرؤف کڤد ݢورو تیاد بوله اذن هندق ڤاي ککڠري مکه جادي مڠاڤس ڤول شیخ عبد الرؤف برکات
ڤول ݢورو اڤ ڤول دتاڠسکن لبه ڤول مکه ڤد قبور نبي محمد ص جادیله سنائڠ (٢) دالم هات جدیله شیخ
احمد القشاسي مپوره مڠجاڤوة سکلین کتاب دي شیخ عبد الرؤف کسورو کادڠ جادي دباون دي شیخ عبد
الرؤف کسورو کچیل جادي مڠاجي سام سؤرڠ داجرکن دي شیخ احمد القشاسي سکلین کتاب داشارتکن کڤد
شیخ عبد الرؤف جادي سمڤن (٣) مله سمبان دي شیخ عبد الرؤف جادي دهنترکن کتاب سمبان کسورو کادڠ
هاري ڤاکي هندق ڤول مڠاجي شیخ عبد الرؤف کسورو کادڠ جادي بدوکڠ شیخ احمد القشاسي تیب دهلمن
سورو دسورهن مڠیڠداهله دي شیخ احمد القشاسي شیخ عبد الرؤف کاتس لاڠت جادي بندارڠله سمهان لال
کالوح محفوظ لال‌له احمد القشاسي کاتس سورو کادڠ شیخ عبد الرؤف ڤاي کبال انت لال برکات شیخ احمد
القشاسي هي عبد الرؤف بیلڠ٢ جو انت کیت دالم ایت ارتین تتکال کبال انت مڠچاليق ڤول شیخ عبد
الرؤف کاتس لاڠت سڤرة دمکین ایت ڤول کمدین برباليق ڤولڠ برتاڤله احمد القشاسي کڤد شیخ عبد الرؤف
اڤ٢ مکانن ني لبه دالم نݢري اڠکو مک منجوب عبد الرؤف دورين يڠ لبه دالم تانه جاوي یا تونکو مک
مپورهله شیخ احمد القشاسي کڤد شیخ عبد الرؤف مڠجاڤوة دورين ایت مک دبریکن بلیو سایڠ سبوه باکس
بلاير سبنتر جادي کمبل تباوا بوه دورين کمدین در ایت مک برکهندق جو شیخ عبد الرؤف هنداق ڤراڬي کمکه
جادي برسوره دڠ شیخ احمد القشاسي ڤاي تاراء کبول نݢري مصیر کدالم ݢوه بات ڤاییله بلیو سمڤیله دوبلس

---

(1) Lees: احمد القشاسي. (2) Lees: سائڠ (3) lees: دسمڤن.

بولن تاراء تياد هوجن سلام بليو تاراء ايت كلوه كاسهله اورڠ نݢري مصير تياد بوليه مانتقب توڠ له اكن هابس مات سكلين بناتڠ دالم نݢري مصير كمدين داتڠله ممڤي كڤد راج مصير ادا اورڠ سيق، دهول نݢري مصير اين دالم ݢوه بات جكلو هين كسين بوليه ڤنت ان شاء الله مكڽ مپورهله راج منجاڤوة اورڠ سيق ايت كدالم ݢوه بات ايت دسارو بليو تياد منجوب سمڤي سكال دوكال منجاڤوة نه سمڤي سڤوله كال تياد جو تباو مكڽ راڤتله اورڠ نݢري مصير سكلين شيخ٢ لكلاكڽ براراق جن ذكير دان تسبيح سرة صلوة ذكر الله مكڽ ترباوله بليو لال كرومه راج مكڽ اقورله راج مصير سرة جكلو بوله ڤنت كام٢ بري امس تونكو سڤڤكي تاكاء جكلو منݢر كام تيادله كام بتوهن داللة دان تياد كام بڤڤبولو نبي مكڽ دكلوركنله ايس نݢري سكلين سرة بناتڠ كتڤه ڤادڠ مكڽ سمبهيڤله شيخ عبد الرؤف ستله تكبير بليو ݢورهڤون بدنتڠ٢ هوجن ڤون رونته سڤرة باتڠ كرمبل مكڽ هابسله لاري اورڠ نن بايق ڤولڠ سڤرة لاوة دالم نݢري ايت دسمڤرتكن جو سمبيڠ جو خبطبه (1) مكڽ دسڤسڠ اورڠله بليو تياد باسه سديكت جو مكڽ دتمبون اورڠ امس سڤڤكي تاكاء دهديكنله كڤد بليو دكات شيخ عبد الرؤف كڤد اورڠ مصير تيدق همب اكن ممباو امس سميڠ جو هان سبوه ڤتاره همب جكلو اكن ڤاي نايكڽ حج اورڠ يڠ ڤاي نايكڽ حج صدقهكنله سبوة (2) لاكڽ ڤتاره همب جكلو كماري اورڠ تانه جاوي ساڤ دان سياسة ايتوله ڤتاره همب كارن همب اورڠ تانه جاوي كمدين كمباليله شيخ عبد الرؤف كنݢري مدينه مكڽ برتاڤله شيخ احمد القشاسي لاي كه بوله ڤنت اڠكو هي عبد ارؤف مكڽ منجوب عبد الرؤف ياتونكو ان شاء الله كارن له طاعت اورڠ مصير سمهان دهمڤتكنله اوله شيخ احمد القشاسي سݢل اورڠ تانه بسر سكليڤن ممكڠ سريعة نبي محمد دان اورڠ مكه مدينه مصير دان كوڤه دان اورڠ روم دان اورڠ چين سمهان اورڠ تانه سبله تياد تربيڠ تݢرين كنݢري مدينه سكلين نن مڤيكه (3) اڠم نبي محمد مڤاجرله شيخ عبد الرؤف سقدر ماسن جادي بڤيلهكنله دي شيخ احمد القشاسي سكلين كتاب يڠ لبه اكن دباو شيخ عبد الرؤف كباره (4) اڠن جاد برڤتارهله شيخ احمد القشاسي كڤد عبد الرؤف جكلو سمڤي اڠكو كنݢري اچس داتڠ اورڠ بليم اورڠ نن بليم دباو كتاب سورڠ٢ اورڠ اولڤكن ياٴيت شيخ برهان الدين اكن ديباري كتاب جكلو هندق ڤاي نايكڽ حج كامكه جاڠن دبري ڤاي شيخ برهان الدين دسانڠله علم نن اكن دڤوتسكن تمڤهكنله دساني علم سمهان كاكين تڤݢي در بوم يعني جڤكت (5) مرتبتن تڤݢي دليهكن توهن لاكڽ بڤسان نمان برهان الدين اورڠ اولڤكن سوده ممكڠ ڤتاره شيخ عبد الرؤف درڤد كورون شيخ احمد القشاسي مكڽ بتورنله شيخ عبد الرؤف كنݢري سڤكوي اورڠ سڤكوي بلوم اسلام مكڽ كمباليله شيخ عبد الرؤف ادڤون شيخ برهان الدين سڤرة لاكو شيخ عبد الرؤف ڤول تتكال دنݢري مدينه كڤد شيخ احمد القشاسي مكڽ دتڤكوي سودوب مسجد نن امڤت سودوب اورڠ نن بليم نن برامڤت ديم دالم مسجد امڤت سودوب شيخ برهان الدين مندوكڠ شيخ عبد الرؤف دروم كسورو هڠكڽ هلامن ڤاي ڤول كبال ترانق شيخ عبد الرؤف ادڤون نن دكاجي اوليه شيخ برهان الدين سورة الفاتحة تياد براساء سقدر لمان ظهر جو كرامة شيخ عبد ارؤف اسلامله اورڠ سڤكوي براكه كرامة بليو سلام بليو دالم نݢري اچس ادڤون شيخ برهان الدين سلام دنݢري اچس مڤالي٢ تابن بكوليلڠ مسجد شيخ عبد الرؤف لال بليو چوب سݢل اورڠ سورو اوليه شيخ عبد الرؤف بليو چمڤادكن كڤوران بليو كدالم چيرت نن بايق منجادي بليو سوره سلم كڤد سݢل اورڠ سورو تياد ماو اورڠ سورو مڤلم منجدي بليو سوره شيخ برهان الدين لال بليو سلم اوليه شيخ برهان الدين كڤوران ايت لام بكلمان سمڤي بليو تيݢڽ ڤوله تاهن لام ديم داچس بسوره تارڤ دڠ شيخ عبد الرؤف شيخ برهان الدين كاهول نݢري اچس دوبلس بولن مكڽ

(1) Lees: خطبه (2) lees: سبوه (3) lees: مڤيكت (4) lees: كباوه (5) lees: ڤڤكت.

كمباليله ماسق نݢري اچس مک دسوره چاڤتله كتاب ني بايق دياتس مسجد دباو كاتس سورو كچيل مک
دكاچي له كتاب اين بايق ايت سبارس٢ شيخ برهان الدين مک دسمڤن ماسق كمبلي لال دباليقكن كمسجد مک
نايكله شيخ عبد الرؤف ديدوقڠ اوليه شيخ برهان الدين مک نايكله شيخ برهان الدين سرة شيخ عبد الرؤف
دسوره دودق شيخ برهان الدين دكيري شيخ عبد الرؤف مک مڠاجي اورڠ دالم مسجد مک برتڤاله شيخ عبد
الرؤف كڤد اورڠ ني برمڤت سرة اورڠ ني بايق تياد تهارسي (١) تان بليو مڠادب بليو شيخ برهان الدين تياد
ڤيكر لاي له معلوم سكلين كتاب يڠ دتسلمكن اوليه شيخ عبد الرؤف سكلين كتاب يڠ لبه٢ كڤد شيخ برهان الدين
اورڠ اچس اهل القران دان اهل اصول ساج هان لاي تياد تڠݢل كتاب مليڠكن شيخ برهان الدين جادي خليفه
شيخ عبد الرؤف سكلين كتاب تباو اوليه شيخ برهان الدين سرة ني برامڤت تحقيق تڠݢل دشيخ برهان الدين
جادي دجوب اوليه شيخ عبد الرؤف شيخ برهان الدين دسورة (٢) برجالن ساڤنجڠ كوت دبلاكڠ ايت ڤراک
شيخ عبد الرؤف كسوبارڠ اير كادڠ هابس اورڠ بليو باوا سمهان كسوبارڠ بليو بتيڠݢل كات جكلو داتڠ شيخ برهان
الدين سورة (٣) تورتي اک كسوبارڠ كمدين داتڠ شيخ برهان الدين دسمڤيكن اورڠ كات شيخ عبد الرؤف بليو ڤراک
برجالن دياتس اير مک بركات شيخ عبد الرؤف كڤد شيخ برهان الدين بتاڤ اڠكو لال داير ݢادڠ كات شيخ
برهان الدين ساي برجالن كاک ساج كات بليو ادڤون شيخ برهان الدين تڠݢال داچس دجوب اوليه شيخ عبد
الرؤف بباو ڤولڠ ماونيكن انق بليو بدوا ڤرمڤون سبب ايت برݢرق٢ شهوات بليو جادي بليو تاڤوڠ شهوات
بليو داڠن بات جادي مات بليو سبنتر سبب ايتوله تياد بليو بڤوت ان شاء الله تعالى سبب بليو يقين ايت
جادي اورڠ اولقكن بدوا كدو اورڠ تياد بڤوت جادي برنذر كڤد بليو براكة نذر ايت جادي دو اورڠ لكلاک ني
توه برنام شيخ جلال الدين ني سؤرڠ برنام عبد الرحمن جادي دبريكن كدون اوله ايب باڤن كڤد بليو ادڤون
كظاهران كرامة بليو تياد ترحساب مک كمبليله شيخ برهان الدين ككڤري اولقكن مک برلايرله بليو مک برلابه
بليو دڤولو دالم لاوت مک موقفة له اورڠ دالم نݢري اولقكن مک دڤربوتله ناسي كونت كولي هايم دچاک مكانن
ايت ستله دباو سكلين هيداڠن بارڠ ني ادا مكنله بليو ترساله دي ݢيڠݢي لاؤ هايم ايت بليو مڠاڠو اڤله سروڤمن
لاوة دالم هارڠ بليو٢ مڠتاكن معف هايم ايت كارن هايم باچكو ساج كمدين دي باوا بليو كدارة بليو سوره همڤتكنله
كانق٢ اموهله اورڠ اولقكن له سمڤي كدارة دهنترله سكلين كانق٢ كڤد بليو٢ اجريله مڠاج سمبارڠداڠ كنديق باكي
دباو بكس بليو سمبارڠداڠ مڠجيت دباو باكي بكس بليو٢ تياد راجن مكنله دي اواء كات بليوله اكن ببالق ڤولڠ
ايب باڤن سؤرڠ٢ بليو بڤتاره اڤ٢ تياد ايلق جين (٤) انق هتيكن (٥) موله ايتوله ڤتاره بليو امهله اورڠ اولقكن
جادي اسلامله اورڠ اولقكن مک بربوة سوروله شيخ برهان الدين دي اولقكن دتنجڠ ميدان نمان تمڤت سراتس
بايق سورو كمدين برڤيكرله توڠكو ني برمڤت دالم هات كيت بلم اسلام لاي٢ كڤر جوا كيت٢ مڤولڠ كڤد نݢري
اچس مک لال اورڠ ني برامڤت ايت تيب دي اچس اڤ كات شيخ عبد الرؤف كتابله هابس كاولقكن
كڤد شيخ برهان الدين تياد همب مڠاجر لاي تياد كتاب تڠݢل دهمب لاي جاديله بربالق اورڠ ني برامڤت
ايت جاديله بكور كڤد شيخ برهان الدين كمدين مک بربالقله اورڠ ني برامڤت در اولقكن كڤد نݢري سسؤرڠ٢
ادڤون منجاوة خليفه شيخ برهان الدين شيخ عبد الرحمن دان ني منجاوة شيخ عبد الرحمن شيخ خير الدين

(1) Lees: تهروسي = tahoeroesi. (2) lees: دسوره (3) lees: سوره (4) lees: جان. (5) lees: هنتيكن.

شيخ جلال الدين نن منجاوة شيخ جلال الدين شيخ ادريس نن منجاوة شيخ ادريس شيخ عبد المحسين نن منجاوة شيخ عبد المحسين شيخ حبيب الله نن منجاوة شيخ حبيب الله شيخ سلطان الكساءي نن منجاوة شيخ سلطان الكساءي ڤقير يڠ ضعيف اني ادان *

Sum.-Westkust, Febr. 1914.

DE SOERAU-BOEKEN.

Degeen die in Java wel eens pesantrèn's bezocht, en kon opmerken hoe honderden knapen daar samenwonen, dat daar eene regeling is van onderhoud der erven, toerbeurten van wacht- en andere diensten, en dat zelfs jeugdige leerlingen groote stukken van wetboeken en spraakkunsten mèt de Javaansche vertaling van buiten kenden, zal bij een bezoek aan soerau's alhier vele zaken die zeer van de pesantrèn-toestanden verschillen aantreffen. Hier toch is het samenwonen van de leerlingen, vooral in de L Koto, wel niet zeldzaam, maar het bijeenzijn in de leerschool van zóó velen als in Java komt in dit gewest niet voor.

Voorts is het van buiten kennen der leerboeken van Wet en Spraakkunst, dat vroeger niet ongewoon was, thans eene zeldzaamheid. Weliswaar zijn de pesantrèns niet altijd toonbeelden van netheid, maar het vrij binnenloopen van vrouwen met zuigelingen en het zitten praten in groepen van niet aan de lessen deelnemende mannen tijdens het onderwijs in het gebouw, wat hier gewoon is, komt ginds niet voor.

De uren van het onderwijs zijn hier meestal van 7.30—9.— (gewoonlijk spraakkunst), en van 10—11 (plichtenleer of geloofsleer), daarna de luxevakken: koranuitlegging of logica. In de eerste uren wordt ook orthodoxe mystiek gedoceerd, in de door tarikat-leeraren bestuurde soerau's, als inleiding tot de min of meer kettersche mystiek.

Niet alle leeraren geven gelegenheid tot respondeeren, maar bij allen is de methode dezelfde: eerst de lectuur van den Arabischen tekst, dan de verklaring aan de hand van commentaren en glossen in het Maleisch dat meestal een tusschending is husschen kitab-Maleisch en Minangkabausch. Hartstochtelijk aangelegde goeroe's vlechten in hun onderwijs telkens stekelige opmerkingen tegen in hun oog aanstootelijke toestanden in dit land, geestvollen halen ter verduidelijking van het behandelde sprekende voorbeelden uit de kampoeng-practijk aan, kleurloozen behandelen de materie zonder persoonlijk relief als een afgemeten programma, allen volgen de in Mekka gebruikelijke methode en vakmatige vormen.

De weinige geverseerdheid, vooral der oudere leerlingen, in uitspraak en techniek mag geenszins als maatstaf voor de innigheid hunner belijdenis gelden; allen toch die den soerautijd medemaken, zijn vóór alles met hart en ziel moslims, en zich hunne onkunde soms maar al te zeer en met leedwezen bewust.

Dat de kennis van de voornaamste titels van kitabs voor den bestuursambtenaar van belang kan zijn, leert een voorbeeld als dat, wat de in dit jaar overleden Sajjid Oesman placht te vertellen van een assistent-resident die kitabs in beslag deed nemen omdat hun inhoud staatsgevaarlik was, aangezien ze handelden over den sabil, welk woord volgens bedoelden ambtenaar gelijkwaardig was met prang sabil: de heilige oorlog tegen de ongeloovigen. Sabil echter was niets anders dan de afkorting van Sabîl al-moeḥtâdjîn (de weg der leergierigen), een leerboek der dogmatiek.

Voor vakgeleerden is het ten eenenmale overbodig de volle namen der auteurs van de meest gebruikte boeken te geven, terwijl die uitvoerigheid den mannen van de practijk slechts hinderlijk kan zijn.

Daarom volgen hier zoo kort mogelijke opgaven.

Voor de voornaamste hulpwetenschap, de spraakkunst, wordt gewoonlijk de Adjoerôêmijah, zelden de poëtische spraakleer de Alfijah, dikwijls de katr al-nidâ, met de respect. commentaren gebruikt.

Voor de plichtenleer is de Minhâdj al-tâlibîn met zijn gevolg van commentaren, vooral die van Al-Mahallî en den supercommentaar van Al-Kaljôêbî zeer gebruikelijk. Voorts de Ghâjat al-taksîr met den commentaar Fath al-Karîb, en de alom beroemde glosse daarop van Al-Bâdjôêrî, en den commentaar Al-Iknâ' van Al-Sjarbînî met de glosse van Al-Badjajramî.

Voor de geloofsleer is de Djam' al-djawâmi' van Al-Soebkî met den commentaar van Al-Mahallî een zeer geliefd leerboek, terwijl de encyclopaedie der moraaltheologie, de Ihjâ 'oelôem al-dîn van Al-Ghazâlî overal gevonden wordt.

De orthodoxe mystiek wordt behandeld uit Ibn 'Atâ-allâh's Al-Hikam, en enkele commentaren daarop, en uit den Siar al-sâlikîn. Vooral in de tarikat-soerau's is dit boek frequent. Zoodra boeken met liturgieën van Ahmad al-Koesjâsjî of de Kitâb al-insân al-kâmil worden aangetroffen, weet men met eene soerau der Sjatarijah, waar werkjes van Soelaiman al-Zoehdî gevonden met eene school der Naksibendijah te maken te hebben.

De tapesië, koranuitlegging, heeft meestal Al-Djalâlain, zelden Al-Bajdâwî tot geraadpleegde autorititeit.

Voor de logica bedient men zich van Al-Soellam en Djawhar al-Maknôen.

In de avonduren worden wel eens Maleische boeken behandeld, bv. de Sabîl al-moehtadîn van den Bandjarees Arsjad, of een bijzonder Arabisch boek als de Zawâdjir fî bajân al-kabâ'ir van Ibn Hadjar, en de geschriften van 'Abdoessamad van Palembang over mystiek.

De werkjes van Ahmad Chatib over plichten- en geloofsleer, en vooral die tegen de tarikat's vindt men in bijna alle orhtodoxe soerau's.

Weinig uit veel werd hier vermeld.

OUDE MINANGKABAUSCHE MAANDNAMEN

DOOR

Dr. Ph. S. VAN RONKEL.

De door het eerste woord van het opschrift dezer kleine verhandeling bedoelde tijdsaanduiding moet in zeer betrekkelijken zin opgevat worden. Hier geen sprake van voor-islamische naamgeving, noch van middeleeuwsche nomenclatuur gelijk in het Javaansch, evenmin van eigenaardige maandbenaming als op Nias, doch ook niet van van min of meer kunstmatige instandhouding van vroegere terminologie zooals ten onzent betreffende de vóór de invoering der Romeinsche maandnamen gebruikelijke namen en termen! Het oude is in het sedert enkele decenniën snel veranderend Minangkabausche land wegens absoluten leeftijd niet oud te noemen, slechts in relatie tot het alles nivelleerend woordgebruik der laatste jaren mag het als oud aangeduide dien naam voeren.

De rasch de overhand krijgende orthodoxie, benevens de steeds talrijker bladen leverende dagbladpers, dragen ook in dit tot voor korten tijd nog veelszins ouderwetsche land het hare bij om oude uitdrukkingen te doen verdwijnen onder alles zoo veel mogelijk uniformeerende bewoording, hoofdzakelijk naar algemeen-islamisch, d. i. Arabisch model, voor een geringer deel naar nog algemeener, i. c. Europeesch voorbeeld van spraakgebruik.

Ook de vroeger alom bekende maandnamen ontkwamen niet aan het noodwendig in onbruik geraken en onvermijdelijk verval onder den drang van de voor het erlangen der eeuwige zaligheid meer en meer als onmisbaar gevoelde rechtzinnigheid en haar spraakgewoonten, alsmede van het voor de bereiking der wereldsche voordeelen steeds krachiger begeerde modernisme in Westerschen zin en zijne systematiek ook van tijdverdeeling en aanduiding daarvan.

Wij hebben hier niet alleen het oog op nog thans in Java gebruikelijke maandnamen als soerâ voor de eerste, moeloed voor de derde of roewah voor de achtste mohammedaansche maand, namen ten minste in oorsprong Arabisch — zij 't ook dat een zeer gering deel van de velen die deze namen gebruiken zich van dien Arabischen oorsprong bewust is — maar ook op de naar inlandsche gebruiken in de bedoelde maanden gekozen benamingen, en de calendarisch eigenaardige of landbouwkundig-belangrijke eigenschappen der maanden aangevende betitelingen. De laatstgenoemde soort, zooals op Java (h)apit, longkang, lĕgĕnâ voor de elfde maand, is in het Minangkabausch nauwelijks vertegenwoordigd, des te meer echter de soort namen naar inlandsche gebruiken van eene verdwijnende periode. Oude lieden slechts kunnen daarover iets mededeelen, wat van hen vernomen werd moge strekken tot eene aanvulling van het Minangkabausche woordenboek op dit speciale gebied, waarop een kleine excurs naar populair godsdienstig gebruik wellicht niet te onpas gedaan wordt.

De *eerste* maand van het moslimsche jaar werd veelal *boelan taboei*[5] genoemd. Gelijk bekend, is dit woord het Arabische *taboet*, waarmede de symbolische doodkist van den martelaar te Karbela, Moehammad's kleinzoon, wordt aangeduid. Over de bijzondere benamingen van onderdeelen dier volgens het populaire geloof met de droevige lotgevallen der martelaren samenhangende feestviering hoop ik in een afzonderlijk opstel iets ter completeering der bestaande litteratuur te kunnen mededeelen.

De *tweede* maand heette *kaka*[5] *maoeloei*[5], oudere broeder, dus voorganger van de maulidmaand. De viering van den laatsten Woensdag dezer maand, rĕbo wĕkasan op Java, waarmede men de gevaren der van onheil zwangere maand Ṣafar meende overwonnen te hebben, was wel bekend, maar de elders aan die feestelijkheid verbondene maaltijden in de open lucht waren niet algemeen. Nog tegenwoordig noemt men (d. w. z. zekere ouderwetsche, Hindoeschgekleurde partij) die festiviteit: *ba sapa* = Ṣafar-houden. De strengeren noemen die picnics en badnemingen klingenheraesie; dat ook dit gebruik behoort tot die practijken welke de Hindoestansche invoerders van den islam hier brachten blijkt trouwens uit de beschrijving van de vermakelijkheden in Jaffur Shurreef's Qanoon-e-islam, uitgegeven door G. A. Herklots, 2nd ed. Madras 1863, bl. 149—151.

Een eigenaardige naam voor de *derde* maand was *boelan manjabi*[5].

Hoe deze benaming, die niets anders beduidt dan rijstoogst-maand, kon toegepast worden op eene door de verschillende seizoenen en landbouwtijdperken verschuivende maand is niet geheel duidelijk; een feit is het echter dat die naam met het naar beweerd werd in deze maand vallen van den padi-snit in verband gebracht wordt.

De gewone naam echter was, en is nog, *maoeloei*[5], evenals moeloet(d) in Java eene verbastering van *maulid* = geboorte, namelijk des profeets, wiens levensgeschiedenis in deze maand, waarin hij, op den 12en, geboren en gestorven zoude zijn, ook hier te lande wordt voorgelezen. Indertijd wist men nauwelijks dat het dikirren, waaraan algemeen deelgenomen werd, eene herdenking van den Godsgezant was; trouwens nu nog beteekent *maoeloei*[5], waarin een Maleische vorming met voorvoegsel *ma* gevoeld wordt, feestvieren in het algemeen, bv. in eene uitdrukking als *hambo baloen maoeloei*[5] *la'i*. Overal werd in deze maand het z.g.n. *badikië (= bĕrdikir) pandjang* gehoord. De rabana kwam niet bij deze liturgische oefening te pas wel bij het z.g.n. *baroda*. Later werd dit vervangen door den *dikië badjandji*, waarin men eene afleiding van *djandji* zag, maar dat niets anders is, zooals van zelf spreekt, dan eene verwording van Barzandji, een der bekende maulid-auteurs, evenals *sarapalanam*, gelijk in Java en elders, ontstaan is uit de twee Arabische woorden *sjarf al-anâm*. Tegenwoordig spreekt men ook van *bakasidah*, waarmede lang gerekte galmen bedoeld worden. De eigenlijke groote dag, de 12e, heet *manjongsong boelan* en *mandoeabalèh*, welk woord het vieren van den XIIen in de soerau aanduidt.

Evenzoo als de tweede maand de oudere broeder van de derde genoemd werd, heette de *vierde* de jongere broer, dus *adië*[5] *maoeloei*[5].

Van de beide djoemâdî-maanden (5e en 6e) vernam ik geen andere inheemsche benamingen.

De *zevende* had den naam *kadoeri kètè*[5], zoo genoemd omdat daarbij slechts rijst gegeten werd. Deze benaming doet ons denken aan de ook in Atjeh gebruikelijke namen met kandoeri, welk woord (om eene bekende zaak even aan te stippen) in het Perzisch tafellaken, en in Hindoestan en haar moslimsch wingewest Ned. Indië feestelijke maaltijden beteekent. De 27e is de dag van Moehammad's hemelvaart, mi'râdj, op Java mikrad of mikradan, hier *mairab* geheeten. Bij het „nabi mairab" — er werd hierbij weder aan een inlandsch woord met *ma* gevormd gedacht — werden beurtzangen gehouden met een talam als rabana. De verlichting der masigits begint onder hyper-orthodoxen drang eenigszins bui-

In tegenoverstelling met de kleine heette de *achtste* maand groote kandoeri: *kandoeri gadang*. Deze gewichtige maand had nog andere namen, te weten:

boelan manabêh. Dit woord, van *tabêh*, Maleisch *tĕbas* = kappen, duidt op het gebruik van het schoonmaken der graven in deze daartoe bij uitstek geëigende maand. Vroeger was het geheele land in deze maand vol wimpels *(marawa(l))* allerwege op de graven wapperend; overal ging men bij de graven eten, tot dat er alim's uit Mekka kwamen en zeiden dat zulks in geen kitab stond, zoodat het sedert als verboden geldt.

boelan manjiang; deze term (van *siang)* wijst op het bovenvermelde gebruik van schoonmaken of wieden der anders geregeld verwaarloosde begraafplaatsen.

boelan sarang barêh; deze naam, gebruikt van een cirkelrond rijstgebak, duidt op eene in de bedoelde periode met voorliefde genuttigde lekkernij, evenals *boelan malamang, boelan appam, boelan malimpiăng* en *boelan pondo'an*, waarmede bedoeld werd het in gebruik nemen van een tijdelijk stulpje om te *mangalamai* = het maken van *kalamai*-gebak.

boelan manjadar aroewah, de herdenking der afgestorvenen, is eene uitdrukking verwant aan den in Java geldenden naam *roewah* (Arab. *arwâh):* allergeestenmaand.

Aan de gebruiken in de laatste drie dagen van Sja'bân zijn de volgende namen ontleend:

boelan mambantaj, het slachten, wat door tien- of twaalftallen bij afspraak geschiedde, in de L. Koto (Pajakombo) soms reeds twee maanden van te voren; af en toe liet men een paar dagen vóór het einde van de maand de karbauwen vechten.

boelan mamagang. Maleisch mĕmĕgang, Jav. mĕgĕng, waarmede het waarnemen van de laatste dagen vóór de vasten aangeduid wordt, welke uitdrukking leeft o. a. in de zegswijze *pobilo oerang mamagang* d. i. wanneer is de laatste dag van de achtste maand?

boelan manamat, van *tammat* (Arab.) = beëindigen, nl. van den drukken tijd vóór den aanvang der vasten.

De *negende* maand is die der vasten *boelan poeaso*, de groote maand *boelan bĕsar*, welke Maleische naam hier dus niet als in Java de twaalfde maand aangeeft. In Solok en omstreken spreekt men, in stede van *bapoeaso*, van *basaoen*, in welk woord de eind-m, evenals in minoem-minoen e. a., tot n geworden is.

Een andere term voor *bapoeaso* is *basaha*, bv. *awa'ang lai basaha?* = vast gij? Het eten 's nachts vóór den morgenstond noemt men op zijn Arabisch *makan sahoer* en *makan nasi saha*, van waar de vorm *basaha*, en *makan para' siang*. Het eten na zonsondergang heet, evenals elders, *baboeko*, welk woord desnoods als het openen van een tempus clausum kan geduid, maar veiliger als eene vertaling van het Arabische *fatara* kan beschouwd worden. Het in deze maand gebruikelijke beurt om beurt reciteeren van den koeran wordt hier aangegeven met dezelfde Arabische benaming die elders ook in zwang is, en hier *batadaroeïh* van Ar. *tadarroes* luidt.

De groote nacht, malam salikoer of malam toedjoeh likoer op Java, is hier die vóór den 27^en^ dag, de ure waarin de malaikat op aarde nederdalen.

De laatste dag, ook van de voorgaande maand, heet *hari balimau*. Wanneer er pasverloofde paren zijn, wordt de limau door de familie der vrouw klaargemaakt en naar het huis van den bruidegom gebracht. Pas getrouwden doen het *mahanta paboekoan*, d. i. het in optocht brengen van de ontnuchteringseetwaren naar het huis des bruidegoms, welke plechtigheid te Pajakombo den 27^en^ plaats heeft. Het *balimau (kramas* in Java) geschiedt den laatsten Sja'bân ± 4 ure 's middags, en den laatsten Ramaḍân des morgens. Te Kota Gadang stonden dan vrouwen aan den rand van het dorp om allen voorbijkomenden familieleden limau te geven.

Hier en daar maakte men de lippen zwart met *badjo*, opdat een ieder kon zien dat de lippen droog waren, en men werkelijk de vasten hield.

De *tiende* maand heet naar den grooten dag *boelan hari raja*. Alom gaat men *mandjalang*, soms de geheele eerste week, de kinderen vragen knielend aan de ouders vergiffenis, de jongeren aan de ouderen, de moeri²s aan de goeroe's. Dit vergiffenis vragen wordt *bamaôh maôh* genoemd, van het Arabische *ma'âf;* men zegt daarbij *salat oerahim*, en meent veelal dat deze woorden beduiden: salat aan den Barmhartige. In werkelijkheid zijn ze niet anders dan eene verwording van de Arabische termen *ṣilatoerraḥmi* (= voortduring der vriendschap), hetwelk in Java wordt, of werd verbasterd, tot *ṣirat oeraḥmi*, gelijk op keurig in goudinkt gedrukte gelukwenschkaarten wel eens in Javaansche letters getypografeerd wordt.

De predikatie op den feestdag had in het volksgeloof ontzaglijke beteekenis. Te Padang bv. ging welcer de kati² naar den mimba, eene hooge stellage in het open veld, en was het wel eens noodig om militairen ter hulp te roepen om den prediker te beschermen na het houden der *katoebah* (Ar. *choeṭbah*). Bij het huiswaartsgaan trachtten de opdringende omstanders hem aan te raken, in de hoop dat hij den dood zoude vinden, waardoor het rijstgewas zoude gelukken, naar de zegswijze: *diboenoeäh oerang kati² padi mandadi*. In de L koto moest vroeger de prediker te paard naar huis rennen, welk feit nog voortleeft in de veel gebruikte pantoenhelft: *kati² poelang bakoedo*. In dien tijd hoopten alle aanwezigen op den plotselingen dood van een der kati's en nu nog tracht men hun de hand te drukken om de *pahalo* te erlangen, gelijk ook uit de rechtzinnige pers te bemerken valt, bv. in *Al-achbâr* van 19 Aug. 1913, waarin een bezorgde inzender waarschuwt tegen dit wangebruik, vooreerst omdat 't een ketterij *(kalĕbihan)* is, voorts omdat het voorkomt dat in den woesten ren wonden worden toegebracht en tanden uitgeslagen.

Over het vasten van de zes dagen, 2—7 Sjawwâl, dat hier als dienende tot inhalen van verzuimde dagen *(bakala* van het Arab. *ḳaḍâ)* beschouwd wordt, zal thans niet worden gesproken.

De ver verspreide naam *(h)apit* voor de *elfde* maand, schijnt hier niet bekend te zijn.

De naam der *twaalfde* maand is niet onderwetsch, niets anders dan *boelan hadji*. Het vasten op den 8^en^ en 9^en^, wat in de laatste jaren in zwang gekomen is, was even onbekend als het bestaan van de namen *tarwijah* en *arapah* voor die dagen.

Den tienden, den *hari rajo hadji*, vastte men vroeger een halven dag, waarvoor men zich thans wel wachten zoude.

Mededeelingen over het slachten op den 10^en^ zijn niet van deze plaats. Slechts worde vermeld dat ook hier het geloof is dat het slachtdier rijdier zal worden hiernamaals in de „vlakte der opstanding", *padang masa*, welk laatste woord bijna niemand onder het volk van het Arab. *maḥsjar* afkomstig wist.

Ten slotte nog eene tijdrekenkundige curiositeit. Oudtijds noemde men Dinsdag *hari ampè² hari* (= 4^e^ dag) en Woensdag *hari limari* (= 5^e^ dag); de reden daarvan was dat men de benaming *hari satoe* (vervorming van *sabtoe)* verwarde met het Maleische *satoe*, zoodat die dag voor de eerste der week gehouden werd.

MENSCHENVERGODING, VOORAL DOOR VROUWEN.

A. Uit eene Nota van 1912 over Angkoe Basah bij Tabat Patah.

„........ Diens persoonlijke invloed is van dien aard, dat de bevolking bij monde harer hoofden verklaard heeft, dat hij hun redjo was. Aan zijn wensch werd gewillig gehoor gegeven, geen sterveling zoude het wagen zich daartegen te verzetten. Hij was niet gewoon te beraadslagen, immers een redjo beveelt zijne onderhoorigen, en vraagt niet vooraf goedkeuring. Van overleg (moepakat) zoo in zwang volgens de adat der Minangkaubauers was nimmer sprake. Zijn invloed dankt hij vooral aan de hem toegedichte bovennatuurlijke machten. Hij geldt als toekang sarang hari (regenbezweerder), op zijn bevel regent het, steekt een stormwind op, treedt droogte in. Zijn macht heeft hij geërfd van zijn voorganger, een familielid, wiens graf daar ter plaatse heilig verklaard is, en waar men offers brengt. Ieder, die hout haalt van die plek, afkomstig van door Angkoe Basah geplante boomen, verkeert in het bijgeloof dat het zal regenen daar, waarheen hij dat brengt. Ieder weet te vertellen van het soeko-rodi-hoofd dat hem in 1911 belasting kwam vragen, en dat met eene strenge berisping weggezonden was geworden. Immers tot straf voor deze „euveldaad" stak er plotseling een hevige stormwind op, die het houtwerk van de in aanbouw zijnde pasarloods in Baroelaᵌ deed instorten, terwijl de panghoeloe soekoe zelf gewond werd door een omvallenden klapperboom. Niemand twijfelt er aan of een en ander is zoo door Angkoe Basah geregeld! De bevolking van de boven Tabèᵌ Patah gelegen bergstreek is sedert jaren gewoon hem na afloop van den padisnit een huldeblijk te schenken in den vorm van vijf gantang padi. Zijn huis aldaar is door de bevolking gebouwd, herstellingen daaraan worden kosteloos, door de bevolking uitgevoerd. Begaf zich Angkoe Basah op weg van de eene nederzetting naar de andere, dan volgden hem eenige lieden, dragende zijn geweer, een sabel, model oud-cavalerie, een koperen bekken, waarop onafgebroken werd geslagen. Op het vernemen van dit geluid snelden de vrouwen uit hunne woningen en smeekten hem zijn zegen af voor pasgeborenen, opdat de kleinen zonder ziekten zouden voortgroeien .... Op elke rijstschuur, zoo gelastte hij, behoorde een wit vlagje gestoken te worden. Dan zouden de muizen wegblijven, en de geesten (oerang boenian) het evenmin wagen er van te eten .... Angkoe Basah is wijd en zijd bekend als een beroemd godsdienstleeraar, en zijn persoon wordt als heilig beschouwd (kramat) .... Op een aan den rand dier gronden (door hem den lieden in bewerking gegeven) gelegen heuveltje van ongeveer 20 M. hoogte had hij een soort zitplaats aan laten brengen, bestaande uit een grooten zitsteen, met opstaanden rugsteen, en in een kleinen kring omgeven door eene lage borstwering van opgestapelde steenen. Ter weerszijden staken hooge van gekleurde wimpels voorziene bamboestaken en een bamboe-instrument, hetwelk geluid geeft door den wind, een soort aeolus-harp, etc, etc.

B. Courantenbericht over eene hysterica. (Al-Moenîr 9 Juni 1914).

Na eene waarschuwing tegen de dwaalleeringen die van den goeden islam afvoeren, en tot ongerijmd en onbehoorlijk geloof leiden, zooals bijgeloof aan wapens-afwerende mid-

delen, al welke onnoozelheden den lieden door bij hen ten onrechte in groote eere staande goeroe's worden bijgebracht, geeft de redacteur het volgende bericht:

„Naar wij van betrouwbare zijde vernemen heeft zich op een voor Djeddah bestemd hadji-schip het volgende voorgedaan in deze zelfde maand Juni. Eene Maleische vrouw uit Priaman stond hevig te weenen, en zich verwijten te maken over haar verlies. Toen zij van den haven terugkeerde ontmoette zij eenen hadji, die haar vroeg waarom zij huilde, waarop zij antwoordde: ik huil omdat ik geen voetwaschwater meer heb kunnen krijgen van den man dien ik zooeven uitgeleide heb gedaan. Daarop antwoordde die hadji: wat voor nut heeft dat water? De vrouw zeide: heel veel nut, vooreerst verlicht 't het hart als het gedronken wordt, verder kan men er het hoofd meê wasschen; het kan de padi doen gedijen, rugpijn afweren, ongedierte uit de sawah's houden, en buitendien als wij ons aan eene groote zonde hebben schuldig gemaakt, kunnen wij dat water drinken, en is 't uit. De hadji was zeer verbaasd op het hooren van dat bijgeloof dat die vrouw in verband bracht met den islam, daarmede eigenlijk den godsdienst verontreinigende, en zeide: gij moest u van zoo iets bekeeren, want het is onecht. De vrouw zeide: och hadji begrijpt er niets van. De hadji hernam: zou ik 't niet begrijpen, ik die zooveel meer weet en gezien heb dan gij; ik ben immers naar Mekka geweest! De vrouw antwoordde: ach hadji praat niet langer want gij en ik hebben eenen anderen godsdienst. De hadji zag zich verplicht te zwijgen, en gevoelde groote deernis met zijne zoo deerlijk bedrogene landslieden".

Volgens beweren moeten er tientallen, ja honderden vrouwen zijn die er in geslaagd zijn voetwaschwater van dien man meê te krijgen; hij wilde immers naar Mekka gaan! Dergelijke zaken komen ook voor bij bedoelde soort goeroe's na hun dood; dan verdringen hunne leerlingen zich onder het huis waar het lijk gewasschen wordt om den zegen van het waschwater te erlangen; sommigen drinken het, anderen gebruiken het als hoofdwassching.

Allah beware ons! Is dit nu geen staaltje van onzinnig bijgeloof, bevuiling en bezoedeling van den islam? Is er een andere oorzaak van dan onwetendheid en dan gebrek aan ijver ter verspreiding van kennis onder ons volk? Is het gepast dat de beter ingelichte goeroe's blijven zwijgen in gemakkelijke rust en in eere zonder zich in te spannen op den weg waarlangs zij ons volk kunnen verlossen van dergelijke drogbeelden der onwetendheid?.

De Tjaja Sumatra van 11 Juni geeft het bericht met andere bijzonderheden en een geheel anderen commentaar:

Er wordt bericht dat kort geleden een sjech van Oelang weêr eens naar Mekka zou gaan. Nauwelijks hadden zijne leerlingen dat bericht vernomen, of zij brachten sedekah-geld bijeen, tot een bedrag van *f* 15.000, terwijl iedere leerling een stuk wit goed offerde, dat volgens het zeggen van den meester moest dienen als bekleeding op den Dag der Samenkomst (vreemd nietwaar?). Kort daarna kwam Hij hier, en ging aan boord van een hadjischip, door vele tientallen zijner leerlingen uitgeleid. Toen het schip zoude vertrekken, kwam eene vrouw aan om Hem te ontmoeten, maar dat kon niet meer, waarop zij ging huilen en zich rondwentelen op den steiger. — Daarna volgt het bericht over het waschwater en den hadji. — Ook al legde de hadji uit dat zoo iets niets te maken had met den islam, de vrouw nam dat niet aan, integendeel, later kreeg hij van die vrouw te hooren: hadji is geen moslim.

Toen het publiek dit gadesloeg zag het in hoe storend de godsdienst is die door de orthodoxen (sic, kaoem orthodox) aan de kampoenglieden wordt opgedrongen.

KAMANG-DJIMATS.

A. Een djimatboekje.

1. De eerste djimat is de si-tjoetjoer. Geschreven op een stukje papier, dat op het hoofd geappliceerd wordt, verleent het den drager alles wat „tjoetjoer" is, nl. liefde van God en menschen, verder goud, zilver en padi. De figuren zijn twee rechthoeken met ingeschreven rechthoek en twee driehoeken met lusjes, met er naast drie maal ilâh. Na de basmalah luidt de doe'a ervan: allâhoemma innâ (lees innaka) 'alâ koell sjaj' ḳadîr toeboehkoe 'Ali matakoe satoe Moeḥammad tjahaja mata Moeḥammad tjahaja baginda rasoel Allah kasihkan emas dan perak kapadakoe kasihkan segala anak tjoetjoe ada kapadakoe kasih barakat akoe memakaj doe'a sitjoetjoer tjinta mani karena Allah barakat. Daarna de sjahâdah.

Na een paar figuren en de basmalah wordt de djimat aldus voortgezet: allâhoemma allâh allâhoemma Moeḥammad haj sitjoetjoer batang sitjoetjoer dilataˀ diatas selang boelan lagi kan tjoetjoer koˀ koenoen hati oemmat Moeḥammad taˀ kan tjoetjoer kapadakoe melainkan hati djantoeng boekan ajer nan kana tjoetjoer kapadakoe ditjoetjoerkan Allah ditjoetjoerkan Moehammad ditjoetjoerkan baginda rasoel Allah ditjoetjoerkan Allah hati djantoeng segala manoesia nan tjoetjoer kapadakoe ditjoetjoerkan Allah ditjoetjoerkan Moehammad ditjoetjoerkan baginda rasoel Allah ditjoetjoerkan Allah hati djantoeng segala manoesia kapadakoe perniaga'an akoe emas dan perak poen tjoetjoer kapadakoe ditjoetjoerkan baginda rasoel Allah. Met een viermalig Moeḥammad wordt deze djimat gesloten.

2. Djimat pamanisi berniaga nistjajanja kakasih perniaga'an disoeratkan, en verder als voren. Het volgende wordt er op geschreven: kâla lâ ilâha ta wa hoem hoem min Allâh barakat lâ ilâha illâ'llâh Moehammad rasoel allâh bismi'llahirrahmânirrahîm. Al wie dit draagt wordt bewaard voor vloek nu en hiernamaals, en voor rampen. Die het op reizen medeneemt is gevrijwaard voor vijanden, en voor onrecht. Al wie 't bij zich heeft, in diens huis doet Allah zegen nederdalen duizendvoudig, en dien zullen zijne kinderen en verder alle menschen liefhebben. Aldus is de doe'a ervan: driemaal de basmalah, wa'l-sjoekr lillâh bismillâh wa'l-minnah lillâh bismillâh wa'l-ḳoedrah lillâh bismillâh wa'l-hamdoe lillâh bismillâh wa'llâh al-kahhâr lillâh bismillâh al-ḥoedjdjat lillâh bismillâh wa'l-moelk lillâh bismillâh wa'l-'izzah lillâh bismillâh allâh wa lâ ḥaula wa lâ ḳoewwata illâ billâh al-'âlî al-'aẓîm barakat lâ ilâha illâ'llâhoe Moeḥammad rasoêl Allâh.

Twee rechthoeken met figuren en met resp. de woorden Moehammad en rasoêl Allâh besluiten deze djimat.

3. Djimat padaraskan orang berniaga.

Op een papiertje geschreven en in den hoofddoek gelegd wordt deze doe'a: bismillâh jâ hoe jâ allâh (drie maal) jâ Moeḥammad (2 maal) haj barakat. Deze doe'a heet oelar tjintamani.

4. Djimat padaraskan berniaga.

Op een papiertje geschreven, en in den hoofddoek gelegd.

De „radjah” die diefstal moet voorkomen is eene lijn-cartouche, waarin de letters l, w, alif, ‘ain, wau, alif, ṭa, ‘ain, benevens een tweetal rechthoeken, in één waarvan de letters s, r en ‘ain geschreven zijn.

5. Een djimat om winst te maken.
De „radjah” is: hâ d ḥ r lâ lâ w lillâh ḥ ṭ ṭ ‘ain ‘ain ṭalasm hâ allâh alau w w h h.

6. Djimat om grooten of geringen goed te stemmen.
Deze „radjah” wordt opgeschreven:
In eene dubbele cartouche: ḥ ḥ ma‘a allâh m ḥ ṣ ṣau.

7. Een djimat te leggen in de goederen opdat zij niet gestolen worden.
De op te schrijven „radjah” is: ṭ w alif s lâ l w in een kring.

8. Een djimat om djinn’s en spoken af te weren, nl. bismillâh.......... jâ ḥajj jâ ḳajjôem jâ ḥisbân, daarna de sjahâdah.

9. Een djimat tegen roof door satans.
Opgeschreven wordt de radjah: ‘amalah almôe allâh smh alâs.
Met hetzelfde doel:
in een kring de letter j, evenzoo kâroê, evenzoo ḥl lh ‘ain, evenzoo wa hoê m ḥ s, evenzoo mmht mmht ‘ain ṣâd.
Voorts: h koê h h h w k w mâ hdj’ maî.
Een andere radjah tegen spoken is:
in een kring de letters dtn.

10. Een djimat om de gunst te verwerven van grooten.
De radjah is in vijf vierkanten: jâ hoê Allah jâ hoê hoê jâ‘llâh rasoêl allâh h w bihi.

11. Een djimat tegen hoofdpijn.
De basmalah, de letter ṣâd 55 maal, gevolgd door de quasi-Arabische woorden

ونمن طاساتيا قد الله لا وللباري وسمو العظيم

en de doe‘a allâhoemma biḥaḳḳ al-asmâ’ al-maktôebât innaka ‘alâ koell sjaj’ ḳadîr.

12. Een djimat tegen het huilen van kinderen:
om den hals wordt een papiertje gehangen met een kruis en vijf ‘ain’s er op geteekend.

13. Een djimat tegen stuipen:
een papiertje bij jongens om de rechterhand en bij meisjes om de linkerhand te binden, waarop geschreven: amâdah limâ al-ism la (wat onzin is), met een paar figuurtjes.

14. Een djimat tegen hoesten:
te schrijven in een wit kopje, waaruit drie maal gedronken moet worden: fâ h r r r lâ w ilâ w ḥam (tien maal) ch ch ch h h h lah (zeven maal).

15. Een djimat tegen vernieling van den rijstoogst door muizen of andere dieren; te

schrijven op een dekblad van een vrucht, en midden in de sawah te begraven: allâh (drie maal) tam (vier maal) ḥ ḥ ḥ w hr h.

Daarna volgt de legende van den profeet die geschoren werd.

Van de andere zijde begint het boekje met hygiënische notities en enkele formules, zooals bij vrees: allâhoemma jadj'aloeka fî nadjwâhoem wa na'oêdzoe bika min soeroêrihim. Daarna de „koetika salapan", bestaande uit vier elkaar paarsgewijs kruisende lijnen, met aan de acht punten: ikan, helang, mantjit, kambing, ajam, kabau, koetjing, harimau. Voorts de nijjah voor de soennah-rak'ah. Ten slotte een „sjarṭ" voor het opschrijven van djimats; men moet nl. tevoren eenmaal al-ḥamdoe reciteeren en bismillâh, en daarna zeggen: oewhija ilâ annahoe, en een mystieke spreuk, verbastering van sôerah XLVIII : 1. Daarna drie of zeven maal de ṣalât.

B. Afzonderlijke djimat's.

1. Tegen geweerkogels:

na de basmalah: koen kata Allah kata Moehammad taloe beli kata Djabarail haramlah akoe dimakan bedil ṭalaklah dimakan bedil akoe tahoe di asal moela ěngkau djadi bedil poesat sandjoeroe wali Allah akoelah anak si wali Allah akoelah nan bernama serong boelan haj bapa² hoê kata Allah haning kata Moehammad iboekoe boemi bapa² koe langit akoelah nan bernama serong boelan haj bapa².

De overige quasi-pantheistische materie is zonder beteekenis voor de mentaliteit des makers.

2. Een algemeene djimat.

Eerst de basmalah, dan: in naam van Allâh met wiens naam niets op aarde en in den hemel geschaad wordt, hij is de alhoorende, alwetende. O Allah, o beschermer, o rechter, verwijder van ons alle kwaad en ramp en vervul al onze behoeften, en help ons tegen elken vijand en benijder en den onrechtvaardigen satan, o heer der schepselen.

Daarna: de namen der zeven slapers van Efese en hun hond; verder: ḥamran en rajân, de vier chaliefen, de vier aarts-engelen, de geloofsbelijdenis, „er is geen hulp en geen kracht dan bij Allah", zegenbede over den profeet.

De figuur is: een in zestien ruitjes verdeeld vierkant met de letters van het woord بدوح er op vierwijzen in geschreven; daaronder: Moeḥammad (vier maal), jâ rajâ djahm, Allâh (zeven maal) en de geloofsbelijdenis.

3. Een djimat onder verband van onthouding van vleesch eten, met de volgende bewoordingen: bara'at min Allah al-'azîz al-hakîm; waarop eene bezwering volgt gericht tot Oemm Moeldoem in het Arabisch.

4. Een boekje, op Java primbon hier paha (verbastering van het Arab. fâl) genoemd, met inhoud als volgt:

A. de letters en hare locatie nl. ا oogappel, ب neus, ت rechterschouder, ث linkerschouder, ج hoofd, ح hart, خ lever, د rechteroor, ذ linkeroor, ر rechterribben, ز linkerribben, س rechterborst, ش linkerborst, ص rechterwenkbrouw, ض linkerwenkbrouw, ط rechterheup, ظ linkerheup, ع rechteroksel, غ linkeroksel, ف rechterdij, ق linkerdij, ك mond, ل navel, م schedel, ن aangezicht, ؛ kaken, ه tong, و rechterknie, ي linkerknie.

B. Pantheistische mystiek in het Maleisch, met de formule: hôe is genaamd: insân, insân: Moehammad, Moeḥammad: Allah, Allah: wezen, wezen: eigenschap, eigenschap: Allah. Waar ik verblijf is de plaats van den Heer.

(Ilmoe kabal).

C. Afbeelding van den volmaakten mensch, zijnde de formule lâ ilâha illâ'llâh in vruchtvorm, met onderschrift: de beteekenis van dzât ṣafija (zuiver wezen) is: wâṣiʻ ḥakîkat, niets is daaraan gelijk.

D. Over verschijningen van goeden en slechten aard, als volgt: de Joodsche satan is rood, in de gedaante van vader of moeder; hij spreekt: sterf in den godsdienst der joden, dan antwoorden wij met de geloofsbelijdenis. De Christen-satan is geel, op zijn bevel van sterven in zijn godsdienst antwoorden wij evenzoo. Dan verschijnt Djabrail, groen is zijn kleur, hij geeft ons den vredegroet dien wij beantwoorden. Dan verschijnt hij in witten glans, dat is de glans van Moehammad. Eindelijk komt deze zelf, hij is degene, wiens uiterlijk „kita toeroeskan", hij is de welsmakende en heeft op zijn voorhoofd het teeken Allah-Moeḥammad ruggelings aan elkaar geschreven.

E. De mystieke formule: er is geen aangebedene dan Allah, geen gezochte dan Allah, geen gevondene dan Allah, met de geloofsbelijdenis voorgesteld door eene uit de vier woorden van haar eerste lid gevormde teekening met de volgende bijschriften: haar naam is: lichtend, geestelijk, menschelijk, heerlijk, troon van Allah, hart, borst, herte, deernis; de hartstochten zijn: de wereld en de satan, niet aangebeden en niet gezocht. Daaronder: zorg, overweging, inbeelding dat is onze wetenschap. Allah heeft vier groote eigenschappen: leven, weten, macht, wil, benevens: hooren, zien, spreken, maar de satan heeft slechts twee zaken: hartstocht en wereld.

F. De vier elementen en wel:

1°. vuur, de plaats waar Allah's zijn dat Groot heet zich openbaart, 't is ons bloed, het wezen van Allah, voor ons het geheim.

2°. lucht, de plaats waar Allah's wezen dat genaamd is Krachtig zich openbaart, 't is ons aderenstelsel, de kennis, de eigenschappen van Allah, bij ons de ziel.

3°. water, de plaats waar Allah's wezen dat genaamd is Levenmakend zich openbaart, 't is ons geraamte, het licht, de namen van Allah, bij ons het hart.

4°. aarde, de plaats waar Allah's wezen dat genaamd is Wijs zich openbaart, 't is ons vleesch, de getuigenis, de daden van Allah, bij ons het lichaam.

G. Pantheïstische formule: beweging des lichaams komt door beweging van het hart, deze door die der ziel, deze door die der ziel van Moehammad, deze door die van het wezen van Allah.

H. Pantheïstische reeks: in het lichaam is het hart, daarin het binnenste (hati), daarin het herte (foeâd), daarin de ziel, daarin het geheim, daarin de glans en daarin ben ik.

J. Wederom de vier elementen met de volgende bijschriften:

vuur,

het bloed in ons lichaam, rood, de aard er van is te staan, zie naar het vuur dat opvlamt;

lucht,

de aderen en de huid van ons lichaam, geel, de aard er van is zich te buigen, zie naar den wind die zweeft;

water,

de beenderen van ons lichaam, wit, de aard er van is te vallen, zie naar de golven;

aarde,

het vleesch van ons lichaam, zwart, de aard ervan is te zitten, zie naar de bergen. (Ḳijâm, roekôe', soedjoêd en ḳoe'oêd van de ṣalât).

K. De vier woorden lâ ilâha illâ (a)llâh, in vier cirkels, aldus:
lâ: lijk, bloed, aderen, beenderen, vleesch,
ilâha: soemangat, ansabah, beide snijdend scherp als ijzer, de zgn. a'jân châridjah,
illâ: ziel, licht der getuigenis, licht van Moeḥammad,
allâh: geheim, wezen, kennis, beide zijn vlammend heet als ijzer,
vuur, de zgn. a'jân thâbitah, en vertegenwoordigen respect. de eigenschappen: levend, wetend, almachtig, willend, alhoorend, alziend, sprekend, en het wezen dier attributen.

L. De beteekenis der letters van het woord Moeḥammad:
م de plaats waar de rôeḥ des profeets, der andere profeten en wali's zich openbaart;
ح de plaats der openbaring van de wording der engelen, de zeven hemelen, den troon en het paradijs;
م idem van alle geloovigen, en alle vogels;
د idem van de zeven verdiepingen der aarde, der ongeloovigen, dieren en hellen.
Zoo zegt men dat al wat bestaat uit de nôer is voortgekomen, nl.
Allah en mensch, eene samenstelling van ẓâhir en bâṭin;
Moeḥammad: nama bâṭin, Adam: nama ẓâhir,
het wezen des menschen is als de ziel, 't is Allah;
het wezen van Adâf is als het hart, 't is Moeḥammad;
het wezen van Allah is als het lichaam, 't is de mensch.

M. Mystieke vergelijkingen, nl.:
wezen van Allah = bijzondere woedjoêd-aḥadijah,
eigenschappen van Allah = algemeene woedjoêd-idem,
namen van Allah = a'jân thâbitah-waḥdah, wâḥidijah, 'âlam arwâḥ, 'âlam mithâl,
werken van Allah = a'jân châridjah-'âlam adjsâm, 'âlam insân,
sjari'ah = uitwendige weg, tarîḳah = inwendige weg,
hakîkah = beste weg, ma'rifah = volmaakte weg,
aḥadijah = ḥakîḳat Allah, de rang van het wezen van Allah; het zijn er van heet hôe.
waḥadah = ḥaḳîḳah Moeḥammadijah, de rang van de eigenschappen van Allah, het zijn ervan heet Allah,
wâḥidijah = ḥaḳîḳah insânijah, de rang van de namen van Allah, het zijn ervan heet raḥmân.

N. De volgende vier mystieke vergelijkingen met Mal. verklaring:
a'jân châridjah = de lijst van den spiegel;
dit is: de vier elementen, in twee deelen: 1°. de wereld der getuigenis; 2°. de wereld der verborgenheid. De 1°. is de wereld des koningkrijks (moelk), nl. water en aarde benevens al het mogelijke en werkelijke er in; de 2°. is de wereld des koningschaps (malkôet), nl. lucht en vuur en al het mogelijke en werkelijke erin;
a'jân thâbitah = de spiegel zelf,
dit is: het licht der getuigenis, d.i. het licht van Moeḥammad, de boomwol tot kain geworden. Hiertoe behoort alles wat als verklarende beeldspraak dient, zooals diepzinnige letters, lieden die ze kunnen schrijven behooren tot de filosofen;
het algemeene zijn = het spiegelbeeld,
dit is: de van eeuwigheid tot eeuwigheid bestaan hebbende, onvergelijkbare eigen-

schappen van Allah, eenig zoowel als wereldomvattend, niet te aanschouwen voor oog en hart, niet uit te spreken, en niet te beschrijven, nl. de heer der schepselen, schepper, onderhouder, de levende;

het bijzondere zijn = die in den spiegel ziet,

dit is: het wezen van Allah, niet te aanschouwen enz. zich niet vermengende met de schepping, eerst te aanschouwen op de vlakte der opstanding, waar wij profeten en wali's, fâsik's en ongeloovigen zullen ontmoeten en ongedachte dingen aantreffen.

O. Mystiek in gedeeltelijk Maleische formules, o.a.

1° juweel: Moeḥammad, 2° ḥaḳ: de staanplaats van den duivel, 3° de vijver Sajtoen de plaats der kruipende dieren, 4° de echte zee de plaats om te gaan, 5° het water van de noêr het water om zich te reinigen, 6° het omhulsel van de noêr het water dat glanst, 7° de verborgene vlakte: Moeḥammad voor ons, 8° de verborgene deur, de weg waarlangs „lâ ilâha illâ 'llâh" geloof voor ons wordt, 9° (onleesbaar) het gevoelen des doods, soennat voor ons, 10° weten van te zullen sterven, perloe voor ons, 11° namen en eigenschappen van Allah de vergadering van alle menschenkinderen, 12° het wezen van Allah, vereenzelvigen van dienaar met heer, 13° de letters van lâ ilâha illâ'llâh de oorsprong des geloofs dat blijft in ons, omdat wij het „ḳoel Allah" in ons lichaam hebben, 14° de hemel, de plaats van het zijn, 15° de poort van het hiernamaals wat komen zal op den door Allah beloofden dag.

INHOUD VAN HET GEDICHT VAN HADJI RASOEL.

Na eene inleiding, waarin de gewone welwillendheid van den lezer voor de onvolkomenheden van het dichtwerk wordt ingeroepen, doet in het eerste hoofdstuk de rijmer een beroep op allen, die al mogen ze overigens tot de onverschilligen behooren iets gevoelen voor de voortreffelijkheid der gewijde wetenschap. Hij wijst daarbij op overleveringen van Ibn al-Nadjdjâr, Al-Bajhaki en al-Ṭabarânî, benevens op gezegden van den Profeet, zooals: „één uur leerens is meer dan één jaar sembahjangs", en ook op verhalen van Al-Tirmidzî en anderen. Bij een van die verhalen staat hij langer stil, en wel bij dat van Ibn Mâdjah: bij den dag des oordeels zijn drie soorten van menschen in hoog aanzien, nl. profeten, wetgeleerden en gevallenen in den heiligen oorlog, daaraan knoopt hij de beschouwing vast dat er hier te lande geenerlei reden voor parang sabië is, en het dus haram (streng verboden) is, het Hollandsche gezag te wêerstreven. Daaraan denke men dus niet, slechts aan de plicht van de beoefening der godsdienstige wetenschap.

In de tweede afdeeling van dit hoofdstuk worden enkele gezegden van onmiddellijke volgers van den Profeet verklaard, zooals dat van zijn schoonzoon Ali, die aan Kamil den hoogen rang der wetenschap ontvouwde. Daarop volgt eene vermaning, waarin gewezen wordt op het ledige van adat-rangen en door besluit verleende titels en op het blijvende nut der wetenschap, voorts op het berispelijke van trotschheid op geld en van prat gaan op het hadjischap wegens den tulband alleen. Telkens en telkens wijst hij op de hellestraf die de onverschilligen wacht. In de vermelding van de zaken, die den mensch van studie afhouden toont de dichter eenigen geest.

Het tweede hoofdstuk handelt over de geloofsleer en de zaken die den leerling op dwaalwegen voeren, zooals de tarikat der martabat toedjoeh en het van jongs af aanhangen van tarikat's zonder kennis der geloofsleer. Vooral de tarikatleeraren hekelt hij met felheid; elk van dezen, zegt hij, is erger dan duizend kafirs.

In het derde hoofdstuk bespreekt hij de eigenlijke plichtenleer, in het vierde de rechtshandelingen volgens de Mohammedaansche Wet.

Het vijfde is gewijd aan het huwelijk en de gevolgen daarvan, waarbij hij niet verzuimt te waarschuwen tegen het algemeen naar school zenden der kinderen, indien daardoor de godsdienst verwaarloosd wordt.

In het zesde handelt hij over misdrijven; evenals de Grieksche wijsgeer klaagt hij: „de meesten zijn slecht; men ontduikt de wetten der Compagnie", hoeveel te meer die van den heiligen sjar'.

Over den waren taṣawwoef, de echte mystiek, handelt hoofdstuk VII; groote nadruk wordt gelegd op den eisch van zuiverheid des harten, en op het feit, dat de hooge taṣawwoef slechts door de wali's van Allah is te bereiken. Een afzonderlijk afdeelinkje toont met aanhalingen uit Al-Nasâ'i, en bedreigingen met de Hel het zeer verkeerde van een wereldsch leven aan. Hoofdstuk VII heeft tot onderwerp de zaken die den islam afbreken, dat zijn de daden van ongeloof en de ketterijen der tarikatmenschen, zooals het beweren dat de stervende den Heer en diens kleur ziet, het zich zelven toekennen van goddelijke eigenschappen, voorts

het zich tooien met de sieraden des kafirs en het bezoeken zijner kerken, en het dragen van Chineesche hoeden, zooals de kaoem-koeno-lieden doen.

In Hoofdstuk IX wordt te velde getrokken tegen tooverij in hare drie vormen: divinatie, geheimleer en magie; een stichtelijk verhaal over de bekeering eener tooverkol ten huize van de godvruchtige dochter des Profeets Fâtimah moet kracht aan de vermaning bijzetten.

In Hoofdstuk X komt het grafbezoek met afleggen van geloften ter sprake. Daarin wordt aangegeven welke graven voorwerp van vereering mogen zijn en aan vrouwen verboden die devotie te doen. De vrouwen toch zijn frivole wezens! Ledig zijn de geloften zooals die te Oelakan afgelegd, en heidensch is de practijk van hier zoo gewilde kaoel, nadar en nijè[5].

In Hoofdstuk XI drijft hij den spot met overdreven rouwmisbaar en zinlooze rouwgebruiken en wijst er op, dat hij die na zijn dood met misbaar beweend is dubbele grafstraf zal ervaren.

In Hoofdstuk XII worden enkele „ketterijen” gegispt, zooals het tanden vijlen, oeroetten, e. a.

Heftig is de toon van Hoofdstuk XIII, hetwelk handelt over de rechten des mans tegenover zijne vrouwen. Haar vrijmoedig zich op straat vertoonen keurt hij af, en daarbij beroept hij zich op de Wet, op Ibn Asakir, Ibn 'Adi en anderen. Men bedenke, zoo leert hij, dat vier vrouwen in de Hel komen: kijfsters, verkwiststers, pronksters en genotzuchtigen. Aan de Hel en hare verschrikkingen wijdt hij menig couplet, aan aanmaningen der vrouwen tot gehoorzaamheid, netheid en orde verscheidene bladzijden.

De XIVe en laatste „bâb” behandelt de wettelijke plichten des mans, zooals de kasm, nafaḳah, mahr en derg. niet zoozeer zijne zedelijke verplichtingen.

Een warme lofprijzing van dichter en dichtstuk is achter het Lied van Hadji Rasoel afgedrukt; haar maker is de redacteur van Al-Moenîr, Hadji Abdoellah Aḥmad.

DE PANDAI SIKÈ'-ZAAK.

De Pandai Sikè'-zaak, waarover vele missives zijn gewisseld, is in korte trekken, ja met enkele woorden te kenschetsen als een voorbeeld der op den duur niet te voorkomen terugwijking van het ouderwetsche tarikat-islamisme voor den gezuiverden islam. In genoemd plaatsje was men begeerig om met de nieuwe leer (om dien oneigenlijken term te behouden) kennis te maken; niemand was daar in staat om de rechtzinnigheid te doceeren, men zag dus uit naar hulp van buiten, en meende in Hadji Soelaimân van Tandjoeng (Agam) na het te vergeefs uitnoodigen van een ander, den rechten leider gevonden te hebben. Deze kwam ter plaatse en begon tegen de tarikatleer de orthodoxe dogmata te leeraren. Zonder verzet van de oudere lieden ging dit niet; hoe zouden dezen zich immers bij de verkettering van hunnen vertrouwden sjech kunnen nêerleggen? Scheuring in de gemeente bleef niet uit. Zeer overdreven berichten van ongeldig verklaring van niet geheel wettisch-ritueel gesloten huwelijken, onwettige bijeenkomsten, e.d. bereikten het bestuur; de kali, die slechts gedaan had wat zijn ambt medebracht, die n.l. voor de zuivere leer was opgekomen en den leeraar had gesteund, werd als een die buiten zijne bevoegdheid was gegaan, de panghoeloe kapalo, die per manifest tot het volgen der goede leer had aangespoord als iemand, die zijn ambt onwaardig was beschouwd. Op grond van de rapporten over een en ander werd de kali „in overleg met de volkshoofden" ontslagen, en de panghoeloe kapalo als ongeschikt ontheven van zijn ambt. De pas opgetreden bestuurder van Batipoeh en X Koto onderzocht de zaak. Het bleek dat de nietig verklaring der huwelijken evenmin had plaats gehad als eenige revolutionaire vergadering, en dat men den hadji, om tweedracht te voorkomen, eerbiedig naar zijne nagari had uitgeleide gedaan. Voor het buiten voorkennis van het bestuur — eene moeilijk vol te houden conditie! — inhalen van voorlichting van buiten af, en het zonder dringende redenen door taboeh-luiden oproepen der kampoenglieden werd vergiffenis gevraagd. Hiermede was de zaak ambtelijk afgedaan; de rust was hersteld, maar om der wille van het geloof achtten zich twee ambtsbekleeders verongelijkt, een soort martyrium was geschapen en de tweedracht smeulde dreigender dan te voren.

Ruim een jaar na het gebeurde vond rapporteur gelegenheid om bij verschillende bezoeken ter plaatse, en ten zijnent in gesprekken met de direct in de quaestie betrokkenen, de nawerking der zaak waar te nemen. Zelfs de in de plaats van den ontslagen kali opgetreden functionaris betoogde dat de hadji van buitenaf niet schuldig mocht geacht worden aan hetgeen geschied was. Men was inderdaad in het dorp verlangend om de zuivere leer te weten, en omdat daar geen alim woonde, had men zich van voorlichting van elders voorzien. Toen waren er hartstochtelijke jongeren geweest, die den geïncrimineerden brief aan de vier sidangs hadden doen opstellen, ja zelfs zóó ver gegaan waren, dat ze geëischt hadden de niet legaal geslotene huwelijkscontracten ongeldig te verklaren, en door overtuiging geleid had het nagarihoofd zich bij de orthodoxe inzichten aangesloten. Er was werkelijk twist geweest tusschen kaoem moedo en kaoem koeno, en er was ingegrepen

met macht en gezag, wat eenigszins te bejammeren was, daar de adat toch ten slotte moest wijken. Als de vervangende kali zoo spreekt, is 't te begrijpen dat de van zijne waardigheid beroofde niet anders denkt, alleen met nog meer overtuiging zijne meening uit. „In dien tijd", zegt hij, „waren de lieden waanzinnig geweest". De hadji was, afgeschrikt door de te felle uiting van verdeeldheid, teruggegaan, de glorieerende oudere partij voelde zich sterk, en door enkelen van haar was op des hadji's huis te Tandjoeng drek gesmeerd. Nu waren er twee kampen, in de nagari; haar hoofd, van eer en rang beroofd, zocht boschproducten in den rimbo; nu was men nóg even ver als te voren, immers er was niemand tot wien thans degenen die weten wilden zich konden wenden, terwijl het voorbeeld van Padang Pandjang, waar de zuivere leer door zoo velen werd beleden, toch ten slotte invloed zoude hebben op de gemoederen in de vier afdeelingen van Pandai Sikèʾ. Uiterlijk is er vrede, maar de ilmoe is afgebroken, en de leeraar uit Tandjoeng zal niet weder komen. De tweedracht die er was is verscherpt, nijd en afgunst zijn opgewekt, en de studie der Wet is tot stilstand gedoemd.

Zoo is de stemming.

Dat deze zaak, die niets anders is dan een schakel in een naar den drang der historie en der feiten, logisch-noodwendig zich vormenden keten van oorzaken en gevolgen, niet op de juiste manier is behandeld, ligt voor de hand. „De kali: orthodox" is een onafwijsbaar toekomstbeeld; als de bevolking en de haar vertegenwoordigende rapèʾ zulks nog niet wenscht, moet hare afzetting van den kali aanvaard, maar geenszins haar opgelegd worden. Het is zeker niet des nagarihoofds om scheuring te doen voortduren, maar indien geene andere redenen tot ontevredenheid over hem bestonden, zoude berisping billijker zijn geweest dan ontslag.

GEMODERNISEERD KORAN-ONDERWIJS.

Uit den Saudara Hindia, 1913, No. 6.

Van oude tijden tot nu toe zijn de leermeesters in het koranreciet er niet in geslaagd eene methode te vinden, waardoor het den leerlingen mogelijk zou worden snel en goed de juiste lezing te verkrijgen. Hoewel het onderwijs slechts lees-onderricht is, doen de meeste leerlingen er jaren over, sommigen zelfs meer dan tien jaren, en zelfs dan is hun lezen nog niet volkomen. Ten slotte gaat het hun vervelen, en staken zij het. Van een mijner kameraden, die vroeger samen met mij les had heb ik gehoord, dat hij nog niet „tammat" was, hoewel hij zes of zeven maal van soerau verwisseld had. Wat kan daarvan de reden zijn?

Mijns inziens is de eenige reden, dat de door de goeroe's gebezigde methode van onderwijs te moeilijk is voor de onontwikkelde leerlingen. Verder is de regeling niet in overeenstemming met het gezond verstand.

I. De leertijd in den avond.

Voor volwassenen hindert het 's avonds leeren niets, daar hun brein het denken kan uithouden, maar voor kinderen van 6—10 jaar is het verkeerd, omdat zij vroeg moeten gaan slapen.

Buitendien bederft het 's avonds leeren lezen de oogen, want in de soerau's worden lampen gebruikt, welker licht niet tot de wanden komt. (Mijne bovenbedoelde makker draagt nu reeds een bril bij het naaien, uithalen van dorens enz.).

II. Het hardop gezamenlijk lezen.

Deze wijze van doen kan het gehoor schaden, en de kinderen in de war brengen. (Toen ik vroeger 't leerde, geraakte dicht bij de soerau een huis in brand, en bemerkten wij daar niets van, voordat men het ons mededeelde). Is dat niet verkeerd?

III. De leermethode is niet gegradeerd, begint niet met het gemakkelijke en sluit niet met het moeilijke.

De kinderen die pas beginnen weten nog niets van hetgeen zij leeren moeten; in eens wordt hun een zgn. djoez 'amma getoond, als het begin van het A B C. Ofschoon de letters op eene rij staan volgens de gewone verbinding, kan het kind daar geen aandacht aan schenken (immers de letters zijn onderling verbonden), want alle letters worden in eens geleerd. Zij moeten alles dus van buiten leeren opzeggen, totdat ze het zoo goed mogelijk kunnen, terwijl de uitspraak slechts benaderend is. (Inderdaad, later wordt de juiste uitspraak geleerd). M.i. is eene dergelijke leermethode onnut.

Meermalen heb ik aan aldus opgeleide kinderen vragen gesteld, zonder behoorlijke antwoorden te kunnen krijgen. „Welke letter is dit?" vroeg ik; dan noemden ze de letters op van alif af en antwoordden: lam; soms vroegen ze mij dan: na welke letter komt 't? Ik zeide: na de sad, en dan antwoordden zij: lat. Als zij het alifbata kunnen opzeggen, doet de goeroe daar verder geen vragen over, maar begint men met het leeren der diacritische teekens. Ook al begrijpen ze het niet, na enkele weken gaat men over naar de letterverbindingen. Dan wordt geleerd, welke letters naar links verbonden worden, maar aangezien er

alleen met alif verbonden wordt, wordt het lezen niets dan een spelletje. Daarna leert men de klinkerteekens kennen, nl. alif met het bovenstreepje is a, met het onderstreepje i, met het voorstreepje: oe. Daar de a een bijzondere intonatie heeft (1) doen de kinderen zeer lang over het oefenen daarvan, terwijl noch het begrip noch de vorm hun duidelijk worden. Zoo is het ook met de „alif doea" en andere alif's.

Daarna moeten de kinderen de korte soerah's van buiten leeren, te beginnen met „alhamdoe", soms tot 10 à 15 soerah's. Als zij die soerah's kennen, repeteeren zij die, al spellende. Hier komt eerst recht de verkeerde draai, want dan hebben immers de letters reeds andere vormen, en zijn er vele en velerlei teekentjes bijgekomen. Daardoor komen de kinderen in de war, zoodat zij het na jaren en jaren nog niet begrijpen; ten slotte gaat het hun vervelen, en staken zij het leeren.

Daarom moeten de goeroe's iets bedenken om de kinderen de zaak sneller te doen leeren en den duur van het onderwijs te verkorten. Ik heb nu anderhalf jaar koran-onderwijs gegeven naar eene andere methode; het resultaat is gebleken (3 zijn reeds „chatam", en 4 andere hebben afgestudeerd), bij onderwijs van niet langer dan één uur. De nieuwe leerlingen laat ik niets anders dan den koran meebrengen. Dan begin ik met het leeren van de stam-vormen der letters bij de eerste verzen der tweede soerah. Zoo komen de kinderen spoedig te weten hoe de vormen der letters zijn aan het begin, in het midden of op het eind van een woord geschreven.

Daarna leer ik hun de klinkerteekens, nl. dit teeken hoort bij deze letter, dat bij gene, enz. Vervolgens leer ik ze spellen, en eerst daarna lezen. Op die wijze pas ik bij dat eene koranvers drie methoden toe, en zoo doe ik steeds opnieuw bij elk volgend vers.

Wanneer net blijkt, dat de kinderen het gaan begrijpen, laat ik het lezen der stamvormen achterwege, en bepaal mij tot het vaststellen der vokalen en hare teekens, nl. bij welke letter behoort dit, bij welke dat teeken? Vervolgens houd ik ook daarmede op, en beperk mij tot spellen; ten slotte lezen wij in eens door. Nu kunnen de kinderen twee bladzijden van de tweede soerah reeds alleen lezen, en geven wij slechts les in de bijzondere intonaties. Al is er een zeker resultaat van mijn werk, ik wensch het koranonderwijs geheel in te richten volgens de school, bijvoorbeeld:

I. Over dag laten leeren.
II. Om beurten laten lezen, evenals bij het tadaroes in de vastenmaand.
III. Geen kinderen op ongeregelde tijden toelaten ,opdat het onderwijs op één hoogte blijve.
IV. Kinderen die nog niet kunnen lezen, moeten eerst de letters leeren, heel geleidelijk, met behulp van een schoolbord.
V. Van alle letters moeten de verschillende vormen getoond worden, z.a. de vier van de lam, de twee van de dal enz.
VI. De reeds geleerde letters moeten tot Arabische woorden gevormd worden; de beteekenis daarvan behoeven de kinderen niet te weten, als ze de uitspraak er van maar kennen, wanneer zij die in den koran ontmoeten.
VII. Het is dus zaak dat in het Arabisch bekwame goeroe's leerboeken maken; wij hebben immers drukkerijen genoeg.

NOOT DER REDACTIE.

Onzes inziens is bovenstaande zienswijze zeer juist, want elk kind, dat niets anders heeft geleerd dan den koran reciteeren heeft daarover soms tien en meer jaren gedaan. De fout ligt bij de onderwijsmethode, ik zelf heb niet minder dan tien jaren over het koran

(1) Omdat die klank mooi en gemakkelijk na te bootsen is hoort men die intonatie ook in de komedie Bangsawan.

lezen gedaan, maar slechts vijf jaar school gegaan, ik ben er dus van overtuigd, dat het onderwijs en het koranreciet moet veranderd worden, naar de inrichting van het gouvernements-onderwijs. Als dat geschied is, zullen m.i. de kinderen in vijf jaar den koran kunnen leeren lezen, benevens de Arabische taal, rekenen, schrijven, teekenen enz.

In Al-Moenir is aangetoond door den redacteur, dat de bovenbedoelde onderwijsmethode niets verkeerds heeft, en dat het hoegenaamd geen zonde is als de leerlingen op banken zitten en borden gebruiken, dat dit integendeel de beste methode is. Bovendien heeft deze redacteur de methode zelf ingevoerd op zijne Adabijah-school in Kampoeng Tarandam.

Het stuk is overgenomen in de Tjaja Sumatra van 22 Januari 1914, welker redactie er aan toevoegt:

Wij hebben dit stuk overgenomen, omdat wij meenen dat het zeer nuttig is als de goeroe's er kennis van namen, ja naar een beteren weg zoeken om den leerlingen de kennis spoediger bij te brengen, en niet het oude altijd volgen, maar zooveel mogelijk de goede methode toepassen. Dan zal men niet alleen een goed en vlug onderwijs verkrijgen, maar ook waken tegen de ongezondheid der kinderen, waardoor tevens ons nageslacht wordt geschaad.

DE INLANDSCHE PERS OVER DE SJARIKAT ILMOE.

I. Warta Hindia, 4 December 1913.

Wanneer wij den tegenwoordigen tijd vergelijken met dien van vroeger kunnen wij zeggen dat het verschil van nu en toen is als dat tusschen dag en nacht. Volgens berichten van oude menschen moest vroeger een vader zijne zonen als zij 7 à 8 jaar oud waren naar de soerau zenden bij nacht en bij dag om den koran te leeren of ze geheel en al aan een goeroe die eenigszins bekwaam was toevertrouwen. Toen ik klein was, ontmoette ik vele knapen, die naar andere nagari's in de leer gingen met een klein weinigje leeftocht en één boek. Na het vertrek van den jongen moest de vader elken Donderdag en Vrijdag bidden in zijn huis en onder het afleggen van geloften aan Allah en den Gezant smeeken voor het heil van den jongen in den vreemde; na 4 of 5 maanden moest dan de vader of de familie naar hem gaan kijken en dan tevens eetwaren, zooals gebak, kelamar, lamang enz. medebrengen. Voorts moesten de ouders voortdurend menschen sturen met zakgeld voor den knaap en een paar stel kleeren. Hieruit blijkt, dat des tijds de lieden veel krachtiger in den godsdienst waren dan nu en dan alle kaoem moeda. Buitendien kunnen wij er zeker van zijn dat toen de menschen veel meer sembahjangden dan tegenwoordig.

In dezen tijd moet ieder, die maar iets bezit zijne kinderen, als ze 6 à 7 jaar zijn, naar de inlandsche of de Hollandsche school zenden, want de ouders hopen dat hunne kinderen onderwijzer, djaksa, docter enz. enz. worden. Daarom spannen die kinderen zich overdag geducht in, en wordt er voor gewaakt, dat ze niet luieren; maar wat voeren ze 's avonds uit? Sommigen vertrouwen ze wel aan een onderwijzer toe om het 's morgens-geleerde te herhalen of uit te breiden, maar niemand laat ze naar de soerau gaan zooals vroeger. Soms wordt de wensch der ouders bereikt en soms niet; trouwens van den moederschoot af is ons aller lot door Allah bepaald. Toch moeten wij ons inspannen en ons toeleggen op al wat nuttig is of allerlei kennis nastreven om ons in deze wereld geluk te bezorgen, immers wanneer we eenige kennis hebben vergaard, behoeven wij welk lot Allah ons ook beschoren heeft, niet huiverig te zijn om dat te aanvaarden, niet waar? Naar mijn dom begrip zou het veel beter zijn de kinderen, die wij 's morgens ter schole zenden, 's avonds naar de soerau te zenden, evenals vroeger. Ik opper dit zoo vrijmoedig omdat ik opmerk dat tegenwoordig velen, met eene hooge positie en een groot inkomen, de sembahjangs niet meer willen doen, zelfs degenen die zij de sembahjangs zien verrichten uitlachen, evenals zij de vastenden bespotten en tot hen zeggen: waarom zijt gij zoo dom, pas op je zal ziek worden. 't Is alsof zij den islam willen verguizen en te niet doen gaan.

Dit alles verbaast ons niet, want er is geen andere oorzaak van dan deze, dat zij van kleins af niets van den godsdienst leeren, d.i. van jongs af niet meer probeeren om naar de soerau te gaan, maar allerlei kundigheden verwerven om zich in deze wereld alleen geluk te waarborgen.

Wiens schuld is dit? Mag men zeggen: eigen schuld? Het antwoord kunnen de verstandige lezers zelf geven. De lust der jongeren is tegenwoordig om andere natiën, voornamelijk de Europeanen, na te doen. Ten aanzien van de allures en kleeding doet men zooveel mogelijk den Europeaan na. Dit nu willen wij niet afkeuren, want de kleeding van den Europeaan is nu eenmaal netter en knapper dan die van ons inlanders. Maar al is dat zoo, daarom nemen wij hun godsdienst toch niet over; in zake godsdienst zijn wij toch het beste niet waar?

Als 't eenigszins mogelijk is, moesten m.i. alle jongeren, die allerlei kundigheden verworven hebben, vooral die, welke een positie hebben, middelen beramen om met ernst

onzen godsdienst te bevorderen. Indien wij dat niet doen, blijven wij schuldig aan God en zullen wij hiernamaals niet gelukkig zijn. Vindt dus een middel, opdat wij moslims wetenschap verwerven om ons geluk te verzekeren in deze wereld, met uitvoering van Allahs bevelen en verzorging van onzen godsdienst, opdat die niet hoe langer hoe meer achteruitga.

Zoo hebben in de vorige vastenmaand te Matoer de van die nagari afkomstige onderwijzers vergaderd met de hoofden en panghoeloe-andiko's onder voorgang van den toeankoe laras. Op die bijeenkomst is allerlei besproken, onder andere hebben de angkoe's besloten er naar te streven dat de moslims aldaar niet nalatig zijn in het dagelijks nakomen der godsdienstplichten, en middelen te zoeken om den islam te versterken, opdat die godsdienst niet ijdel worde, zooals bij de bovenbedoelde kaoem moeda. Met algemeene stemmen werden deze besluiten genomen. Zoo mogen wij hopen, dat hieruit iets zal worden, te meer daar de toeankoe laras zeer krachtig den godsdienst voorstaat. Welnu, indien in elke nagari van het Minangkabausche land zulke samenkomsten als te Matoer werden gehouden, hoe goed zou dat zijn! dan zoude de islam voor immer krachtig stand houden.

II. Tjaja Sumatra 25 Mei 1914.

Na eene inleiding over den ontzagelijken vooruitgang van den handel en de welvaart in dit land sedert enkele jaren, en na gewezen te hebben op de vele gelegenheden om hier te lande kennis te vergaren, alsmede op het aantal van hen, die te Batavia of in Europa zich in de wereldsche wetenschappen bekwaamden, gaat de schrijver aldus voort ten aanzien van de behartiging der godsdienstige belangen.

De Hollandsche taal is het meest in eere bij de Maleiers om het krijgen van eene betrekking te vergemakkelijken, waaraan een goede bezoldiging verbonden is; die taal is dus nu de voornaamste. Maar als ik over de keerzijde nadenk vloeien mijne tranen, immers nog lang niet zooveel Maleiers van S. W. K. bevorderen den islam door naar Cairo en Mekka te gaan als er zijn die de wetenschap in Europa gaan beoefenen. Jaarlijks gaan er duizenden naar Mekka met veel geld. Daar aangekomen loopen ze wat rond, of oefenen een bedrijf uit. Sommigen blijven er 6 of 7 jaar en doen wat kennis op, anderen niet. Ook zijn er die alleen maar om aan den godsdienstplicht te voldoen naar Mekka gaan, en in Sumatra met den titel Angkoe Hadji maar met ledige handen ten aanzien van de godsdienstige kennis terugkomen; enkelen brengen niets anders uit het Heilige Land mede dan een deftigen tabbaard en statigen tulband.

Enkelen echter gaan na hun terugkeer les geven in de soerau. Maar weinige kinderen slechts vinden daarin een genoegen, omdat er geen goede regel is. Ik hoop dus ten zeerste van al mijne landgenooten dat zij eene goede regeling zullen ontwerpen, zooals die op de scholen (¹) en die zullen doen ressorteeren onder het Departement van Onderwijs en Eeredienst; even zeer hoop ik van alle lieden van Sumatra die naar Mekka gaan, dat ze de Wetenschap volkomen zullen beoefenen, evenals de knapen die naar Europa gaan om kennis te verwerven. Laat er een wedijver zijn onder ons Maleiers om de kennis van den godsdienst te verwerven te Mekka of te Cairo, want daar is, zegt men, de school van den godsdienst. Bovendien is daar een landgenoot, Sjech Ahmad Chatib, van alom beroemde geleerdheid. Indien het gaan naar Mekka en Egypte even algemeen werd als het nastreven van handelsvoordeelen, en het kennis opdoen in Europa, hoe voortreffelijk zoude dat zijn! Dan zouden wij en de wereld en het hiernamaals verwerven. Mijn ras is dat der Maleiers, mijne ouders zijn Maleiers, mijn land is dat der Maleiers, en ook mijn godsdienst is die der Maleiers, en daarom is het dat ik deze regelen schrijf.

(¹) Gelukkig zijn er te Padang reeds lieden die leeren reciteeren naar schoolsche methodes; die bezigheid behoeft niet weer 's avonds bij een olielampje verricht te worden. Dat onderwijs wordt gegeven in de Adabijah-school; wij hopen dat deze regeling algemeen in ons land moge nagevolgd worden.

Het hoogere belang van het leeren der Arabische taal boven de beoefening van het Nederlandsch wordt zelfs in het vooruitstrevende blad Oetoesan Malajoe van 24 Juni 1914 door een inzender in de volgende bewoordingen aangetoond.

Bij het lezen van een in dit blad overgenomen artikel uit den Pemitran, waarin de urgentie van het Hollandsch leeren betoogd wordt, heb ik langdurig over de zaak nagedacht; thans geef ik naar beste weten mijne ideeën daarover weêr.

Mijns inziens is 't niet de Hollandsche taal, die wij voor alles moeten leeren maar de Arabische, want in die taal is Allah's woord in den koran geopenbaard. Buitendien wordt die taal gebruikt in den Hemel, zij is de eerwaardigste van alle talen. Het nut van het beoefenen dier taal is zeer aanzienlijk, want in haar zijn alle kitabs geschreven. Ten bewijze van den luister dier taal strekt dat de geheele koran in het Arabisch is, en men den koran niet mag aanraken dan na ritueele reiniging, terwijl wij Hollandsche boeken zonder eenige reiniging mogen betasten.

Buitendien is het vereischt dat wij Arabisch leeren, om Allah te kunnen aanbidden en alles van hem te kunnen afsmeeken; de gebeden zijn alle in het Arabisch. Daaronder zijn er voor levensverlenging, genezing van kranken, vermeerdering van welvaart, uitredding uit ellende; door het opzeggen daarvan is zooveel profijt te verkrijgen, dat het water der oceanen tot inkt en al het hout der wildernis tot schrijfstift zou dienen als we dat wilden beschrijven. Dit moeten wij gelooven, zonder weifeling. Dus moet ieder, die geluk in dit leven en hiernamaals wil verkrijgen m.i. Arabisch leeren, veel dringender dan Hollandsch.

III. Al-Moenir van 26 Mei en 9 Juni 1914.

Op Zondagavond is een feestmaaltijd gehouden in de sekola-adabijah op Alang Lawas, te Padang, waar gebeden werden uitgesproken voor de angkoe's die kennis nastreven van den islam, welke onmisbaar is voor volwassenen met verstand begaafd.

Die feestelijkheid werd bijgewoond door verscheidene inl. ambtenaren, onderwijzers, mantri's-politie e.a. Toen allen gezeten waren, stond te 8—10 Baginda Pamoentjak, kassier, op, groette naar beide zijden en zeide dank voor de moeite, die de aanwezigen zich getroost hadden. Daarna verhief zich Abdoelmadjid, onderwijzer aan de 1ste school te Padang om zich aan te sluiten bij den vorigen spreker. Op plechtige wijze wees hij er op, dat wie jong is oud wordt, en die oud is den dood nadert, zoodat het ons betaamt voor twee plichten ons voor te bereiden, nl. bij het leven om het te gebruiken, na den dood om het mede te nemen. Ten aanzien van het eerste, worde gezegd dat godlof door de goede gevolgen van de inspanning onzer ouders en van de mildheid des gouvernements, dat scholen heeft gesticht waar wij kunnen leeren, er vruchten zijn die wij kunnen eten en er kleeding is, die wij kunnen aantrekken; wij voelen dat het moeilijk voor ons is de inspanning onzer ouders te vergelden, wij bidden Allah slechts dat zij daarvoor grootelijks beloond mogen worden. Ten aanzien van het tweede voelen wij zelfverwijt. De ziel toch is als de verloofde van den dood; 't is zooals de ouden zeggen: jonge klappa's vallen en oude vallen ook. Zoo is het dan door de gebeden der ouderen en van u allen, dat wij tot overeenstemming gekomen zijn om de wetenschap van den islam, die voor ieder noodig is na te streven, en dat wel sedert Januari 1914, dat is dus ± vijf maanden, in welken tijd niets de eendracht heeft verstoord. Bij dit feestmaal nu bidden wij, en hopen wij op de gebeden der aanwezigen, dat onze harten steeds vaster in het geloof mogen worden en onze godsdienstzin steeds moge toenemen in sterkte. Uit naam van allen bied ik gelukwenschen aan aan hen, die promotie gemaakt hebben in dit jaar '14; mogen zij voortdurend Gods gunst deelachtig zijn en steeds het beste nastreven. Amen.

Na deze Maleische bede vervolgde Abdoelmadjid als volgt: uit aller naam merk ik nog op, dat op onzen levensweg meer engte is dan ruimte meer zorg dan vreugd, welke twee zaken een beletsel kunnen vormen voor hen, die de kennis des islams willen verwerven. Zoo is eendrachtelijk ons harte door God den Almachtige bewogen om het verzoek te doen aan Hadji Abdoellah Ahmad en enkelen zijner medewerkers, opdat dezen middelen zouden beramen ter opstelling of vertaling van kitabs uit het Arabisch in zoo gemakkelijk mogelijk Maleisch.

Wel zijn er boeken in het Maleisch vertaald, maar meestal door lieden uit Atjeh, Bandjar, Patani e.a.; de meeste daarvan begrijpen wij niet, soms omdat hun taal te veel afwijkt, soms omdat hunne taal te hoog is. Wat wij wenschen is: boeken als de bestaande, maar in begrijpelijke vertaling, en naar de gemakkelijkste methode. Die boeken zullen hen bereiken die in de engte zijn en geen gelegenheid hebben om de leerscholen te bezoeken; die onderneming kan niet anders dan met veel onkosten gelukken. Die gelden zullen besteed worden aan salarissen en drukloonen. Wij hebben dus aandeelen gemaakt, die we noemen: andèl sjarikat ilmoe, 1000 in getal, van *f* 2.50 per stuk; iedere bezitter zal elk jaar eene winst- en verliesrekening ontvangen. Als onze beweging niet goed is verbetert ze dan, is zij verkeerd, herstelt ze dan, is zij te kort vermeerdert ze dan, is zij eng verwijdt haar dan, is zij te lang verkort haar dan; dus wij vragen om raad en leering aan alle ankoe's, grootvaders en mamak's hier aanwezig.

Nederland bloeie, Sumatra worde vermaard, de inlander ga vooruit, de islam zij bestendig, gelukkig zij ons leven nu en hiernamaals, eere allen hier vergaderd. Amen.

Naschrift der redactie.

Het nut der sjarikat ilmoe voor ons volk dat den islam belijdt is zeer groot en verscheiden, vooral voor de inlandsche bestuurders. Vooreerst omdat zij zich toelegt op het opstellen en vertalen van kitabs in zoo gemakkelijk mogelijk Maleisch door lieden, die het Arabisch kennen en in het Maleisch kunnen stellen. Zoo zal ons volk dat geen Arabisch verstaat gemakkelijk de juiste kennis deelachtig worden. Die kennis zal een einde maken aan meeningsverschillen, afwijkingen, twistingen, vijandschap enz. Voorts zal zij een einde maken aan de zaken, die in de taal der pers bijgeloof genoemd worden, welker aanhangers gelooven de bedoelingen des islams te volgen, terwijl zij feitelijk vijanden van den islam zijn. Ook zal zij een einde maken aan het geloof, dat het wezen van den godsdienst ieders eigendom is, d.w.z. dat zoodra iemand den godsdienst kent, hij geheel naar zijne lusten de baas kan spelen over de domme menigte.

De voornaamste oorzaak van alle soorten van kwaad is het ontbreken van leesboeken, die zoo genoegelijk en duidelijk mogelijk de gronden van den godsdienst aan de menigte kunnen verklaren. Vooral daar de sjarikat ilmoe zich toelegt op het vertalen der Wet volgens de vier madzhab's: daardoor zal blijken hoe ruim onze godsdienst en hoe schoon zijne verklaring is. Wij meenen dus dat zekerlijk al onze landgenooten lid zullen worden om dit werk te bevorderen. Buitendien erlangen de deelnemers niet alleen het voordeel hiernamaals, maar ook het stoffelijk voordeel, want de boeken zullen voor behoorlijke prijzen verkocht worden ....

Leve Nederland, Indië bloeie; de inlander ga vooruit, de islam zij bestendig!

IV. Tjaja Sumatra van 28 Mei 1914.

Wel is onze godsdienst zeer verbreid over de aarde, maar van ons volk zijn er niet velen, die den islam willen bevorderen.

Er wordt gezegd, dat vele ouders steeds hunne kinderen ter schole zenden om kennis

te verkrijgen in de hoop, dat ze vooruit komen, ten gevolge waarvan zij nalaten de kinderen in den godsdienst te laten onderrichten.

Ik geloof, dat het onderwijs in den islam, nl. beginnende met het mangadji, niet goed ingericht is, zoodat de ouders kunnen meenen dat het, zooals het nu is, geen nut geeft voor de kinderen. Als een kind van zes jaar 's morgens naar school gaat en 's avonds in de soerau moet leeren, kan dat voor het kind niet heilzaam zijn, want 's morgens is hij slaperig, zoodat hij de lessen niet kan volgen. Wat 's avonds in de soerau geleerd wordt is niets anders dan den koran lezen tot middernacht, zonder dat het kind behoeft na te denken; 't is als een grammophoon, die geluid geeft. Een kind met helder verstand, dat in de school door zijn ijver goed vooruitgaat, leert in vier jaren den koran vier maal van buiten.

Vele ouders die zien dat hunne kinderen reeds genoeg van den godsdienst geleerd hebben, laten hen daarmede ophouden, opdat de kinderen de school kunnen afloopen. Ongetwijfeld is hunne kennis van den godsdienst na het mangadji vrijwel „nihil", vier jaren lang hebben ze niets geleerd dan mangadji, en veelal houden slechts de ouders hun het goede voor, en leeren hun te gelooven in God. Wel kunnen zij alim worden als ze dóórleeren van de spraakkunst tot de koranuitlegkunde enz., voorzoover als er vertalingen gemaakt zijn in het Maleisch, maar de bedoeling der ouders is niet hen alim te doen worden, maar hen naar school te zenden om gemakkelijk hun levensonderhoud te vinden.

Wat moeten wij 't beste achten? M.i. mogen wij den ouders geen ongelijk geven. Met leedwezen erken ik dat de wijze van planting des islams in de jeudige harten niet goed geregeld is, zoodat er geen goede grondslag voor den godsdienst is. Het zoude zeer goed zijn als beiderlei onderwijs, dat in de school en dat in zake den godsdienst te samen werd bevorderd. Hier ter S. W. K. zijn velen voldoende alim, en gaan jaarlijks velen naar Mekka om onzen godsdienst te bestudeeren. Velen der hadji's zijn alim voor zich zelve, maar het bevorderen van den islam kunnen zij niet, terwijl velen hun tijd verliezen met twisten zonder tot overeenstemming te komen over godsdienstzaken. Ongetwijfeld zijn vele lezers het met mij eens; daarom bid ik God, dat ons volk moge bewogen worden om een vereeniging op te richten ter bevordering van den islam (1).

Te Padang zijn reeds verscheidene vereenigingen van inlanders opgericht, zooals de Sarikat Oesaha, de Banih Oesaha, de onderwijzersvereeniging e.a., zoodat ik met aandrang roep om de spoedige oprichting eener vereeniging ter bevordering van den islam. Die vereeniging zou zich ten doel stellen eene methode te zoeken om onzen godsdienst gemakkelijk te doen leeren en boeken uit te geven, die als leiddraad zouden moeten strekken bij het onderwijs aan de jeugd. Dan zouden, door haren invloed, onze kinderen voor altijd moslims zijn. Er is beweerd, dat te Padang geen tien procent der school gaande kinderen iets van onzen godsdienst weten, en met droefenis kan ik getuigen, dat te Batavia vele jeudige inlanders slechts in naam moslim zijn, ja zelfs sommigen durven zeggen, dat zij geen godsdienst hebben.

Dezulken kunnen zeker niet meer bekeerd (ditobatkan) worden. Ik wil de ouders niet ervan afbrengen om hunne kinderen naar Batavia te zenden, maar ik hoop dat zij middelen beramen om hen in den godsdienst te doen onderwijzen, opdat zij goeden leeftocht meêkrijgen naar Batavia, en zij in den omgang met andere rassen of bij de lectuur van Europeesche boeken toch vast blijven in den islam voor nu en later (2).

---

(1) Gelukkig is er thans te Padang eene vereeniging van angkoe's die zich ten doel stelt den godsdienst te bevorderen, en Arabische boeken te doen vertalen in gemakkelijk te verstaan Maleisch, dus zonder telkens te gebruiken: terseboet perkataän mareka itoe, mareka itoe. Die boeken zullen voor zoo billijk mogelijke prijzen verkocht worden.

(2) Dat hopen wij (Red.) ook, opdat Batavia en Europa, de schatkamers van wetenschap, niet beschouwd worden door de onzen als plaatsen om van godsdienst te wisselen en den naam Moslim af te leggen. Plant den godsdienst bij de kinderen in, en helpt hen bij het najagen van nuttige kennis, opdat zij voor dit en het volgende leven geborgen zijn.

V. Sarikat Oesaha van 25 Juni 1914.

De islam is onze godsdienst dien wij elken dag belijden, die reeds vele jaren door onze voorouders is omhelsd. Er zal wel geen onder ons zijn, die er vrede meê zou hebben als die godsdienst verdween uit dezen archipel. Bergenhoog torent de hope van ons volk op den bloei van den islam; wij allen hopen, dat die godsdienst allerwege groeie en bloeie. Waar mogelijk ontplooie zich de islam! Niemand zal er vreugde in hebben als onze kinderen een' anderen godsdienst aannemen, ons volk vervloekt een ieder, die zijnen islam opgeeft. Dit alles duiden wij aan met den naam Hope ......

Als wij planten is het nog niet zeker of wij vruchten zullen oogsten, maar om vruchten is 't ons vooral te doen. Als iemand vruchten wenscht, maar niets doet dan hurken en luieren en niets plant, waaruit vruchten kunnen groeien, zal hij niets verkrijgen, al duurde het duizenden jaren, nimmer zal hij smaken hoe kostelijk de door hem begeerde vruchten zijn. Zoo is het ook met hen, die altijd Hope hebben en zich nooit inspannen. De Hope heeft vergif tot vrucht, als ze slechts met de lippen beleden wordt. Alle volksgezegden die alleen met Hope samenhangen hebben in deze eeuw bijkans geen nut meer. Hope moet gepaard gaan met inspanning .... Het woord Hope elken dag, 's morgens en 's avonds, bij dag en bij nacht, uit te spreken brengt ons niet tot het beoogde doel, als wij weigeren ons in te spannen. Ook al is de godsdienst in onze harten geworteld, toch kan men m.i. zeggen, dat in ons land dezelve nog niet volkomen is bij alle inwoners. Het blijkt bv. uit de kleeding, waarover de oelama nog steeds strijden; de vasten begint niet overal op den zelfden dag; sommige oelama wenden den godsdienst aan voor tooverij; de leeraren zelven zijn 't nog oneens in godsdienstzaken, hoeveel te meer hunne leerlingen. Als aan den bovenloop het water troebel is, moet het immers aan de monding ook troebel zijn.

Deze verschillen moeten spoedig beslecht worden. In deze twintigste eeuw moet de godsdienst juist en stipt worden betracht. De jongeren willen niet meer gelast worden te gelooven wat niet juist is; de strekking van den godsdienst is overal dezelfde, slechts de madzhab's verschillen, maar dat verschil schaadt den godsdienst niet. Eensgezind kunnen wij verklaren dat ieder onzer wenscht, dat onze godsdienst zoo duidelijk mogelijk zij; hoe is de wortel, de stam, de tak en de vrucht?

Wie zal zich in deze zaak inspannen? Wij allen moeten op middelen zinnen, zelfs al zouden wij genoopt zijn goeroe's uit Arabië te laten komen, want de godsdienst heeft nut én in dit én in het volgend leven. Wordt het water niet rond door de leiding, komt het verre niet nabij door krachtige samenwerking, evenals daardoor het zware licht wordt?

Ontwaak mijn volk om onzen godsdienst te verlichten!

Zoolang wij nog geen groote vereeniging met duizenden aan kapitaal hebben gesticht om goeroe's uit Arabië te ontbieden, sluiten wij ons voorloopig aan bij de Sjarikat Ilmoe, die er zich op toelegt om onzen godsdienst te verklaren. Let op de advertentie hierachter! Ieder die islam bloed heeft, zal zeker niet weigeren om bij te dragen aan het kapitaal voor die vereeniging. Onze landgenooten die er toe in staat zijn, maar weigeren te helpen en meê te doen, willen blijkbaar den islam wegvagen.

Alwie rechtmatig staat tegenover zijn godsdienst, wordt door de Wet niet gegispt, maar zij bedreigt de volkshoofden die niet handelen volgens hun godsdienst, of dien overtreden, niet alleen met ontheffing uit hun ambt, maar ook met gevangenisstraf. De godsdienst wordt door het bestuur niet bespied, maar een slecht levensgedrag valt ten offer aan de gevangenis.

„ER IS GEEN KADI IN DIT LAND".

In enkele Maleische bladen (bv. de Sinar Sumatra van 31 Maart 1914) heeft eene uitvoerige beschrijving gestaan van de komst te Manila van den uit Turkije gezondenen, door het Amerikaansche gouvernement aangestelden en bezoldigden officieelen moefti.

Al-Moenir van 11 Maart ll. bevat daarover het volgende:

De leermeester Sajjid Moehammad Wadjih al-Djilani is in Manila aangekomen op een schip, dat de Turksche vlag voerde. De gouverneur en verscheidene aanzienlijke moslims ontvingen hem met vele Mohammedaansche inlanders, sommigen met Turksche vlaggen. Allen begaven zich naar de woning van den gouverneur. Daar ontving de Sajjid de Mohammedanen, die hem hunne opwachting kwamen maken, en beantwoordde hunne toespraak met toepasselijke woorden. Daarna stelde de gouverneur hem voor aan het publiek als den gevolmachtigde van den chalief in zake het in stand houden van den godsdienst, tevens den sjajch al-islam in het land.

Twee dagen na zijne aankomst ging hij aan boord van een oorlogschip naar een eiland ongeveer een uur van de residentie verwijderd. Aldaar bleef hij vijf dagen, en hield bijeenkomsten met de lieden elken dag na de middag- en avondsembahjangs, en wees hen op de rechte leer van den godsdienst, benevens den gemakkelijken weg. Vervolgens keerde hij terug. Een dag daarna ging hij naar een ander eiland, waar hij zeven dagen bleef om de Mohammedanen van alle nabijgelegen plaatsen te ontvangen. Ook dezen onderrichtte hij in de leer. De gouverneur vergezelde hem naar verscheidene plaatsen. De regeering verleende hem den titel sjajch al-islam en vertrouwde hem de regeling van alle zaken toe die samenhangen met den godsdienst.

Hierbij teekent de redactie aan:

Wanneer zal men bij ons eens unaniem zoo iets aan het Gouvernement verzoeken? Dan zoude ook ons land kunnen bestuurd worden met aanstelling van godsdienst-ambtenaren, door de regeering gesteund, opdat onze godsdienstzaken volkomen worden behartigd, en opdat er geen twist en oneenigheid zij in zake den godsdienst, waar alles volmaakt, rustig en geregeld zij, zonder dien hartstocht en die boosheid, welke geenszins goedgekeurd worden door de heilige wet van den Profeet.

In Al-Moenir van 11 Mei kwam deze vraag voor:

In ons land (nl. Taloe) was de „sultan" een man van hier, die door erfopvolging den hoogen rang van toeankoe-laras bezat. Na zijn aftreden werd hij vervangen door een mantri, iemand van eene andere streek; deze verkreeg het recht om als wali te dienen voor vrouwen, die geen wali hebben. Hij delegeerde dat aan een kadi, die dergelijke vrouwen kon uithuwelijken. Nu is die mantri ook afgetreden, en het ambt van toeankoe-laras overgenomen door een ander. Hoe is nu de toestand van vrouwen, die geen wali hebben?

Hierop antwoordt de redactie:

De bedoeling van „sultan" in het woord des Profeets: „degeen die de vrouwen,

welke geen wali hebben uithuwelijkt" is niet beperkt tot den sultan die in een of ander land het gezag uitoefent, zooals sommigen denken. Op grond van die meening hebben vele laras-hoofden de macht om als wali voor bedoelde vrouwen op te treden met geweld aan zich getrokken, blijkbaar van oordeel zijnde dat degenen, die niet bestuurders waren die walifuncties niet mochten uitoefenen. Evenwel met dien term wordt bedoeld: 1°. de vorst des lands in persoon, 2°. de kadi's door hem aangesteld, 3°. kadi's aangesteld door den feitelijken heerscher, dat is hier te lande Z. M. de koning van Nederland of Z. E. de Gouverneur-Generaal, terwijl in ons land kadi's als de zooeven bedoelde nog niet fungeeren.

Zoolang er dergelijke kadi's nog niet fungeeren, wordt met dien term bedoeld: de rechters die gekozen zijn door den raad dergenen, die tot aanstellen en ontheffen wettelijk bevoegd zijn. De door hen gekozene nu is de „sultan", d. w. z. de wali der vrouwen, die geen wali hebben, om 't even of zij toeankoe laras of mantri, lieden van die streek of van elders zijn, mits zij bevoegd zijn die functie uit te oefenen. Hieruit ontwaart men dat toeankoe laras of mantri's niet het recht hebben om de functie uit te oefenen van wali voor de vrouwen, die geen wali hebben, alleen omdat zij toeankoe laras of mantri zijn, gelijk reeds meermalen in Al-Moenir is betoogd.

ARABISCH MANIFEST IN 1912 OOK IN S. W. K. VERSPREID.

In naam van Allah, den Goedertierene, den Ontfermende. Lof zij Allah wegens de voortreffelijkheid van den islam; het gebed en de vredegroet aan den voortreffelijkste der schepselen. Wij groeten u met den groet der mannen des islams en wij vragen aan Allah voor ons en voor u om de goede leiding en den schoonsten afloop. Het volgende brengen wij onder uwe aandacht:

Gij weet dat Turkije, de houdster van het verhevenste chalifaat en de beschermster der beide heilige steden is aangevallen door de onrechtvaardige Italiaansche regeering, en dat vijandschap en oorlog haar teisteren in het gebied van Tripolis, dat grenst aan Egypte. Aangezien het volk des islams één volk is, gelijk blijkt uit Soerah XXI : 92 ([1]), en aangezien de moslims broeders zijn, verplicht tot wederkeerige hulp, gelijk blijkt uit Soerah XLIX : 10 ([2]), en ook uit de woorden van den Profeet: „de geloovigen zijn voor elkaar als een goed gecementeerd gebouw, welks deelen elkander vasthouden", en aangezien Allah in zijn heilig boek ons gelast heeft de vijandelijke ondernemingen van hen, die ons aanvallen af te weren [in Soerah II : 190 ([3])], zoo is het eene volstrekte plicht van iederen moslim, mannen en vrouwen, die gelooven in Allah en den laatsten dag, de engelen, de openbaringen en de gezanten, om het onrecht dat onze geloofsgenooten heeft bezocht te keeren, met opoffering van persoon en goed, en dat wel naar Allah's woord in Soerah IX : 41 ([4]). Immers er is geen rechtere en betere weg dan de deelname aan den heiligen oorlog ter afwending van den aanval van Italië, dat onze broeders de moslims onderdrukt. Zoo bidden wij u eerstelijk de regeering van uw chalifaat te helpen in haren strijd door opoffering van geld en persoon, ieder naar zijne krachten, want daarin is hulp voor uwe broeders, die den heiligen strijd strijden in Tripoli, ten tweede alle handelsverkeer af te snijden met de Italianen die wonen in uw land, d. w. z. hen geheel en al van u af te snijden. Deze oproeping aan u hebben wij met ons hartebloed geschreven. Wij hopen, dat gij ze zult verspreiden onder onze broederen de moslims in uw land, en de exemplaren die hierbij gezonden worden zult verdeelen onder de broederen om ze in de moskeeën te lezen of ze te verspreiden op de wijze, die gij het beste vindt. Wij maken er u opmerkzaam op dat deze oproep naar de uiterste hoeken van de moslimsche wereld gezonden is, en wij smeeken Allah dat Hij u de waarheid ingeve, en u beloone voor de volvoering van deze godsdienstplicht met eene groote belooning.

Uwe geloofsgenooten, de moslims in Duitschland.

([1]) Waarlijk uwe godsdienst is één.
([2]) Inderdaad de ware geloovigen zijn broeders.
([3]) Die u vijandiglijk aanvalt, dien valt gij evenzóó aan.
([4]) Trekt op ten strijd,... wijdt uwe bezittingen en personen aan het belang van het geloof.

ADVISEUR
VOOR
INLANDSCHE ZAKEN.

No. 396.

BIJLAGEN:
16.

WELTEVREDEN, 11 December 1914.

GEHEIM.

Met name komt het voor, dat de adatreactie (tegen het drijven der orthodoxie) niet geheel in het juiste licht is gesteld; in elk geval is het onjuist de adatpartij als de „kaoem koeno" d.w.z. de ouderwetschen, en de orthodoxen als de „kaoem moedo" d.w.z. de verlichten, voor te stellen (vide pag. 5, 21 en 28).

Met deze onderscheiding zijn deze partijen in geenen deele getypeerd, daar, zooals uit het rapport zelf reeds valt op te maken (pag. 22 t/m 26), onder de orthodoxe partij zoowel meer of min ouderwetschen, zelfs dweepers, en andere nuancen zijn aantewijzen, als verlichten, terwijl bij de adatpartij, hoewel hieromtrent niet veel is opgemerkt en slechts over één van de zoo vele voormannen eenige beschouwingen zijn geleverd (pag. 28 t/m 29), in elk geval even goed verlichten als adatfanatici voorkomen (het djimat-gedoe is niet speciaal aan de adatpartij inhaerent; overal op Java, Atjeh en in de meeste Moslimsche landen, als Egypte, etc. komt het evenzeer voor), zoodat het essentieele van den partijstrijd niet in de door rapporteur geschetste onderscheiding van modern en ouderwetsch is gelegen.

Veeleer ware te spreken van de adat- en sjar'-partij; de eerste, die de volksinstellingen, welke in den boezem der ingezetenen sedert vele eeuwen levendig zijn geweest (ondanks steeds met den tijd zich wijzigende practische gebruiken); de tweede, die zich houdt ook voor de sociale instellingen aan de voorschriften van den orthodoxen Islam, alleen moderne toepassingen daarvan accepteerend, voor zoover die ook elders in de Moslimsche wereld worden aanvaard.

De adat-partij is dus meer nationalistisch, zonder daarbij exclusief te zijn, de sjar'-partij van een sociaal-panislamisme, met als ideaal: oplossing, onder afschaffing van de raseigenaardigheden, in de groote Moslimsche gemeenschap.

Dat deze laatste volstrekt niet modern is, begrijpt ieder, die weet dat de regelen, die officieel in die Moslimsche gemeenschap moeten gelden op sociaal, juridisch en politiek gebied, vele eeuwen geleden zijn vastgesteld, terwijl het slechts moeizaam lukt daaraan een meer moderne glimp te geven. Een in Engeland opgevoed advocaat, afkomstig uit het Moslimsche Eng. Indië heeft onlangs een

Aan
den Directeur van Onderwijs en Eeredienst
te Weltevreden.

werk geschreven, waarin hij zelfs verklaart, dat die Moslimsche Wet algeheel op een dwaalweg verkeert, dat men die in haar geheel moet afschaffen en daarvoor in de plaats een nieuw systeem opbouwen, gegrond op adat en gezond verstand. Kans, dat zulks ingang zal vinden, is er m.i. in afzienbaren tijd niet, doch in elk geval staat deze ultra moderne man met zijn radicaal voorstel vlak tegenover het behoudende systeem des Islams.

Intusschen genoeg, om aan te toonen dat de qualificatie van Dr. v. Ronkel bovengenoemd eenigszins éénzijdig is te noemen.

Uit de omstandigheid dat de adatpartij, ondanks de actie der orthodoxen, die toch niet van eenige jaren her is, blijft stand houden (pag. 35) hoewel benevens allerlei andere invloeden, bijv. van het Bestuur en de Europeesche indringing in het algemeen, ook meer en meer zich daarbij de invloed des Islams doet gevoelen, zoowel als uit het feit, dat rapporteur ten slotte zelf de adat wil steunen (zonder daarvoor eenigen naderen grond aan te voeren, pag. 36 en 41) kan men op zich zelf al de conclusie trekken, dat die adatpartij wat meer is dan de „kaoem koeno", terwijl het zeker dan ook niet aangaat, de adatreactie thans tegen de Islamversterking hoofdzakelijk als eene ontstemming uit broodnijd te willen verklaren (pag. 26).

Mede in dit verband diene opgemerkt te worden, dat het blad Soeloeh Melajoe, waarvan sprake is op pag. 28, in April 1913 is opgericht met als redacteur Soetan Maharadja (Sidi Maharadja behoort wel tot de adatpartij, maar is nooit als redacteur van dit blad opgetreden), en oorspronkelijk wekelijks in dagbladvorm uitkwam, doch met *primo* October d.a.v. in tijdschriftvorm, tweemaal 's maands is uitgegeven, omdat zooals de Soeloeh Melajoe van 16 September 1913 No. 23 aangeeft de in boekvorm uit te geven bladen beter voor het nageslacht te bewaren zijn dan afzonderlijke bladen, welke bovendien meermalen als pakpapier gebezigd worden. Formaat, inrichting en omslag van de Soeloeh Melajoe, zijn geheel verschillend van die van Almoenir zoodat beide boekjes op grooten afstand reeds van elkaar te herkennen zijn, en de haat van de adat-partij daaruit niet blijken kan. N.h.v. zit het hem dan ook niet in een formaat, of omslag, of inrichting van een tijdschrift, maar in den inhoud, dien rapporteur echter verzuimt mee te deelen.

Hierbij wordt aangeteekend, dat de vroegere „Soeloeh Melajoe" (سولوه ملايو) thans sedert 1 October 1914 is gewijzigd in Ṣoeloeḥ Melajoe, (صلح ملايو) d.i. Verzoening of bevrediging der Maleiers.

In de inleiding van dit tijdschriftnummer wordt medegedeeld, dat de „fakkel" vroeger diende om de menschen, die nog zoo dom waren, tegen de leerstellingen van verscheidene Oelama's te waarschuwen, zoodat daarom de Soeloeh Melajoe dikwijls met hen een pennestrijd moest voeren, maar thans nu die strijd is uitgestreden, is daarvan geen sprake meer en heeft de „fakkel" uitgediend en is de „vrede" in de plaats gekomen.

Uit diverse geschriften en haar algemeene tendenz blijkt zonneklaar, dat de adatpartij reeds van ouds van wege den steun, welken zij van het Gouvernement heeft ondervonden, in wezen de gouvernementspartij is, die, zooals zij thans in de laatste jaren ons te zien geeft, meer liberale en moderne inzichten huldigt, zij het dan ook met behoud van eigen nationale gewoonten en gebruiken, zoodat zij in dit opzicht een nationaal (Menangkabauwsch) karakter draagt. Daartegenover staat de orthodoxie, die vroeger, in den ouden tijd, wellicht als hervormingspartij kon beschouwd worden, doch geenszins in moderne richting, en voorts thans, nu de

adatpartij meer met den tijd weet mee te gaan, zeker op dien naam geen aanspraak meer kan maken. Daarvoor is zij in het algemeen te streng ortnodox en behoudend in hare opvattingen, in wezen met een panislamitisch tintje en in die nuance de Europeesche cultuur natuurlijk minder goed gezind. Hoewel zij in hare geschriften (Al Moenir en Al Achbar) strict loyaal blijft aan de gestelde machten (pag. 21), is en blijft zulks volgens de positieve voorschriften des Islams een modus vivendi, een noodtoestand, die eeuwen kan duren, zoodat men ten slotte niet beter weet of het hoort zoo, die echter theoretisch toch steeds een averechtsche verhouding blijft, zooals Dr. v. Ronkel zelf op pag. 35 aangeeft.

De actie dergenen, wier doel is Arabische lectuur van de vier madzhab's in het gewoon Maleisch te vertalen en in Latijnsch schrift over te zetten, is n.h.v. weer te veel door de brilleglazen van eenige orthodoxen, die echter voelen het zonder aanpassing aan de toestanden niet te zullen houden, bekeken, terwijl de gevolgen daarvan meer pasklaar zijn gemaakt naar vooropgestelde desiderata. Want overtuigd, dat wij deze beweging van de Sjarikat Ilmoe met vreugde kunnen begroeten (pag. 31) ben ik niet onvoorwaardelijk. Het is toch te verwachten, dat de orthodoxie, al wordt zij nu in een modern gewaad gestoken, zich daardoor zal intensieveeren, en de associatie aan Westersche cultuur evenredige vertraging en belemmering zal ondervinden. De betrokkenen komen daarvoor geheel in de sfeer van opvattingen en idealen, die specifiek Moehammedaansch zijn, en worden dus onderhevig aan de reactionnaire stroomingen ook in die kringen; in de „Naratja" No. 159 te Singapore verschijnende, dat ter Westkust vrij veel gelezen wordt, bijv. wordt het betreurd, dat het reeds uitgegeven boekje: „Titian Kesoerga" in Latijnsch drukschrift is verschenen.

De „Ittihad" te Cairo wordt niet door een Mandailinger (pag. 22), doch door Moehamad Fadlallah, den zoon van den imam van den masdjid baroe te Singapoera (in Arab street) geredigeerd.

Nopens de werkzaamheid van den onderwijzer in het Maleisch te Tokio (pag. 27), ten rechte Ibrahim ibn Achmad, is het rapport niet up to date, aangezien bij mijn aan UHEdG. gericht schrijven van 22 Juni 1912 No. 132, dus twee jaar geleden, bereids medegedeeld is, dat genoemde onderwijzer den 28sten Mei t.v. was overleden en overigens uit de stukken blijkt, dat hij wel van Nederlandsch-Indische afkomst, doch te Singapore geboren is.

Ten opzichte van den naam van onverdraagzaamheid in de panislamitische internationale pers, dien het Nederlandsche Bestuur zou bezitten (pag. 41), moge aangeteekend worden, dat Nederland wel eenige jaren geleden dien naam had, doch thans lang niet meer. De Turksche Consul te Batavia, in een dagblad-artikel, dat in alle Maleische bladen werd opgenomen, prijst zelfs de Regeering van H. M. Koningin Wilhelmina om hare vrijzinnigheid jegens Moslims.

In het rapport wordt op pag. 40 gesproken over de hier te lande vooral toegepaste *hisab* tegenover de wettelijk voorgeschreven *roe'ja*. Dit was vroeger, bijv. toen Prof. Snouck Hurgronje zijn werk de Atjehers schreef, (vergelijke aldaar deel I pag. 207) geheel juist, doch sedert is de invloed der door de Wet aangewezen wijze de begindagen der maanden te bepalen, in vele streken toegenomen, en zelfs in de laatste jaren, vooral voor de vastenmaand, die juist in den drogen tijd valt, als wanneer het „zien" der nieuwe maan ook hier te lande zeer goed mogelijk is, in sommige plaatsen zelfs uitsluitend toegepast.

Eene instelling van een rechtbank voor de „geestelijke rechtspraak" en een

Kadi-adviseur (pag. 40 schijnt mij niet aanbevelenswaard, aangezien dat de steile wetsuitlegging (en toepassing) tegenover de ruimere moderne opvattingen zou bevorderen en handhaven. Bovendien zijn de daarvoor aangevoerde gronden uiterst zwak te noemen. Rapporteur zelf deelt mede, dat er nog feitelijk geen behoefte bestaat aan zulk een rechtspraak in godsdienstzaken, en dat in den wensch om een kadi veel kunstmatigs is.

De Adviseur voor Inlandsche zaken,

D. RINKES.

Den Haag, den 2^{en} September 1915.

In het algemeen beschouwd kan ik na aandachtige lezing van de waardevolle beschouwingen van den adviseur aangaande de antithese van 'adat en sjar', benevens de naar beide factoren genoemde partijen, mijne opvatting van de tegenstelling van „kaoem koeno" en „kaoem moedo" niet wijzigen. Het is er verre van dat ik blind zoude zijn voor de helderheid van Dr. Rinkes' betoog te dezer zake, doch juist ten aanzien van de eigenaardige West-Sumatra'sche toestanden en verhoudingen, meen ik mijne onderscheiding der termen, zooals die in genoemde benamingen is vertegenwoordigd, te mogen handhaven.

Hoewel ik volgaarne erken de antithese: nationalistische contra universaal-islamische partij als een' voor de verklaring van menig feit veelszins toepasselijken exponent te kunnen aanvaarden, neem ik echter de vrijheid erop te wijzen dat voornamelijk de toelichting der ter Sumatra's-Westkust allengs ingeburgerde termen kaoem koeno en -moedo mijn doel was, en de kenschetsing van de partijen en hare emblemen allicht daardoor eenigszins locaal is gekleurd.

Plaatselijk is ook de — trouwens geheel uiterlijke en daarom in de critiek van den adviseur te recht minder belangrijk genoemde — quaestie van het uiterlijk van het geschrift Soeloeh Malajoe; de uitwendige gelijkenis van dat tijdschrift op Al-moenir is inderdaad iets dat verscheidenen Minangkabauers opviel, bij welke gelijkstelling eenige, de objectiviteit wel ietwat verhinderende, ontstemming der waarnemers kan tot uiting gekomen zijn. Dat de inhoud niet door mij werd medegedeeld is inderdaad juist; van kenschetsing van den inhoud der periodieken meende ik mij te mogen onthouden, ook omdat ik de vermelding van de beschouwing der lieden omtrent de beteekenis dier geschriften van meer belang achtte.

De wijziging van het eerste woord van den titel (soeloeh-soelh) had zeker vermeld kunnen worden; met alle erkenning van de trouwens onbetwijfelbare juistheid van Z. H. E. G.'s islamologisch standpunt, meen ik toch ten aanzien van Sumatra's Westkust de gegeven voorstelling en identificeering der modern-godsdienstige partij als niet ongeneigd tot aanvaarding van westersche instellingen en cultuur, althans als niet daartegen beslist vijandig, te mogen volhouden.

Hetgeen over de werkzaamheid van Ibrahim ibn Ahmad in mijn rapport werd medegedeeld was incidenteel, doch moet om der wille van de volledigheid naar de aanvullende opgave van Dr. Rinkes gecorrigeerd worden.

De ambtenaar voor de beoefening der Indische talen, met verlof hier te lande.

Ph. S. v. RONKEL.

Aan
den W[den] Directeur
van Onderwijs en Eeredienst
te Batavia.

